

**T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE ÖZNE KAVRAMI
VE
ÖZNEYİ OLUŞTURAN KELİME GRUPLARI**

ÜLKÜ ÜNAL

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**AKADEMİK DANIŞMAN
DOÇ. DR. SALİM KÜÇÜK**

ORDU – 2017

**T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE ÖZNE KAVRAMI
VE
ÖZNEYİ OLUŞTURAN KELİME GRUPLARI**

ÜLKÜ ÜNAL

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**AKADEMİK DANIŞMAN
DOÇ. DR. SALİM KÜÇÜK**

ORDU – 2017

TEZ JÜRİ ONAY SAYFASI

Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün **15530100003** numaralı Tezli Yüksek Lisans öğrencisi **ÜLKÜ ÜNAL** ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı "**TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE ÖZNE KAVRAMI VE ÖZNEYİ OLUŞTURAN KELİME GRUPLARI**" başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur. Bu çalışma **TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI** Anabilim Dalında **YÜKSEK LİSANS** Tezi olarak kabul edilmiştir.

Ad-Soyad-Üniversite

İmza

Başkan (Danışman): DOÇ. DR. SALİM KÜÇÜK

2. Danışman :

Jüri Üyeleri : PROF. DR. FERİDUN TEKİN

: YRD. DOÇ. DR. ABDULKADİR ÖZTÜRK

Savunma Tarihi: 29/05/2017

ÖĞRENCİ BEYAN METNİ

Yüksek Lisans Yeterlik tezi olarak savunduğum "Türkiye Türkçesinde Özne Kavramı ve Özneyi Oluşturan Kelime Grupları" adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmadan yazdığımı ve yararlandığım kaynakların "Kaynakça" bölümünde gösterilenlerden farklı olmadığını, belirtilen kaynaklara atıf yapılarak yararlandığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

29/05/2017

Ülkü Ünal

15530100003

ÖZET

Tez çalışmamızda Türkiye Türkçesinde özne kavramı, öznenin özellikleri ve özne çeşitleri üzerine yazılmış ilgili kaynaklar geçmişten günümüze Türkçenin ilk dilbilgisi kitaplarından yola çıkılarak tarandı, gözden geçirildi. Özne kavramı, öznenin özellikleri ve özne çeşitleri konularında uzmanların fikir birliğine vardığı ve uzlaşamadığı noktalar tespit edildi. Bu araştırma ve tespitlerin ışığında özne kavramı ve öznenin özellikleri üzerinde duruldu. Özne çeşitleri değerlendirildi. Özne kavramı, öznenin özellikleri ve özne çeşitleri ile ilgili bir sonuca varıldı ve ulaşılan sonuçlar çalışmada sunuldu. Çalışmamızın devamında özneyi oluşturan kelime grupları örnekler üzerinde gösterildi ve özneyi oluşturan kelime grupları tespit edilerek bu kelime gruplarının özellikleri belirlendi. Bu çalışmada özne ile ilgili bundan sonra yapılacak çalışmalara yardımcı olmak da amaçlandı.

Anahtar sözcükler: Türkiye Türkçesi, özne, öznenin özellikleri, özne çeşitleri, kelime grupları

ABSTRACT

In our thesis study, related sources written upon subject term in Turkish language of Turkey, the types of subject and the features of subject were scanned on the basis of the first Turkish grammar books from past to the present. On the topics of subject term, the features of subject and the types of subject, points that the specialists agreed and disagreed upon, were determined. In the light of this research and determinations, dwelt upon the subject term and the features of subject. The types of subject were evaluated. There had been a conclusion about subject term, the features of subject and the types of subject and these reached conclusions were presented in the study. In the continuation of the study, word groups that form the subject were shown on the examples and word groups that form the subject were determined. Besides, the features of these word groups were put forth. Also, in this study it was aimed to help the studies of subject that will be conducted in the future.

Key Words: Turkish Language in Turkey, the features of subject, the types of subject, word groups

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı:	Ülkü Ünal
Doğum Yeri ve Tarihi:	Bulancak/03.08.1980
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi:	KTÜ, Giresun Eğitim Fakültesi, Türkçe Öğretmenliği
Yüksek Lisans Öğrenimi:	Ordu Üniversitesi Tezli Yüksek Lisans
Bildiği Yabancı Diller:	
Bilimsel Etkinlikleri:	
İş Deneyimi	
	Hemşirelik: Kars- Selim, 1998-2000 Giresun- Bulancak, 2000-2003 Türkçe Öğretmenliği: Giresun-Merkez, 2003-2006 Giresun-Bulancak, 2006-
İletişim	
E-Posta Adresi:	ulkuunal8028@gmail.com
Telefon:	05423606560
Tarih ve İmza:	29/05/2017

ÖN SÖZ

Dil; insanların kendilerini ifade etmelerini, birbirleri ile iletişim kurmalarını, anlaşmalarını sağlayan bir araçtır. Doğumla ses olarak ortaya çıkan, konuşma ile bir şekle ve anlama bürünen, okuma-yazma eylemi ile taçlanan dil, şüphesiz insanoğlunun en önemli yeteneği ve zenginliğidir.

Dil, aynı zamanda sosyal bilimlerin de bir çalışma alanıdır. Bütün bilimlerde olduğu gibi Türk dilinde de bilimsel çalışmalar her geçen gün artarak devam etmektedir. Bu çalışmaların amacı Türk dilini sağlam temeller üzerine oturtmak, tarihin derinliklerinden getirdiği zenginliğini ortaya çıkarmaktır.

“Türkiye Türkçesinde Özne Kavramı ve Özneyi Oluşturan Kelime Grupları” adlı çalışmamızda amacımız, bu alanda kendimizi geliştirmek ve “denizde bir damla misali” Türk diline katkıda bulunmaktır.

“Türkiye Türkçesinde Özne Kavramı ve Özneyi Oluşturan Kelime Grupları” çalışmasının her aşamasında yardımlarını esirgemeyen, bilgi ve tecrübelerini sabırla ve anlayışla paylaşan sayın hocam Doç. Dr. Salim KÜÇÜK’e sonsuz şükranlarımı sunarım.

Ayrıca desteklerini her zaman arkamda hissettiğim, bir ferdi olmakla gurur duyduğum aileme ve İngilizce özetin yazımında katkıları ile bana güç veren arkadaşım Ayşe Nihal İBAŞ’a teşekkür ederim.

Ülkü ÜNAL
Giresun, 2017

İÇİNDEKİLER

	SAYFA
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖZGEÇMİŞ	iii
ÖN SÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ	vii
KISALTMALAR	ix
ÖRNEK CÜMLELERİN ALINDIĞI ESER KISALTMALARI	x
I. BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
Problem Durumu.....	1
Amaç ve Önem	3
Alt Problemler	4
Sınırlılıklar	4
II. BÖLÜM	5
YÖNTEM	5
Araştırma Modeli	5
Evren ve Örneklem	5
Veri Toplama Araçları	5
Veri Çözümleme Teknikleri.....	6
III. BÖLÜM	7
BULGULAR VE YORUMLAR	7
1. TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE ÖZNE KAVRAMI	7
1.1. Özne Kavramı	7
1.1.1 Klasik Dilbilgisi Öğretisine Bağlı Olanların Özne Görüşleri	12
1.1.2 Dilbilimi Öğretisine Bağlı Olanların Özne Görüşleri	14
1.1.3 Ortak ve Farklı Düşüncelerin Işığı Altında Özne Kavramı	15

1.2. Öznenin Özellikleri.....	16
1.3. Özne Türleri.....	19
1.4. Öznesiz Cümleler.....	36
1.5. Özne-Yüklem Uyumu.....	40
2. ÖZNEYİ OLUŞTURAN KELİME GRUPLARI.....	44
2.1 İsim Tamlamaları.....	63
2.2 İyelik Grubu.....	73
2.3 Sıfat Tamlaması.....	78
2.4 Unvan Grubu.....	91
2.5. Birleşik İsim Grubu.....	94
2.6 Bağlama Grubu.....	96
2.7 İsim Fiil Grubu.....	107
2.8 Sıfat Fiil Grubu.....	111
2.9 Tekrar Grubu.....	115
2.10 Sayı Grubu.....	118
2.11. Aitlik Grubu.....	119
3. ÖZNEYİ OLUŞTURAN KISALTMA GRUBU YAPISINDAKİ KELİME GRUPLARI.....	120
3.1.İsnat Grubu.....	120
IV. BÖLÜM.....	121
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	121
KAYNAKÇA.....	124

TABLOLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1. Hikmet Dizdaroğlu'na Göre Özne Türleri.....	20
Tablo 2. Vecihe Hatiboğlu'na Göre Özne Türleri.....	21
Tablo 3. Tahsin Banguoğlu'na Göre Özne Türleri	22
Tablo 4. Nurettin Koç'a Göre Özne Türleri	22
Tablo 5. Haydar Ediskun ve Mazhar Kükey'e Göre Özne Türleri.....	23
Tablo 6. Günay Karaağaç'a Göre Özne Türleri	23
Tablo 7. Şahap Bulak' a Göre Özne Türleri	23
Tablo 8. Muhittin Bilgin'e Göre Özne Türleri	24
Tablo 9. Muhittin Bilgin'e Göre Öznenin Kullanılış Biçimleri	24
Tablo 10. Mehmet Özmen'e Göre Özne Türleri	25
Tablo 11. Serdar Odacı'ya Göre Özne Türleri	26
Tablo 12. Alpaslan Ertürksoy'a Göre Özne Türleri	26
Tablo 13. Tufan Demir'e Göre Özne Türleri	27
Tablo 14. Çiğdem Usta'ya Göre Özne Türleri	27
Tablo 15. Abdurrahman Tariktaroğlu'na Göre Özne Türleri	28
Tablo 16. Halil İbrahim Delice'ye Göre Özne Türleri	28
Tablo 17. Özne Türleri İle İlgili Görüşlere Genel Bir Bakış	30-31
Tablo 18. Vecihe Hatiboğlu'na Göre Kelime Grupları	46
Tablo 19. Muharrem Ergin'e Göre Kelime Grupları	47
Tablo 20. Leyla Karahan'a Göre Kelime Grupları	48
Tablo 21. Tahsin Banguoğlu'na Göre Kelime Grupları	49
Tablo 22. Kaya Bilgegil'e Göre Kelime Grupları	50
Tablo 23. Günay Karaağaç'a Göre Yapımlılık Söz Öbekleri	51
Tablo 24. Günay Karaağaç'a Göre Çekimlilik Söz Öbekleri	52
Tablo 25. Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli'ye Göre Kelime Grupları	53

Tablo 26. Nurettin Demir ve Emine Yılmaz'a Göre Kelime Grupları	54
Tablo 27. Mazhar Kükey'e Göre Kelime Grupları	55
Tablo 28. Fuat Bozkurt' a Göre Kelime Grupları	56
Tablo 29. Mehmet Özmen'e Göre Kelime Grupları	56
Tablo 30. Halil İbrahim Delice'ye Göre Kelimeyle Kurulan Kelime Grupları.....	57
Tablo 31. Halil İbrahim Delice'ye Göre Ekle Kurulan Kelime Grupları	57
Tablo 32. Halil İbrahim Delice'ye Göre Diğer Kelime Grupları	58
Tablo 33. Kelime Grupları İle İlgili Görüşlere Genel Bir Bakış.....	59-61

KISALTMALAR

age.	: Adı geçen eser
agm.	: Adı geçen makale
bk.	: Bakınız
s.	: Sayfa
S	: Sayı
vb.	: Ve başkası, ve başkaları, ve benzeri, ve benzerleri, ve bunun gibi

ÖRNEK CÜMLELERİN ALINDIĞI ESER KISALTMALARI

- AHT : Ahmet Hamdi Tanpınar, Beş Şehir, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2014.
- AÜ : Ahmet Ümit, Beyoğlu'nun En Güzel Abisi, Everest Yayınları, İstanbul, 2013.
- BU : Buket Uzuner, Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları Toprak, Everest Yayınları, İstanbul, 2015.
- BÖ : Bahaeddin Özkişi, Sokakta, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1998.
- EŞ : Elif Şafak, Ustam ve Ben, Doğan Kitap, İstanbul, 2013.
- EŞHÜK : Elif Şafak, Havva'nın Üç Kızı, Doğan Kitap, İstanbul, 2016.
- HEA : Halide Edip Adivar, Sinekli Bakkal, Atlas Kitapevi, İstanbul, 1996.
- İO : İpek Ongun, Kamp Arkadaşları, Altın Çocuk Kitapları, İstanbul, 1999.
- İP : İskender Pala, İstanbulcunun Sandığı, Kapı Yayınları, İstanbul, 2014.
- İPKGÇ : İskender Pala, Kırk Güzeller Çeşmesi, Kapı Yayınları, İstanbul, 2004.
- İPOD : İskender Pala, Od, Kapı Yayınları, İstanbul, 2011.
- MK : Mustafa Kutlu, Kapıları Açmak, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2013.
- NB : Nazan Bekiroğlu, Nar Ağacı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012.
- OT : Okay Tiryakioğlu, Fatih Sultan Mehmet Han, Timaş Yayınları, İstanbul, 2015.
- OP : Orhan Pamuk, Kırmızı Saçlı Kadın, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016.
- OPKBT : Orhan Pamuk, Kafamda Bir Tuhafılık, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014.
- SFA : Sait Faik Abasıyanık, Kayıp Aranıyor, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2016.
- SY : Sinan Yağmur, Aşkın Meali II İbrahim ve Hacer, Karatay Akademi Yayınları, Konya, 2013.
- YA : Yusuf Atılgan, Anayurt Oteli, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004.

I. BÖLÜM

GİRİŞ

Problem Durumu

Evren büyük bir bütündür. “Bölünme ve birleşmelerden, yani parça-bütün, bütün-bütün ve parça-parça ilişkilerinden oluşan evrende, her parça, başka parçalarla oluşturduğu bütünde değer ve kimlik kazanır ya da gerçekleşir”¹ Bu bütün kendi içinde birçok bütünün oluşturduğu bir yapboz gibidir. Bu yapbozun parçalarından biri de dildir. Dil insanların birbiriyle iletişimini sağlayan yazılı ve sözlü mesajlardan oluşan bir bütündür. Dil adını verdiğimiz bu bütün ses, sözcük ve cümlelerden oluşur.

Aristo cümleyi; bağımsız, kesin bir anlamı olan ve her ögesi bir anlam taşıyan değişik ses bileşimlerinin, sözcüklerin, bağlantısı² şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanım değerlendirildiğinde cümle bağımsızdır ama bağlama bağlıdır. Cümleyi meydana getiren sözcükler arasında anlam taşıyan sözcüklerin yanı sıra edat ve bağlaç gibi görevli sözcükler de vardır.

Cümlenin birbirine benzeyen tanımları dilciler tarafından da yapılmıştır. Doğan Aksan, cümleyi tümce terimiyle adlandırmıştır. Doğan Aksan’a göre tümce, bir düşüncenin, bir duygunun ya da bir yargının başlı başına anlatımına yarayan ve içindeki sözcüklerin sayısı sınırlı olmayan, dile ait bir birimdir³. Muharrem Ergin’e göre cümle bir fikri, bir düşüncüyü, bir hareketi, bir duyguyu, bir hadiseyi tam olarak bir hüküm hâlinde ifade eden kelime grubudur⁴.

---

¹ Günay Karaağaç, Dil Bilgisi ve Anlam Bilgisi Çözümlenmeleri, Akçağ Yayınları, Ankara, 2015, s.9.

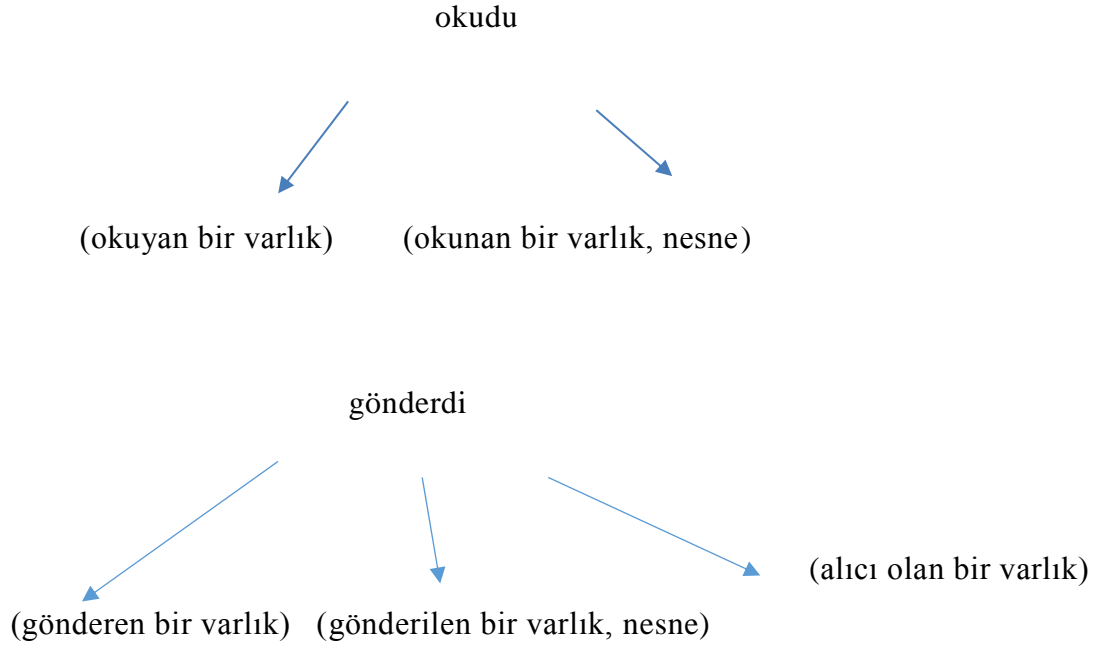
² Doğan Aksan, Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları:439, Ankara, 1995, s.283.

³ Doğan Aksan, Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları:439, Ankara, 1995, s.284.

⁴ Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul, 1990, s.376.

Her yüklemın açtığı boşluklar incelendiğinde hiyerarşiye göre ilk sırada özne olduğu görülür. Dolayısıyla cümlenin, yargının ve yüklemın en önemli parçası öznedir. Yargının oluşması, gerçekleşmesi için özneye ihtiyaç vardır. Anlam bilimsel olarak öznesiz cümle düşünülemez, fakat edilgen çatılı cümlelerde özne yüzey yapıda kendini göstermez. Bu edilgen çatılı cümlelere ait bir istisnadır ve derin yapıda öznenin olmadığı anlamına gelmez. Sadece söz diziminde ek olarak veya bir sözcük ya da sözcük grubu olarak yer almaz.

Amaç ve Önem

Bu çalışmanın amacı Türkiye Türkçesinde özne kavramı, öznenin özellikleri ve özne çeşitleri üzerine yazılmış ilgili kaynakları geçmişten günümüze Türkçenin ilk dilbilgisi kitaplarından yola çıkarak gözden geçirmek, özne kavramı, öznenin özellikleri ve özne çeşitleri konularında uzmanların fikir birliğine vardığı ve uzlaşmadığı noktaları tespit etmektir. Ayrıca özneyi oluşturan kelime gruplarını belirleyip bu kelime gruplarının özelliklerini tespit etmek ve değerlendirmektir.

Alt Problemler

Bu çalışmada özne, özneyi oluşturan kelime grupları ve özelliklerinin yanı sıra “znesiz cümle var mıdır, özne türleri ile ilgili uzmanların görüşleri nelerdir, özne türleri tabiri ne kadar doğrudur, özneyi oluşturan kelime grupları arasında hangi kelime grupları daha sık özneyi oluşturmaktadır?” sorularına da cevap aranacaktır.

Sınırlılıklar

Bu alışmada Türkiye Türkçesinde cümlenin temel unsurlarından özne kavramı ele alınacak ve özneyi oluşturan kelime grupları özellikleri ile birlikte değerlendirilecektir.

II. BÖLÜM

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Türkiye Türkçesinde özne kavramını ve özneyi oluşturan kelime gruplarını ve özelliklerini ayrıntıları ile birlikte tespit etmeyi ve incelemeyi amaçlayan bu çalışmada tasvirî/betimleyici yöntem kullanılmıştır.

Evren ve Örneklem

Türkiye Türkçesinde cümlenin unsurlarını konu edinen, bunun yanında örneklerin alındığı ve inceleme aşamasında teorik ve uygulama amaçlı yararlanılan başlıca eserler ile başlı başına özneyi ve özelliklerini ve kelime gruplarını konu edinen makaleler çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Türkiye Türkçesinde özne kavramı, öznenin özellikleri ve özne çeşitleri üzerine yazılmış başlıca kaynaklar geçmişten günümüze Türkçenin ilk dilbilgisi kitaplarından yola çıkılarak günümüze kadar taranmış, gözden geçirilmiş, özne kavramı, öznenin özellikleri ve özne çeşitleri konularında araştırmacı, akademisyen ve konu alanı uzmanlarının fikir birliğine vardıkları ve uzlaşamadıkları noktalar tespit edilmiş, tablolar hâlinde sunulmuştur. Özneyi oluşturan kelime grupları mümkün olduğunca edebiyatımızın seçkin eserleri taranarak tespit edilmeye çalışılmış, ilgili kelime gruplarının başlığı altında değerlendirme ve sınıflandırma yapılarak örneklerine yer verilmiştir.

Veri Çözümleme Teknikleri

Çalışmanın teorik yapısını ortaya koymaya yönelik yapılan okumalarda elde edilen bilgiler genellikle tablolara dönüştürülmüş, özneyi oluşturan başlıca kelime grupları tespit edilmiş, ilgili kelime grubunu örnekleyen kendi tespit ettiğimiz cümlelerin sonuna alındıkları eserlerin kısaltmaları yay ayraç (parantez) içerisinde yazılmıştır. Akademik nitelikteki diğer çalışmalardan alıntılanan örnek cümlelerin kaynağı ise dipnotta gösterilmiştir.

III. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

1. TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE ÖZNE KAVRAMI

1.1. Özne Kavramı

Özne cümle adı verilen bütünün, yüklemden sonra ikinci derecede önemli unsurdur. Söz dizimi ile ilgili kaynaklara göre özne cümlede yargıyı gerçekleştiren ya da oluşun, durumun içinde olan, kendisinden bahsedilen varlık veya kavram, derin yapıda her zaman olan, yüzey yapıda bazen görülmeyen ögedir.

Doğan Aksan, özneyi bir eylemin dile getirdiği olayın, işin ya da durumun doğrudan doğruya ilişkili olduğu, yöneldiği ya da içinde bulunan kişi ya da şeye verilen ad olarak tanımlar⁷. Muharrem Ergin özne kavramını *fail* sözcüğüyle adlandırır. “Cümlede fiilden sonra gelen ikinci unsurdur. Fail fiili yapan veya olan unsurdur.”⁸

Leyla Karahan’a göre cümlede *yapanı* ve *olanı* karşılayan unsur öznedir ve yüklem gösterdiği işi, hareketi, oluşu ve durumu üzerine alarak cümlenin ikinci derecede önemli unsuru olur⁹. Ahmet Cevat Emre, özneyi kendisinden konuşulan, bahsolunan olarak nitelendirir¹⁰. Tahsin Banguoğlu, özneyi *kimse*, *yükalan* olarak adlandırır. Yargının yüklediğini alan kişi veya şeydir, bir isim ya da zamir olur¹¹. Zeynep Korkmaz özneyi “Fiilin gösterdiği kılış ile doğrudan ilgili olan kişi ya da şeye verilen ad; bir oluş ve kılışın gerçekleşmesini sağlayan kimse ve şey.”¹² olarak tanımlar. Muhittin Bilgin özneyi yüklem bildirdiği yargıyı gerçekleştiren ya da

---

⁷ Aksan, age. , s.286.

⁸ Ergin, age. , s.377.

⁹ Karahan, age. , s.49.

¹⁰ Emre, age. , s.112.

¹¹ Tahsin Banguoğlu, Türkçenin Grameri, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2015, s.520.

¹² Zeynep Korkmaz, Gramer Terimleri Sözlüğü. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, s. 119.

üstlenen, yargıya konu olan öge olarak tanımlar¹³. Mazhar Kükey özneyi tümcede eylemin bildirdiği işi, oluşu, durumu yapan ya da varlık veya kavram olarak kendisinden söz edilen sözcük ya da sözcük öbeği biçimindeki ikinci temel öge olarak tanımlar¹⁴.

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli özneyi cümlede önem bakımından yüklemden sonra gelen en önemli öge, yüklemden ayrılmayan bir parça ve yüklem bildirdiği anlamı tamamlayan, başka bir ifadeyle cümlede bildirilen hükmün meydana gelmesini sağlayan öge olarak tanımlar¹⁵. Nurettin Koç'a göre cümlede yüklem bildiren işi yapan, bir oluşu, kılışı gerçekleştiren, yargıyı üzerine alan varlık öznedir ve hemen hemen bütün kaynaklar öznenin tanımında yani ne olduğunda birleşmektedir¹⁶.

Tufan Demir, özneyi cümlede yüklem bildirdiği eylemi yapan ya da yüklem göze bir oluş içindeki varlığı karşılayan ek, sözcük, tamlama, sözcük grubu olarak tanımlar¹⁷. Haydar Ediskun, özneyi cümlede eylemi oluşturan ya da bir şey olan kelime, kelime öbeği, kelime niteliğinde morfem ya da fonemler olarak tanımlar¹⁸. Mehmet Hengirmen, özneyi cümlede işi yapan, eylemi oluşturan kişi, hayvan, bitki ya da diğer canlı cansız varlıklar olarak tanımlar¹⁹.

Neşe Atabay, Sevgi Özel ve Ayfer Çam özneyi, tümcede yargının oluşmasını sağlayan kişi ya da nesne olarak tanımlamaktadırlar. Onlara göre Türkiye Türkçesindeki cümlelerde özne, yüklemdeki yargıyı doğrudan doğruya belirten

---

¹³ Muhittin Bilgin, Anlamdan Anlatıma Türkçemiz, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s. 452.

¹⁴ Mazhar Kükey, Türkçenin Dilbilgisi 2, Cem Ofset Yayıncılık, Samsun, 2005, s. 142.

¹⁵ Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, Türkiye Türkçesi Söz Dizimi, Akademik Kitaplar, İstanbul, 2015, s. 126.

¹⁶ Nurettin Koç, "Özneyle İlgili Sorunlar", Türk Dili, Ankara, 1996, S.529, s.8.

¹⁷ Tufan Demir, Türkçe Dilbilgisi, Kurmay Yayınevi, Ankara, 2004, s. 184.

¹⁸ Haydar Ediskun, Türk Dilbilgisi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005, s. 332.

¹⁹ Mehmet Hengirmen, Türkçe Dilbilgisi, Engin Yayınevi, Ankara, 2002, s. 326.

sözcük ve sözcük öbekleridir²⁰. Hikmet Dizdaroğlu özneyi yüklem bildirdiği iş, oluş hareketin yapıcısı olan ya da bir durumu gösteren tümce ögesi olarak tanımlamaktadır²¹. Mehmet Özmen özneyi yüklemde söz konusu olan eylemi yapan, o eyleme maruz kalan, eylem kendi üzerinde oluşan veya kendisine isnatta bulunulan cümle ögesi olarak tanımlamaktadır²².

Selma Gülsevin gramerimizde öznenin yüklem bildirdiği işi yapan, yapılan işten etkilenen ya da yüklem bulunduğu durumda olan cümle unsuru olarak tanımlandığına dikkat çeker²³. Kaya Bilgegil her dilde olduğu gibi Türkçede de yüklem kavramı içine giren eylemin, hâlin, hükmün, dileğin vb. özne ile gerçekleştiğini, öznenin yüklem anlamı kendisiyle gerçekleşen bir öge tabiri ile tanımlanabileceğini belirtir²⁴. Kerime Üstünova'ya göre yüklem bünyesinde zorunlu üç bilgi barındırır. İş, oluş, kılış ve hareketin kendi; iş, oluş, kılış ve hareketin yapılma zamanı; iş, oluş, kılış ve hareketi yapan kişi. İş, oluş, kılış ve hareketi yapan kişiyi özne olarak niteler²⁵. Alpaslan Ertürksoy'a göre özne "cümlede yüklem içerdiği yargıyı gerçekleştiren kişi, canlı cansız diğer varlıklar veya yüklem bildirdiği durum ya da herhangi bir şey."²⁶ Erdoğan Boz'a göre ise yüklemdeki eylemi gerçekleştiren öznedir²⁷.

Yukarıda özne kavramı ile ilgili tanımlarına yer verilen dilcilerin özne tanımlarının genel hatlarıyla önemli ölçüde birbiriyle örtüştüğü çok küçük nüanslarla

---

²⁰ Neşe Atabay, Sevgi Özel ve Ayfer Çam, Türkiye Türkçesinin Sözdizimi, Papatya Yayıncılık, İstanbul, 2003, s.31.

²¹ Hikmet Dizdaroğlu, Tümcebilgisi, Ankara, 1976, s.39.

²² Mehmet Özmen, Türkçenin Sözdizimi, Karahan Kitabevi, Adana, 2013, s.20.

²³ Selma Gülsevin, "Öznesi Gösterilmeyen Bir Cümle Tipi Daha", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2001, S.2, s.198.

²⁴ Kaya Bilgegil, Türkçe Dilbilgisi, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum, 2014, s.22.

²⁵ Kerime Üstünova, "Yüklem, Yalnız Özneyi mi İçinde Taşır?", Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2006, S.11, s.241.

²⁶ Alpaslan Ertürksoy, Türkiye Türkçesinde Cümlede Özne, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon, 2005, s.4. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

²⁷ Erdoğan Boz, "Adın Yükleme (Nesne) Durumu ve Tümcenin Nesne Ögesi Üzerine", Turkish Studies, 2007, s.106.

birbirlerinden ayrıldıkları görülmektedir. Sonuç olarak öznenin yüklem tamamlayıcısı olduğu, yüklemdeki yargıyı gerçekleştiren ve yüklemde kendisinden bahsedilen varlık veya kavram olduğu fikrinde birleşilmektedir.

H. İbrahim Delice *nesneli cümleler* ve *özneli cümleler* olarak iki farklı cümle tipinden bahseder. H. İbrahim Delice'ye göre özneli cümleler kılış fiili ile kurulur ve kılış fiillerinin gerçekleşmesi için bir varlığa, özneye ihtiyaç vardır; nesneli cümlelerin ise yüklemi oluş fiillerinden ve isimlerden kurulur ve bu cümlelerde özne bulunmaz.

Nesneli Cümleler

Kırlar yeşillendi.

Portakal sarıdır

Özneli Cümleler

Ahmet topa vurdu.

Mehmet kalemini *Ahmet*'e verdi.

H. İbrahim Delice'nin özneyi diğer dilcilerden farklı olarak kılış fiili ile kurulan cümlelerde eylemi gerçekleştiren varlık olarak nitelendirdiği görülmektedir²⁸.

H. İbrahim Delice'nin ifade ettiği özne kavramı çoğu dilcinin uzlaştığı “Özne yüklemdeki yargıyı, oluşu ve durumu üzerine alır.”, “Özne kendisinden konuşulan, bahsolunandır.” tezlerine ters düşmektedir.

Zikri Turan'a göre özne ve *fail/yüklet* farklı kavramlardır. *Fail/ yüklet* cümlede işi yapanla ilgili olarak, işi yapanı/ olanı ifade eden ve asıl unsur tarafında yer alan şahıs ve onun ekidir; özne ise *faili/yükleti* herhangi bir bakımdan *tarif/izah/tayin/...* edebilen, *belirten/vasıflandıran* ve yardımcı unsur zümresinde faile bağlı olarak bulunan sözcük ya da sözcük gruplarıdır²⁹.

²⁸ H. İbrahim Delice, “Yüklem Özne ve Nesne İlişkisi”, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 2007, C.31, No:2, s.141-145.

²⁹ Zikri Turan, “Öznenin Cümledeki Kimlik Problemi”, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Erzurum, 1999, S.13, s.73-85

Zikri Turan'ın *özne* ve *fail/ yüklet* terimlerini birbirinden ayrı olarak düşünmesi kavram karmaşasına ve özne kavramında bir ikiliğe sebebiyet vermektedir.

Nuh Doğan ise dilcilerin özne tanımlarının çoğunun yetersiz olduğunu, bu yetersizliğin nedeninin öznenin dilin söz dizimsel, mantıksal, anlam bilimsel, edim bilimsel ilişkileriyle birlikte tanımlanmasından kaynaklandığını; öznenin tanımı ile ilgili sorunların cümlenin ayrı dil düzlemlerinde değerlendirilmesiyle aşılabileceğini; öznenin söz dizimsel düzlemde cümlenin yalın durum ekli birinci bileşeni olduğunu; mantıksal düzlemde fiilin çatısına bağlı olarak birinci ya da ikinci üyelerini yüklenebildiğini; anlam bilimsel düzlemde eden, deneyimci, tetikleyici, sebep, etkilenen, konu gibi çeşitli anlamsal rolleri temsil edebildiğini; edim bilimsel düzlemde ise odak ve konu bileşenlerini kodlayabildiğini belirtir³⁰.

Çiğdem Usta, özne kavramına sadece söz dizimsel bakış açısı ile yaklaşılmasını, öznenin derin ve yüzey yapıda ayrı ayrı değerlendirilmesini savunur. Çiğdem Usta'ya göre özne özellikle fiil cümlelerinde yargıyı gerçekten yapan/gerçekleştiren veya olandır³¹. Derin yapı ve yüzey yapı 17. yüzyılda Port-Royal Okulu tarafından ortaya atılan ve daha sonra Chomsky tarafından geliştirilen bir teoriye ait terimlerdir. Derin yapı, cümlenin soyut, algılanan, anlamsal kısmıdır; yüzey yapı ise cümlenin en son söylenmiş veya yazılmış, göze ve kulağa hitap eden hâlidir³².

Özne kavramı ile ilgili görüşleri şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:

---

³⁰ Nuh Doğan, "Türkiye Türkçesi Söz Diziminde Özne Sorunu- Dil Bilimsel Bir Yaklaşım", Turkish Studies, Ankara, Summer 2015, s.295-314.

³¹ Çiğdem Usta, "Özne Türlerinin Tasnifine Dair Bir Öneri", Karadeniz Araştırmaları, 2014, S.14, s.159-169.

³² Kerim Demirci, "Derin Yapı ve Yüzey Yapı Kavramlarından Ne Anlıyoruz?", Turkish Studies, Ankara, Fall 2010, s.291-304

1.1.1 Klasik Dilbilgisi Öğretisine Bağlı Olanların Özne Görüşleri

- Olayın, işin ya da durumun doğrudan doğruya ilişkili olduğu, yöneldiği ya da içinde bulunan kişi ya da şey. (Doğan Aksan)³³
- Fail, fiili yapan veya olan unsurdur. (Muharrem Ergin)³⁴
- Cümlede *yapanı* ve *olanı* karşılayan unsur öznedir ve yüklem gösterdiği işi, hareketi, oluşu ve durumu üzerine alır. (Leyla Karahan)³⁵
- Özne kendisinden konuşulan, bahsolunandır. (Ahmet Cevat Emre)³⁶
- Yargının yüklediğini alan kişi veya şeydir. (Tahsin Banguoğlu)³⁷
- Fiilin gösterdiği kılış ile doğrudan ilgili olan kişi ya da şeye verilen ad; bir oluş ve kılışın gerçekleşmesini sağlayan kimse ve şey. (Zeynep Korkmaz)³⁸
- Yargıyı gerçekleştiren ya da üstlenen, yargıya konu olan öge. (Muhittin Bilgin)³⁹
- Eylemin bildirdiği işi, oluşu, durumu yapan ya da varlık veya kavram olarak kendisinden söz edilen sözcük ya da sözcük öbeği. (Mazhar Kükey)⁴⁰
- Yüklemden ayrılmayan bir parça ve yüklem bildirdiği anlamı tamamlayan, başka bir ifadeyle cümlede bildirilen hükmün meydana gelmesini sağlayan öge. (Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli)⁴¹
- Yüklem belirttiği işi yapan, bir oluşu, kılışı gerçekleştiren, yargıyı üzerine alan varlık. (Nurettin Koç)⁴²
- Yargının oluşmasını sağlayan kişi ya da nesne. (Neşe Atabay, Sevgi Özel ve Ayfer Çam)⁴³

---

³³ Aksan, age. , s.286.

³⁴ Ergin, age. , s.377.

³⁵ Karahan, age. , s.49.

³⁶ Emre, age. , s.112.

³⁷ Banguoğlu, age. , s.520.

³⁸ Korkmaz, age. , s.119.

³⁹ Bilgin, age. , s.452.

⁴⁰ Kükey, age. , s.142.

⁴¹ Özkan ve Sevinçli, age. , s.126.

⁴² Koç, agm. , s.8.

⁴³ Atabay, Özel, Çam, age. , s.31.

- Eylemi meydana getiren veya bir şey olan kelime, kelime grubu; kelime niteliğinde morfemler veya fonemler. (Haydar Ediskun)⁴⁴
- Yüklem bildirdiği iş, oluş hareketin yapıcısı olan ya da bir durumu gösteren tümce ögesi. (Hikmet Dizdaroğlu)⁴⁵
- Yüklem kavramı içine giren eylem, hâl, hüküm dilek vb. özne ile gerçekleşir. (Kaya Bilgegil)⁴⁶
- Cümlede işi yapan, eylemi oluşturan kişi, hayvan, bitki ya da diğer canlı cansız tüm varlıklar. (Mehmet Hengirmen)⁴⁷
- Cümlede, yüklem bildirdiği eylemi yapan ya da yükleme göre bir oluş içindeki varlığı karşılayan ek, sözcük, tamlama, sözcük grubu. (Tufan Demir)⁴⁸
- Yüklemdeki eylemi gerçekleştiren. (Erdoğan Boz)⁴⁹
- Yüklemde söz konusu olan eylemi yapan ya da eyleme maruz kalan, eylem kendi üzerinde oluşan veya kendisine isnatta bulunulan. (Mehmet Özmen)⁵⁰

Klasik dilbilgisi öğretisine bağlı olan dilcilerden Muharrem Ergin⁵¹ özneyi fail terimiyle ifade etmiş ve fiili yapan ve olan unsur olarak ele almış, isim cümlelerini ele almamıştır. Ahmet Cevat Emre⁵² ve Mazhar Kükey⁵³ özneyi kendisinden konuşulan, bahsolunan olarak tanımlamışlardır. Klasik dilbilgisi öğretimine bağlı olan diğer dilcilerin özne tanımları cümledeki işi, oluşu, durumu ve yargıyı gerçekleştiren öge öznedir, tanımında genel hatlarıyla örtüşmektedir.

---

⁴⁴ Ediskun, age. , s.384.

⁴⁵ Dizdaroğlu, age. , s.39.

⁴⁶ Bilgegil, age. , s.22.

⁴⁷ Hengirmen, age. , s. 326

⁴⁸ Demir, age. , s. 184.

⁴⁹ Boz, agm. , s.106.

⁵⁰ Özmen, age. , s.20.

⁵¹ Ergin, age. , s.377.

⁵² Emre, age. , s.112.

⁵³ Kükey, age. , s.142.

1.1.2 Dilbilimi Öğretisine Bağlı Olanların Özne Görüşleri

- Kılış fiili ile kurulan cümlelerde eylemi gerçekleştiren varlık. (H. İbrahim Delice)⁵⁴
- Özne söz dizimsel düzlemde cümlenin yalın durum ekli birinci bileşenidir; mantıksal düzlemde fiilin çatısına bağlı olarak birinci ya da ikinci üyelerini yüklenebilir; anlam bilimsel düzlemde eden, deneyimci, tetikleyici, sebep, etkilenen, konu gibi çeşitli anlamsal rolleri temsil edebilir; edim bilimsel düzlemde ise odak ve konu bileşenlerini kodlayabilir. (Nuh Doğan)⁵⁵
- Özne özellikle cümlede eylemi yapan /gerçekleştiren veya olandır. (Çiğdem Usta)⁵⁶

Dilbilime öğretisine bağlı olanlardan H. İbrahim Delice sadece kılış fiili ile çekimlenmiş cümlelerde öznenin olabileceğini savunmuş, klasik dilbilgisi öğretisine bağlı olanların savunduğu özne cümledeki oluşu gerçekleştiren ve olandır görüşüne ters düşmüştür.⁵⁷ Nuh Doğan, özne tanımlarının çoğunu yetersiz bulmuş, dilin çeşitli düzlemlerinde öznenin ayrı ayrı değerlendirilmesi ve tanımlanması gerektiğini savunmuş, özne ile ilgili bir tanıma yer vermemiştir.⁵⁸ Çiğdem Usta'nın özne tanımı klasik dilbilgisi öğretisine bağlı olanların görüşleriyle genel hatlarıyla örtüşmektedir.⁵⁹

Sözlükler ise özneyi şu şekillerde tanımlamaktadır:

- Bir cümlede bildirilen işi yapan, yüklem bildirdiği durumu üzerine alan *kimse* veya *şey, fail, süje*. (Güncel Türkçe Sözlük)
- Bir cümledeki hüküm veya haber kendisine yöneltilmiş bulunan cümle ögesi. (Dilbilim Terimleri Sözlüğü 1949)

---

⁵⁴ Delice, agm. , s.143.

⁵⁵ Doğan, agm. , s.295.

⁵⁶ Usta, agm. , s.166.

⁵⁷ Delice, agm. , s.141-145.

⁵⁸ Doğan, agm. , s.295-314.

⁵⁹ Usta, agm. , s.159-169.

- Yüklemin gösterdiği kılış ile doğrudan ilgili olan kişi ya da şeye verilen ad; bir oluş ve kılışın gerçekleşmesini sağlayan kimse veya şey. (Gramer Terimleri Sözlüğü 2003)
- Çekimli eylemin veya eylemsinin meydana gelmesini sağlayan kişi. Dilbilgisinde kişi kavramıyla çekimli eylemi veya bazı eylemsileri meydana getiren “insan, hayvan, bitki veya şey” özne adı altında belirtilir. (Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü 1972) (Erişim Tarihi 04.04.2016 saat 16.00)⁶⁰

Geçmişten günümüze söz dizimi ilgili kaynaklar tarandığında özne kavramı ve özne tanımında dilcilerin çoğunlukla uzlaştıkları görülmektedir. Öznenin uzlaşılın tanımına ek olarak Çiğdem Usta, Nuh Doğan gibi bu sahada çalışmalar yapan dilciler de dilin farklı boyutları açısından özne kavramının değerlendirilmesini ve yeniden tanımlanması gerektiğini savunmaktadırlar.

1.1.3 Ortak ve Farklı Düşüncelerin Işığı Altında Özne Kavramı

Ortak ve farklı düşünceler değerlendirildiğinde özne;

1. “*fail, kimse, yükalan*”,
2. cümlede yargıyı geliştiren ya da oluşun, durumun içinde olan,
3. kendisinden bahsedilen varlık veya kavram,
4. cümledeki yargıyı gerçekleştiren,
5. yargıya konu olan,
6. cümlede bazen sözcük veya sözcük grubu olarak yer alan
7. bazen de yüklemdeki kişi ekiyle açığa çıkan,
8. yüklemden sonra ikinci derecede önemli,
9. derin yapıda her zaman olan
10. yüzey yapıda bazen gösterilmeyen öge olarak tanımlanabilir.

Öznenin tanımını yapıldıktan sonra öznenin özellikleri üzerinde durmak yerinde olacaktır.

---

⁶⁰ Büyük Türkçe Sözlük 2016, <http://www.tdk.gov.tr>

1.2. Öznenin Özellikleri

Geçmişten günümüze Türkçenin dilbilgisi ve söz dizimi kaynakları tarandığında öznenin özellikleri ile ilgili şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

- Cümlede yüklemden sonra gelen *ikinci derecede önemli* ögedir. (Muharrem Ergin⁶¹, Leyla Karahan⁶², Tahsin Banguoğlu⁶³, Mazhar Kükey⁶⁴, Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli⁶⁵)
- *Yüklemin anlamını tamamlayan, yüklemden ayrılmayan* bir cümle ögesidir. (Muharrem Ergin⁶⁶, Kaya Bilgegil⁶⁷, Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli⁶⁸)
- *Cümlede yaparı veya olanı karşılayan* unsurdur. (Muharrem Ergin⁶⁹, Leyla Karahan⁷⁰, Günay Karaağaç⁷¹, Ahmet Cevat Emre⁷², Tahsin Banguoğlu,⁷³ Mazhar Kükey⁷⁴, Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli)⁷⁵
- *Yargıyı doğrudan doğruya üzerine alır.* (Doğan Aksan⁷⁶, Neşe Atabay, Sevgi Özel ve Ayfer Çam⁷⁷)
- *Bir varlık veya kavramdır.*

Emre, Mert'e teşekkür ederek aralarına davet etmiş. (İÖ)

---

⁶¹ Ergin, age. , s.377.

⁶² Karahan, age. ,s.45.

⁶³ Banguoğlu, age. , s.526.

⁶⁴ Kükey, age. , s.142.

⁶⁵ Özkan, Sevinçli, age. ,s.126.

⁶⁶ Ergin, age. , s.377.

⁶⁷ Bilgegil, age. , s.22.

⁶⁸ Özkan ve Sevinçli, age. ,s.126.

⁶⁹ Ergin, age. , s.377.

⁷⁰ Karahan, age. s.49.

⁷¹ Günay Karaağaç, Türkçenin Söz Dizimi, Kesit Yayınları, İstanbul, 2011, s.228.

⁷² Emre, age. , s.112.

⁷³ Banguoğlu, age. , s.526.

⁷⁴ Kükey, age. , s.142.

⁷⁵ Özkan ve Sevinçli, age. ,s.126.

⁷⁶ Aksan, age. , s.286.

⁷⁷ Atabay, Özel ve Çam, age. , s.31.

Oysa tarih İstanbul'u bambaşka yazıyor. (İP)

- *Özneyi bulmak için yükleme kim, ne soruları sorulur.* Fiil cümlelerinde fiil kök ve gövdelerine *+an eki* eki, isim cümlelerinde isim kök ve gövdelerine *ol-, et-* yardımcı fiilleri getirilerek *kim, ne* soruları sorulur, cevap aranır. Özne insan ise *kim* sorusu, insan dışında bir varlık ise *ne* sorusu sorulur.

Setterhan yeni uyanmıştı. (Uyanan kim? Kim uyanmıştı?) (NB)

İstanbul, bir türbeler şehridir. (Bir türbeler şehri olan ne? (İP)

- *Özne, bir cümlede birden fazla varlık veya kavram olabilir.*

Elvan ile İrem donakaldılar. (İO)

Sevgi, saygı, fedakârlık önem verdiği duygulardı.

- *Özne, bir sözcük ya da sözcük grubu olarak söz diziminde yer alabilir.*

Nilgün, "Aferin size!" diye arkadaşlarını alkışladı. (İO)

Senin özlem ve isteklerin beni son derece neşeye boğdu. (OT)

- *Özne, isim türünden sözcük ve sözcük gruplarıdır.*

Murat Han büyük bir sevgiyle kucakladı oğlunu. (OT)

Sen akıllı ve dirayetli bir çocuksun Mehmed. (OT)

Güçlü ve kuvvetli olmak iyidir Mehmed. (OT)

- *Özne, yalın halde bulunur.*

İstanbul, bir türbeler şehridir. (İP)

Türk halkı, büyüklerine karşı öteden beri büyük bir saygı göstermiştir. (İP)

- *Özne, çokluk ekini ve iyelik eklerini alabilir.*

Karatuğlar, bu adamın her adımını tetkik etsinler. (OT)

Atalarımız, İstanbul'un en elim hadiselerinden ikisini, bir çınar ağacı ekseninde yaşamıştır. (İP)

- *Özne, "+dan" durum ekini alabilir⁷⁸ fakat "+dan" durum ekini alan özneler incelendiğinde "+dan" durum biçiminin bu öznelerde asli görevi olan ayrılma, çıkma görevinde değil, "+ın" tamlayan ekinin görevinde kullanıldığı görülür⁷⁹.*

Arabamdan burada yok. (arabamın benzeri)

⁷⁸ Turgut Baydar, "+Dan Ekli Özne Üzerine", Türk Dili Dergisi, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2008, S.679, s.19-29.

⁷⁹ Ertürksoy, age. , s.4-5.

“**Kekten arttı.**”⁸⁰ (kekin bir kısmı)

- Özne, *cümlede açıklayıcısıyla birlikte bulunabilir.*
Annem -dünyanın en fedakâr kadını- bana bir ömür boyu baktı.
Hasta -en son odada yatan- size çağırıyor.
- Özne, *bazı cümlelerde sözcük ya da sözcük grubu olarak yer almaz*, bu tür cümlelerde özne yüklemdeki kişi ekiyle kendini gösterir.
(Ben) Kararsızdım, (ben) İstanbul'a ne aramaya geliyordum, (ben) kestiremiyordum. (İP)
Öyleyse (siz) kulaklarınızı açın ve (siz) dinleyin. (İO)
- Özne, *sıralı ve bağlı cümlelerde ortak olabilir.*
Müzeppen çok ciddi ve hırslı, böyle giderse yakında öğrenecek. (İO)
Şükrü Amca, onların bu fikrini de pek beğenmiş ve kampın pikabıyla kamyonetini bu gezi için çocuklara vermişti. (İO)
- Özne, “*de, bile*” *bağlaçları ve dönüşlülük zamiri ile vurgulanabilir.*⁸¹
Öğretmenim bile bana kızdı.
Okula Ayşe de gelmedi.
Doktorun kendisi söyledi.
- Özne, *edilgen-geçişli ve edilgen-geçişsiz fiillerin yüklem olduğu cümlelerde yüzey yapıda görünmez.* Bazı kaynaklarda edilgen- geçişli fiillerin yüklem olduğu cümlelerde işi gerçekleştiren tam olarak belli olmadığı için işten etkilenen varlığa yani nesneye özne görevi verilir, bu öznelere *sözde özne* adını verirler. (bkz. Öznesiz Cümleler)
... çörekler yapılır, helvalar basılır, kutulara yağlar basılır... (İP)
- Özne, *bazı cümlelerde zarf tümleci olan sözcük grubunda kendini gösterebilir.* Bazı kaynaklarda zarf tümlecinde kendini gösteren özneye *örtülü özne* adı verilmektedir. (bkz. Öznesiz Cümleler)
Halılar temizlikçi tarafından yıkandı.
Hırsızlar polis tarafından yakalandı.

⁸⁰ Baydar, age. , s.21

⁸¹ Ertürksoy, age. , s.7

Mevcut çalışmalar incelendiğinde öznenin özellikleri konusunda dilcilerin çoğunlukla uzlaştığı tespit edilmiştir. Öznenin hangi durum eklerini alıp alamayacağı konusunda görüş ayrılıkları vardır: Leyla Karahan⁸², Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli⁸³, Mazhar Kükey⁸⁴, Muhittin Bilgin⁸⁵, Günay Karaağaç⁸⁶, Tufan Demir⁸⁷, Alpaslan Ertürksoy⁸⁸, Nuh Doğan⁸⁹ öznenin yalın durumda olduğu; Zikri Turan⁹⁰, Erdoğan Boz⁹¹, Turgut Baydar⁹² ise öznenin yalın durum biçiminin dışında, diğer durum biçimlerini de alabileceği görüşündedirler.

Öznenin özelliklerini genel hatlarıyla belirledikten sonra özne türleri üzerinde durmak yerinde olacaktır.

1.3. Özne Türleri

Geçmişten günümüze Türkçenin dilbilgisi ve söz dizimi kaynakları tarandığında dilcilerin öznenin tanımı ve özellikleri konularında genel hatlarıyla uzlaştıkları fakat özne türleri konusunda çoğunun farklı görüşler taşıdıkları, ortak bir noktada birleşemedikleri görülmektedir:

Muharrem Ergin, özne türlerine değinmemiş, fail terimi ile ifade ettiği özne kavramı ile ilgili kısa bir bilgi vermiştir⁹³. Doğan Aksan da özne kavramı ile ilgili bilgi vermiş, özne türlerine değinmemiştir⁹⁴. Leyla Karahan da özne türlerine

---

⁸² Karahan, age. s.49.

⁸³ Özkan ve Sevinçli, age. ,s.128.

⁸⁴ Kükey, age., s.142

⁸⁵ Bilgin, age., s.452.

⁸⁶ Karaağaç, age. , s.229.

⁸⁷ Demir, age. ,184.

⁸⁸ Ertürksoy, age. , s.4.

⁸⁹ Doğan, agm. , s.295-314.

⁹⁰ Turan, agm. , s.79.

⁹¹ Erdoğan Boz, “Türkiye Türkçesinde Özne Durum Biçimbirimi Alabilir mi?”, Turkish Studies, Spring 2009, s. 2371-2377.

⁹² Baydar, agm. , s.22.

⁹³ Ergin, age. , s.377.

⁹⁴ Aksan, age. , s.286.

değınmemiş, tek kelimelik cümlelerde öznenin şahıs ekinden anlaşılacağını belirtmekle yetinmiştir⁹⁵.

Hikmet Dizdaroğlu,⁹⁶ özne türlerini dokuz başlık altında inceler:

Tablo 1. Hikmet Dizdaroğlu'na Göre Özne Türleri

1. Gerçek Özne <i>Kirkor Usta gülümsedi.</i> (NB)	4. Ortak özne <i>Settarhan düşüncelerinden utandı, adımlarını hızlandırdı.</i> (NB)	7. Yinelenmiş Özne <i>Yıllar, yıllar geçti.</i>
2. Sözde Özne <i>...çörekler yapılır...</i> (İP)	5. Örtülü Özne <i>Çiçekler çocuklar tarafından koparıldı.</i>	8. Pekiştirilmiş Özne <i>Ben de geldim.</i>
3. Seslenmeli Özne <i>Çocuklar bakın...</i> (İO) (Siz 2. Çoğul şahıs zamiri yerine)	6. Açıklamalı Özne <i>Annem-en fedakâr kadın-beni hep düşünür.</i>	9. Kalıplaşmış Özne <i>Çakal bu, şaka mı fırsat gözler.</i>

Hikmet Dizdaroğlu'nun özne türleri ile ilgili sınıflandırması incelendiğinde Dizdaroğlu'nun öznenin özelliklerine göre özne türlerini belirlediği ve birden fazla özne türü oluşturduğu göze çarpmaktadır. *Seslenmeli*, *ortak*, *örtülü*, *açıklamalı*, *yinelenmiş*, *pekiştirilmiş* ve *kalıplaşmış* özne olarak sıraladığı özne türleri; öznenin özellikleridir, özne türü değildir. (bkz. Öznenin Özellikleri)

Vecihe Hatiboğlu,⁹⁷ özne türlerini on bir başlık altında toplamıştır:

⁹⁵ Karahan, age. , s.49.

⁹⁶ Kükey, age. , s.142.

⁹⁷ Kükey, age. , s.142.

Tablo 2. Vecihe Hatiboğlu'na Göre Özne Türleri

1. Gerçek Özne	5. Ortak Özne	9. Seslenmeli Özne
2. Sözde Özne	6. Pekiştirmeli Özne	10. Kayan Özne <i>Yazılıdan 100 aldım, bu beni mutlu etti.</i>
3. Örtülü Özne	7. Bağlaçlı Özne <i>Elvan ile İrem donakaldılar. (İO)</i>	11. Bildirme Koşacıyla Özne <i>Bir yağmurdur başladı.</i>
4. Belirsiz Özne <i>Geçmiş olsun</i> <i>Afiyet olsun</i> <i>Sağlık olsun</i>	8. Açıklayıcıdan Özne	

Vecihe Hatiboğlu'nun özne türleri ile ilgili sınıflandırması Hikmet Dizdaroğlu'nun özne türleri sınıflandırması ile “gerçek, sözde, örtülü, ortak, pekiştirmeli, seslenmeli özne, açıklayıcıdan özne” türlerinde benzerlik göstermektedir. Hikmet Dizdaroğlu'nun özne türleri ile ilgili sınıflandırmasını yansıtan tabloda bu özne türleri ile ilgili örneklere yer verildiği için hem Vecibe Hatipoğlu'nun özne türleri sınıflandırmasında hem de diğer dilcilerin özne türleri ile ilgili sınıflandırılmalarında bu özne türleri tekrar örneklendirilmemiştir.

Vecihe Hatiboğlu'nun özne türleri ile ilgili sınıflandırması incelendiğinde Dizdaroğlu'nda olduğu gibi *örtülü, belirsiz, ortak, pekiştirmeli, bağlaçlı, açıklayıcıdan, seslenmeli, kayan* ve bildirme koşacıyla özne şeklinde sınıflandırdığı özne türlerinin öznenin özellikleri olduğu, ayrı birer özne türü olmadıkları görülmektedir. Bunun yanında belirsiz özne olarak yer alan ifadeler de kalıp söz niteliği taşımaktadır.

Tahsin Banguoğlu,⁹⁸ fiil çatısı ile ilgili bilgi verirken yedi farklı kimseden bahseder:

⁹⁸ Banguoğlu, age. ,s. 543-546.

Tablo 3. Tahsin Banguoğlu'na Göre Özne Türleri

1. Gerçekte Kimse <i>Hamallar sandıkları taşıyorlar.</i>	4. Karşılıklı Kimseler <i>Atlar tepişir.</i>	7. Olduran kimse <i>O ilkin çocuğu uyutacak.</i>
2. Güçte/Mantıkça/Gramerce Kimse <i>Mektuplar postaya atılacak.</i>	5. Ortaklaşa Kimse <i>Biz yeniden oturuştuk.</i>	
3. Dönük Kimse <i>Ayşe ogün süslenmişti.</i>	6. Ettiren Kimse <i>Turgut mimara plan çizdirmiş.</i>	

Tahsin Banguoğlu'nun “gerçekte kimse” terimi ile adlandırdığı gerçek özne, “güçte/mantıkça/gramerce kimse” terimleri ile adlandırdığı ise sözde özne olarak adlandırılan öznedir, “dönük, karşılıklı, ortaklaşa, ettiren, olduran kimse” terimleri ile adlandırdığı özne türleri ise *dönüşlü, işteş, ettirgen ve oldurgan fiiller* ile kurulan cümlelerin öznelidir. Tahsin Banguoğlu'nun belirttiği kimseler ayrı bir özne türü değil, fiil çatılarına göre öznenin özellikleridir.

Nurettin Koç,⁹⁹ özne türlerini dört başlık altında incelemiştir:

Tablo 4. Nurettin Koç'a Göre Özne Türleri

1. Gerçek Özne	2. Sözde Özne	3. Örtülü Özne	4. Belirsiz Özne
----------------	---------------	----------------	------------------

Nurettin Koç'un özne türleri ile ilgili sınıflandırması “gerçek, sözde, örtülü özne” türlerinde Hikmet Dizdaroğlu ile, “gerçek, sözde, örtülü, belirsiz özne” türlerinde ise Vecihe Hatiboğlu ile benzerlik göstermektedir.

⁹⁹ Koç, agm. , s.8-9.

Haydar Ediskun ile Mazhar Kükey¹⁰⁰'in özne türleri ile ilgili görüşleri aynıdır. İki dilci de özne türlerini iki başlık altında inceler:

Tablo 5. Haydar Ediskun ve Mazhar Kükey'e Göre Özne Türleri

1. Özne	2. Sözde Özne
---------	---------------

Haydar Ediskun ile Mazhar Kükey, Hikmet Dizdaroğlu, Vecihe Hatiboğlu ve Nurettin Koç “özne ve sözde özne” türlerinde aynı fikirdedirler.

Günay Karaağaç,¹⁰¹ özne türlerini dört başlık altında inceler:

Tablo 6. Günay Karaağaç'a Göre Özne Türleri

1. Durağan Özne <i>Ben öğretmenim.</i>	2. Etken Özne <i>Ali camı kırdı.</i>	3. Edilgen Özne <i>Cam kırıldı.</i>	4. Bilinmez Özne <i>İzmir'e gidildi.</i>
---	---	--	---

Günay Karaağaç, ad cümlelerinin öznesini “durağan”; etken fiiller ile kurulan cümlelerin öznesini “etken”; edilgen fiiller ile kurulan cümlelerin öznesini “edilgen”; meçhul fiiller ile kurulan cümlelerin öznesini “bilinmez özne” terimleri ile adlandırmaktadır.

Şahap Bulak,¹⁰² Türkçede iki çeşit özne olduğunu savunur:

Tablo 7. Şahap Bulak'a Göre Özne Türleri

1. Açık Özne <i>Bebek bakıcıları dün sınava girdi.</i>	2. Gizli Özne <i>Kar yüzünden yollar kapandı.</i> <i>Penaltı düdüğü çaldığında yüreğim ağzıma gelmişti.</i>
---	---

¹⁰⁰ Kükey, age. , s.143.

¹⁰¹ Karaağaç, age. , s.120-121.

¹⁰² Şahap Bulak, “Özne Türleri Üzerine”, Turkish Studies, Winter 2013, s.1101-1126.

Şahap Bulak; *etken, işteş, dönüşlü, geçişli, geçişsiz, ettirgen, oldurgan fiiller* ile kurulan cümlelerin öznesini “açık”; cümlede kelime ya da kelime grubu olarak yer almayan, yüklemdeki kişi ekinden de anlaşılmayan fakat varlığı hissedilen, örtülü özne olarak adlandırılan özneyi ve kendi içinde öznesi olan deyimler ile kurulan cümlelerin öznesini “gizli özne” terimleri ile adlandırmaktadır.

Muhittin Bilgin,¹⁰³ “Özne Çeşitleri” başlığı altında üç çeşit öznenen bahseder:

Tablo 8. Muhittin Bilgin’e Göre Özne Türleri

1. Gerçek Özne	2. Sözde Özne	3. Örtülü Özne
----------------	---------------	----------------

Bilgin, ayrıca “Öznenin Kullanılış Biçimleri” başlığı altında da dört farklı öznenen söz eder:

Tablo 9. Muhittin Bilgin’e Göre Öznenin Kullanılış Biçimleri

1. Ortak Özne	2. Pekiştirmeli Özne	3. Açıklamalı Özne	4. Seslenmeli Özne
---------------	----------------------	--------------------	--------------------

Muhittin Bilgin’in özne türleri ile ilgili sınıflandırması Hikmet Dizdaroğlu ve Vecihe Hatiboğlu ile benzerlik göstermektedir.

Mehmet Özmen¹⁰⁴ özne türlerini “Fiil cümlelerinde Özne”, “İsim Cümlelerinde Özne” ve “Seslenmeli Özne” başlıkları altında incelemektedir. Mehmet Özmen’in özne çeşitleri ile ilgili görüşlerini şu şekilde tablolayabiliriz:

¹⁰³ Bilgin, age. , s.453-462.

¹⁰⁴ Özmen, age. , s.20-34.

Tablo 10. Mehmet Özmen'e Göre Özne Türleri

1. Fiil Cümlelerinde Özne	2. İsim Cümlelerinde Özne	3. Seslenmeli Özne
a. Etken Özne		
b. Dönüştürücü Özne		
c. İşteş Özne		
d. Edilgen Özne		
e. Ettirgen Özne		
f. Saklı Özne		

Mehmet Özmen'in özne çeşitlerine bakıldığında “Fiil Cümlelerinde Özne” başlığı altında fiil çatılarına göre özneyi çeşitlendirdiği, bu noktada Tahsin Banguoğlu ile, “ *etken ve edilgen özne* ” terimi ile Günay Karaağaç ile, “ *seslenmeli özne* ” terimi ile de Hikmet Dizdaroğlu, Vecihe Hatiboğlu ve Muhittin Bilgin ile benzerlik gösterdiği göze çarpmaktadır. Özmen, dilcilerin¹⁰⁵ “ *belirsiz, bilinmez özne* ” terimleri ile adlandırdıkları özneyi de “ *saklı özne* ” terimi ile adlandırmaktadır. Ayrıca örtülü özne olarak ifade edilen özneyi de edilgen özne olarak nitelendirir.

Serdar Odacı,¹⁰⁶özne türlerini altı başlık altında verir:

Tablo 11. Serdar Odacı'ya Göre Özne Türleri

1. Gerçek Özne	3. Örtülü Özne	5. Sözde Özne
2. Açıklayıcı Özne	4. Pekiştirici Özne	6. Gizli Özne <i>Yazıyı çantasına yerleştirdi. (o)</i>

Serdar Odacı, “ *gerçek, açıklayıcı, örtülü, pekiştirici ve sözde özne* ” türleri ile Hikmet Dizdaroğlu ve Vecihe Hatiboğlu ile benzerlik göstermektedir. Serdar Odacı'nın gizli özne olarak adlandırdığı özne ile Şahap Bulak'ın gizli özne olarak

¹⁰⁵ Hatipoğlu, Koç, Karaağaç

¹⁰⁶ Serdar Odacı, Dil ve Anlatım, Tablet Yayınları, Konya, 2008, s. 219-220.

adlandırdığı özne birbirinden farklıdır. Serdar Odacı cümlede kelime ya da kelime grubu olarak yer almayan, yüklemdeki kişi ekinden anlaşılan özneyi “*gizli özne*” terimi ile adlandırmaktadır.

Alpaslan Ertürksoy,¹⁰⁷ özne türlerinin iki başlık altında incelenmesi gerektiğini savunur:

Tablo 12. Alpaslan Ertürksoy’e Göre Özne Türleri

1. Gerçek Özne	2. Sözde Özne
----------------	---------------

Alpaslan Ertürksoy özne türleri konusunda Haydar Ediskun ile Mazhar Kükey ile aynı görüştedir.

Tufan Demir,¹⁰⁸ üç tür öznenen söz eder:

Tablo 13. Tufan Demir’e Göre Özne Türleri

1. Özne	2. Sözde Özne	3. Örtülü Özne
---------	---------------	----------------

Tufan Demir, “*özne, sözde özne, örtülü özne*” sınıflandırması ile birçok dilci ile aynı görüştedir.

Çiğdem Usta¹⁰⁹,nın özne sınıflandırması ile ilgili önerisi şu şekildedir:

¹⁰⁷ Ertürksoy, age. , s. 38-39.

¹⁰⁸ Demir, age. , s. 368-369

¹⁰⁹ Usta, agm. , s.159-169.

Tablo 14. Çiğdem Usta'ya Göre Özne Türleri

1. Derin Özne	2. Yüzey Özne	
<i>Düğün evinin kesesinden gazozlar da içildi. (konuklar)</i>	a. Açık Özne <i>Şehzade Selim, miğferini başından çıkarıp sağ elinin parmakları ucunda tutarak havaya kaldırdı.</i>	b. Boş Özne <i>Sıkıntıyla soluyarak saatine baktı. (o)</i>

Çiğdem Usta her cümlenin mutlaka bir öznesinin olduğunu, öznesiz cümlenin olduğunu savunmanın derin yapıyı yok saymak olduğunu belirtir. “Derin özne” olarak adlandırdığı; *edilgen, meçhul fiiller* ile kurulan cümlelerin öznesinin bağlamdan anlaşıldığını savunur. Cümlede kelime ya da kelime grubu olarak yer alan özneyi “açık”, yüklemdeki kişi ekinden anlaşılan özneyi “boş özne” terimleri ile adlandırmaktadır.

Mehmet Hengirmen¹¹⁰ özne ile ilgili bilgi verirken farklı bir özne türü olarak sözde öznenen bahsetmiştir.

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, özne ve öznenin özellikleri başlığı altında “sözde özne” teriminden söz etmişler, özne türlerine değinmemişlerdir¹¹¹.

Abdurrahman Tariktaroğlu, Türkçede sözde ve örtülü özne olmadığını savunur. Ona göre cümlede özne ya vardır, gerçektir; ya da yoktur, gizlidir¹¹².

¹¹⁰ Hengirmen, age. , s.327.

¹¹¹ Özkan, Sevinçli, age. ,s.124-136.

¹¹² Abdurrahman Tariktaroğlu, Türkçede Özne Sorunu, Türk Dili, S. 536, s.192-194

Tablo 15. Abdurrahman Tariktaroglu'na Göre Özne Türleri

1. Gerçek Özne <i>Bugün okula geldim. (ben)</i> <i>Bu bina mimar tarafından yapıldı.</i>	2. Gizli Özne <i>Bu bina yapıldı.</i> <i>Adaya gidildi.</i>
--	---

Abdurrahman Tariktaroglu'nun "gizli özne" olarak adlandırdığı özne Şahap Bulak'ın ve Serdar Odacı'nın "gizli özne" olarak adlandırdıkları öznelerden farklıdır. Abdurrahman Tariktaroglu *edilgen ve meçhul fiiller* ile kurulan cümlelerin öznesini "gizli özne" olarak adlandırır.

Halil İbrahim Delice'ye göre sadece yüklemi kılış fiili olan cümlelerin öznesi vardır.

Halil İbrahim Delice özne türlerini altı başlık altında değerlendirmektedir¹¹³.

Tablo 16. Halil İbrahim Delice'ye Göre Özne Türleri

1. Gerçek Özne <i>Ahmet okumayı seviyor.</i>	3. Pekiştirmeli Özne <i>Ben bugün okula gitmeyeceğim.</i>	4. Yaptıran Özne <i>Ahmet odunu yılların oduncusu Seyfi'ye kırdırdı.</i>
2. Dolaylı Özne <i>Bu kardeşimiz hainlerce katledildi.</i>	4. Gizli Özne <i>Çarşıya gitmeli.(o/ben)</i>	5. Yapan Özne <i>Ahmet odunu yılların oduncusu Seyfi'ye kırdırdı.</i>

Halil İbrahim Delice, diğer dilcilerden farklı olarak sadece kılış fiillerini gerçekleştiren özneyi *gerçek özne* olarak, örtülü özne olarak adlandırılan özneyi de dolaylı özne olarak adlandırır. Ayrıca Halil İbrahim Delice, ettirgen çatılı fiiller ile oluşan cümlelerde *yaptıran ve yapan özne* olmak üzere iki farklı öznenen söz eder. Halil İbrahim Delice'nin *gizli özne* olarak adlandırdığı özne gereklilik kipinin üçüncü

¹¹³ Halil İbrahim Delice, Türkçe Sözdizimi, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2012, s.155-157.

kişi ile çekimlendiği bazı cümlelerdir. Delice'ye göre bu cümlelerde birinci kişi kastediliyorsa bu cümlelerin öznesi gizli öznedir.

Neşe Atabay, Sevgi Özel ve Ayfer Çam etken ve isim cümlelerinin öznesi olduğunu savunmuşlar, ortak özne ve örtülü özneye değinmekle yetinmişlerdir.¹¹⁴

Ahmet Cevat Emre¹¹⁵ ve Kaya Bilgegil¹¹⁶ özne kavramıyla ilgili bilgi vermişler, özne türlerine değinmemişlerdir.

Nurettin Demir ve Emine Yılmaz, mantıksal ve sözde özne terimlerine karşı çıkarlar, söz diziminde gösterilmeyen öğelerin, verilen öğeler gibi incelenemeyeceğini savunurlar. Onlara göre söz diziminde ya özne vardır, ya da yoktur.¹¹⁷

Zikri Turan'a göre bir cümlede ya özne vardır ya da yoktur. Bu nedenle *mantıkça özne, sözde özne, gerçek özne, gramerce özne* tabirleri ve türleri gereksizdir. Turan'a göre özne türleri diye bir şey yoktur¹¹⁸.

Nuh Doğan ise *etken, gerçek, sözde, gramerce, edilgen, örtülü, mantıkça, oldurgan, işteş özne* gibi özne türlerinin söz diziminde olmasının dil bilimsel açıdan mümkün olmadığını savunur¹¹⁹.

Özne türleri ile ilgili görüşler şu şekilde özetlenebilir, farklılıklar ve benzerlikler yönünden değerlendirilebilir:

---

¹¹⁴ Atabay, Özel, Çam, age. , s.31-50

¹¹⁵ Emre, age. , s.112.

¹¹⁶ Bilgegil, age. , s.22-30

¹¹⁷ Nurettin Demir, Emine Yılmaz, Türk Dili El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara, 2014. s.240-241.

¹¹⁸ Turan, agm. , s.73-85.

¹¹⁹ Doğan, agm. , s.295-314.

Özne türleri ile ilgili görüşlere genel bir bakışın sunulduğu tabloda Ahmet Cevat Emre, Doğan Aksan, Kaya Bilgegil, Leyla Karahan, Muharrem Ergin, Nuh Doğan, Zikri Turan ve Nurettin Demir'in özne türleri ile ilgili sınıflandırmalarının olmadığı görülmektedir.

Yapılan araştırma ve incelemelerin ışığında özne türleri ile ilgili şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

- *Dilbilimsel olarak her cümlenin derin yapıda mutlaka bir öznesi vardır* fakat derin yapıda olan özne bazı cümlelerde yüzey yapıda *ek* veya *sözcük* ya da *sözcük grubu* olarak kendini göstermez. Bu tür cümleler söz dizimsel olarak öğelerine ayrıldığında özneleri gösterilemez ve öznesiz cümle olarak kabul edilir. Bu cümlelerin öznelerini *derin /gizli/bilinmez/belirsiz/saklı özne* terimleri ile adlandırmak söz diziminde olmayan bir şeyi adlandırmak olur, karışıklığa neden olur ve cümlenin öğelerinin öğretimini zorlaştırır.
- Türkiye Türkçesinde özne yüzey yapıda ya vardır ya da yoktur. Dolayısıyla *sözde özne, örtülü özne, belirsiz özne, derin özne, gizli özne* gibi özne türleri de yoktur.
Marmara'ya bakan surlar da çok mukavemetli ve sağlam yapılmıştı. (İP)
İşte o demler imiş ki mehtaba çıkılırmış. (İP)
- *Sözde özne*¹²⁰/*güçte kimse*¹²¹ olarak kabul edilen öge, aslında cümlede işi yapan değil, işten etkilenen varlıktır. İşten etkilenen varlık da Türkiye Türkçesi söz diziminde nesne olarak kabul edilir. Bir öge aynı anda iki öge olamayacağına göre sözde özne olarak kabul edilen öge cümlenin öznesi değil, nesnesidir. Sözde özneyi bir özne türü olarak kabul edenler de bu gerçeği kabul ettikleri için ona *sözde, lafta özne* adını vererek, kendileriyle çelişkiye düşmektedirler.

---

¹²⁰ Kükey, age. , s.142-143. ; Koç, age. , s.8-9. ; Özkan, Sevinçli, age. , s.124-136. ; Hengirmen, age. , s.327. ; Demir, age. , s. 368-369. ; Odacı, age. , s.219-220. , Bilgin, age. , s.453-462. ; Ertürksoy, age. , s.38-39.

¹²¹ Kükey, age. , s.142-143.

- *Örtülü özne*¹²² *gizli özne*¹²³ *dolaylı özne*¹²⁴ olarak kabul edilen öge aslında cümlenin zarf tümlecidir. Bu cümlede işi yapan varlık söz dizimine, yüzey yapıya özne olarak çıkmamış, zarf tümleci içerisinde çıkmıştır. Bir öge aynı anda iki öge olamayacağına göre *örtülü özne* olarak kabul edilen öge cümlenin öznesi değil, zarf tümlecidir.

Halılar temizlikçi tarafından yıkandı.

- *Yaptıran özne* ve *yapan özne*¹²⁵ olarak adlandırılan özneler değerlendirildiğinde bir cümle içinde birbirinden farklı iki öznenen söz edilmektedir. Aynı cümlede iki farklı öznenen söz edilemez. Bu cümlenin yüklemi ettirgen çatılı bir fiildir ve yaptıran özne olarak adlandırılan öge, cümlenin öznesidir; yapan özne olarak adlandırılan öge ise cümlenin dolaylı tümlecidir.

Ahmet odunu yılların oduncusu Seyfi'ye kırdırdı.

- *Belirsiz*¹²⁶, *bilinmez*¹²⁷, *gizli özne*¹²⁸, *derin özne*¹²⁹ *saklı özne*¹³⁰ olarak kabul edilen özne türü söz diziminde sözcük, sözcük grubu ya da ek şeklinde yer almaz. Söz diziminde yer almayan bir şeyin *belirsiz*, *bilinmez*, *gizli*, *derin*, *saklı* gibi terimler ile adlandırılmasına gerek yoktur.

İzmir'e gidildi.

Geçmiş olsun.

---

¹²² Kükey, age. , s.142-143. ; Koç, age. , s.8-9. ; Demir, age. , s. 368-369. ; Odacı, age. , s.219-220. ; Bilgin, age. , s.453-462.

¹²³ Bulak, agm. , s.1101-1126.

¹²⁴ Delice, age. , s.155-157,

¹²⁵ Delice age. , s.155-157.

¹²⁶ Kükey, age. , s.142-143. ; Koç, age. , s.8-9.

¹²⁷ Karaağaç, age. , s.120-121.

¹²⁸ Tariktaroğlu, agm. , s.192-194.

¹²⁹ Usta, agm. , s.159-169.

¹³⁰ Özmen, age. , s.20-34.

- Dilcilerin *açıklayıcıdan özne, pekiştirmeli özne, bağlaçlı özne, ortak özne* vb olarak sınıflandırdıkları özne türleri ayrı bir özne türü değil, öznenin özellikleridir. Öznenin özelliklerinin ayrı ayrı özne türü olarak ele alınması ise öznenin net olarak anlaşılmasını güçleştirmekte ve bir terim karmaşasına neden olmaktadır. Sıfat tamlaması olan özne, isim tamlaması olan özne, zamir olan özne, fiilimsi olan özne vb. Bu durum cümlenin diğer öğeleri için de geçerlidir. Bulunma hâlinde dolaylı tümleç, yönelme hâlinde dolaylı tümleç, ortak nesne, sıfat tamlaması olan nesne gibi.

Annem-en fedakâr kadın- beni hep düşünür. (açıklayıcıdan özne)

Ben de geldim. (pekiştirmeli özne)

Ayşe ve Ahmet seni sordu. (bağlaçlı özne)

Annem eve geldi, odasına çıktı. (ortak özne)

- *Dönük kimse, dönüşlü özne, karşılıklı kimseler, ortaklaşa kimse, işteş özne, ettiren kimse, ettirgen özne, olduran kimse*¹³¹ terimleri ile adlandırılan özneler ayrı birer özne çeşidi değil, fiil çatılarına göre öznenin özellikleridir.

Ayşe o gün süslenmişti. (dönük kimse/dönüşlü özne)

Atlar tepişir. (karşılıklı kimseler/işteş özne)

Turgut mimara plan çizdirmiş. (ettiren kimse/ettirgen özne)

- *Seslenmeli özne*¹³² terimi ile adlandırılan özne ayrı bir özne çeşidi değil ancak öznenin bir özelliği olabilir. Ayrıca hitaplar cümle dışı unsur olarak kabul edildiğinden cümle ögesi olarak değerlendirilemezler¹³³.

Çocuklar bakın... (İO) (seslenmeli özne)

- Türkiye Türkçesinde tek bir özne vardır. Onu da gerçek özne adıyla nitelendirmeye gerek yoktur.

¹³¹ Kükey, age. , s.142-143. ; Özmen, age. , s.20-34.

¹³² Kükey, age. , s.142-143. ; Özmen, age. , s.20-34. ; Bilgin, age. , s.453-462.

¹³³ Karahan, age. , s.59-60. ; Özkan, Sevinçli, age. , s.154-156.

- Türkiye Türkçesinde özne, yüzey yapıda bir sözcük ya da sözcük grubu olarak yer alabilir.

“Milleti yapan mazidir.” der Cemil Meriç; her zamanki isabet ve bilgeliğiyle.

(İP)

Setterhan kemerini, heybesini başucuna koyup da yatağa uzandığında o kâğıdı bir kez daha okumak istedi. (NB)

- Türkiye Türkçesinde bazı cümlelerde özne, yüzey yapıda bir sözcük ya da sözcük grubu olarak yer almaz, yüklemde aldığı şahıs ekinden anlaşılır. Konuşur-yazar ve dinleyici-okuyucu bağlamdan hareketle kişileri kodlar. “Dil kullanımında, bir metnin göndericisi ve alıcısının da içinde bulunduğu bütün şartları ve çevresi, o metnin bağlamını oluşturur. (...) Bir söz veya söz öbeğinin bağlamı, içinde kullanıldığı cümle; bir cümlenin bağlamı, içinde geçtiği metin; bir metnin bağlamı, metnin ortaya çıktığı bütün bireysel ve toplumsal koşullardır.”¹³⁴

Sonbaharda diplomamı almak için Tebriz’e geleceğim. (NB)

(Ben-Piruz)

O gün akşam çayını kampın ucundaki ağaçların altında içmeye karar vermişlerdi. (İO)

(Onlar- Şerife, Nilgün)

- Türkiye Türkçesinde söz diziminde özne ister sözcük veya sözcük grubu olarak ister yüklemdeki kişi eki olarak yer alsın, bunların birbirinden hiçbir farkı yoktur, bu nedenle birbirlerinden ayrı değerlendirilemezler.

a. Kirkor Usta gülümsedi. (NB)

b. Gülümsedi. (o- Kirkor Usta)

c. Yerimden doğruluyorum. (ben) (NB)

d. Ben yerimden doğruluyorum.

---

¹³⁴ Karaağaç, age. , s. 366-367.

a'daki özne **b'deki** öznenen, **c'deki** özne **d'deki** öznenen farklı değildir. **b** ve **c'deki** konuşur-yazar özneyi tercihen söz diziminde sözcük olarak vermemiştir fakat dinleyici-okuyucu bağlamdan hareketle kişileri kodlar.

Özne türleri ile ilgili ulaşılan bu sonuçlardan sonra öznesiz cümle kavramına da değinmek yerinde olacaktır.

1.4. Öznesiz Cümleler

Geçmişten günümüze dilbilgisi kaynakları incelendiğinde öznesiz cümle olup olmayacağı konusunda dilcilerin farklı görüşleri olduğu görülmektedir.

Öznesi, söz diziminde sözcük veya sözcük grubu olarak yer almayan, yüklemdeki kişi ekinden de anlaşılmayan cümlelerin öznesini Vecihe Hatiboğlu Nurettin Koç *belirsiz özne*¹³⁵; Günay Karaağaç¹³⁶ *bilinmez özne*; Abdurrahman Tariktaroğlu ise *gizli özne*¹³⁷ terimleriyle adlandırmıştır. Onlara göre her cümlenin belirsiz de bilinmez de gizli de olsa mutlaka bir öznesi vardır.

“Vatan için ölinür. (Belirsiz Özne)

Afiyet olsun!”¹³⁸

“Hep birlikte ağlaşıldı.”¹³⁹ (Bilinmez Özne)

“Bu bina yapıldı.”¹⁴⁰ (Gizli Özne)

Dilcilerin *belirsiz/bilinmez/gizli özne* terimleri ile adlandırdıkları özneler söz diziminde sözcük/ sözcük grubu ya da ek olarak yer almayan bir ögenin adlandırılmasıdır. Söz diziminde olmayan bir ögenin varmış gibi düşünülmesine gerek yoktur. Dolayısıyla bu cümleler öznesiz cümlelerdir.

¹³⁵ Kükey, age. , s.142. ; Koç, agm. , s.8-9.

¹³⁶ Karaağaç, age. , s.120-121.

¹³⁷ Tariktaroğlu, agm. , s.192-194.

¹³⁸ Nurettin Koç, Yeni Dilbilgisi, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1990, s.380-381.

¹³⁹ Karaağaç, age. , s.120-121.

¹⁴⁰ Tariktaroğlu, agm. , s.194.

Edilgen-geçişli fiiller ile kurulan cümlelerde Hikmet Dizdaroğlu, Vecibe Hatipoğlu, Nurettin Koç, Haydar Ediskun, Mazhar Kükey, Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, Mehmet Hengirmen, Tufan Demir, Serdar Odacı, Muhittin Bilgin ve Alpaslan Ertürksoy *sözde özne*¹⁴¹ olduğunu savunmaktadırlar. Tahsin Banguoğlu bu tür cümlelerin öznesini *güçte kimse*¹⁴², terimi ile Günay Karaağaç ise *edilgen özne* terimi ile adlandırmaktadır. Onlara göre bu cümlelerin öznesi iş yapan değil, işten etkilenen varlıktır; gerçek bir özne değil, şekle dayalı bir öznedir. Onlara göre her cümlede mutlaka özne aranmalı, özne bulunamıyorsa cümlenin belirtisiz nesnesi özne görevini üstlenmelidir.

“*Sergi* gezildi.”¹⁴³ (*Sözde Özne*)

“*Buğday* ekildi.”¹⁴⁴ (*Sözde Özne*)

“*O*, yolda görüldü mü?”¹⁴⁵ (*Edilgen Özne*)

Dilcilerin *sözde özne/güçte kimse* terimleri ile adlandırdıkları öge cümlede işi yapan değil, işten etkilenen, nesne görevinde olan ögedir. *Sözde özne/güçte kimse terimlerini* ileri süren dilciler de bu öznenin gerçek bir özne olmadığını, aslında nesne olduğunu, sadece şekle dayalı bir özne olduğunu kabul etmektedirler. Bir öge hem nesne hem özne olamayacağına göre edilgen-geçişli fiiller ile kurulan cümleler öznesiz cümlelerdir.

Hikmet Dizdaroğlu, Vecihe Hatiboğlu, Nurettin Koç, Tufan Demir, Serdar Odacı ve Muhittin Bilgin edilgen fiillerle kurulmuş bazı cümlelerde öznenin “tarafından, yüzünden, etkisiyle, nedeniyle” gibi kelimelerle ya da “+ca” ekiyle

¹⁴¹ Kükey, age. , s.142. ; Koç, agm. , s.8-9. ; Hengirmen, age. , s.327. ; Özkan, Sevinçli, age. ,s.124-136. ; Odacı, age. , s. 219-220. ; Ertürksoy, age. , s. 38-39. ; Demir, age. , s. 368-369. ; Bilgin, age. , s.453-46

¹⁴² Banguoğlu, age. ,s. 543-546.

¹⁴³ Kükey, age. , s.149.

¹⁴⁴ Bilgin, age. , s.454.

¹⁴⁵ Karaağaç, age. , s.120-121.

verildiğini, bu tür öznelerin de örtülü özne¹⁴⁶ olduğunu savunmaktadırlar. Şahap Bulak ise bu tür özneleri gizli özne terimi ile adlandırmaktadır¹⁴⁷.

“*Grev polis tarafından önlendi.*”¹⁴⁸ (*Örtülü Özne. Gizli Özne*)

Dilcilerin *örtülü/ gizli özne* terimleri ile ifade ettikleri ögede cümledeki yargıyı gerçekleştirenden ziyade yargının nasıl gerçekleştiği belirtilmektedir. Dolayısıyla bu öge özne değil, zarf tümlecidir. Bir öge hem zarf tümleci hem özne olamayacağına göre bu cümleler öznesiz cümlelerdir.

Ahmet Cevat Emre, Kaya Bilgegil, Neşe Atabay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, Nurettin Demir, Emine Yılmaz, Kerime Üstünova ve Şahap Bulak *edilgen fiiller* ile kurulan cümlelerin öznesiz cümleler olduğunu savunmaktadır¹⁴⁹.

Geri dönüşten ücret talep edilmez. (İP)

Seferberlik ilan edildi. (NB)

Muharrem Ergin, Leyla Karahan, Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, Mazhar Kükey, Muhittin Bilgin, Şahap Bulak, Alpaslan Ertürksoy *edilgen-geçişsiz (meçhul) fiiller* ile kurulmuş cümlelerin öznesiz cümleler olduğunu savunmaktadır¹⁵⁰.

“*Rıhtımdan yalıya, mermer iki üç basamakla çıkılır.*”¹⁵¹

Neşe Atabay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, Şahap Bulak kalıplaşmış ifadelerin öznesiz cümle olduğunu savunmaktadırlar¹⁵².

“*Geçmiş olsun. Afiyet olsun.*”¹⁵³

¹⁴⁶ Kükey, age. , s.142. ; Koç, agm. , s.8-9. ; Odacı, age. , s. 219-220. ; Demir, age. , s. 368-369. ; Bilgin, age. , s.456.

¹⁴⁷ Bulak, agm. , s.1101-1126.

¹⁴⁸ Koç, age. , s.380.

¹⁴⁹ Emre, age. , s.119. ; Bilgegil, age. , s.29. ; Demir ve Yılmaz, age. , s.240-241. ; Bulak, agm. , s.1101-1126. ; Atabay, Özel ve Çam, age. , s.31-50; Üstünova, agm. , s.241.

¹⁵⁰ Ergin, age. , s.377. ; Karahan, age. , s.50. ; Özkan ve Sevinçli, age. ,s.124-136. ; Kükey, age. , s.142. ; Bilgin, age. , s.456. ; Bulak, agm. , s.1101-1126. ; Ertürksoy, age. , s. 38-39.

¹⁵¹ Karahan, age. , s.50.

¹⁵² Atabay, Özel ve Çam, age. , s.31-50; Bulak, agm. , s.1101-1126.

¹⁵³ Bulak, agm. , s.1117-1118.

Selma Gülsevin ve Alpaslan Ertürksoy'a göre anlamca kaynaşmış birleşik fiiller (deyim) ile kurulmuş bazı cümlelerde, fiil kendi içinde özne barındırdığı için, asıl cümlenin öznesi gösterilmez. Bu tür cümleler öznesiz cümlelerdir¹⁵⁴. Neşe Atabay, Sevgi Özel, Ayfer Çam da özneyle yüklem kaynaştığı cümlelerde öznenin olmadığını savunmaktadırlar¹⁵⁵.

*“Haberi öğrenince sevinçten **ayakları** yerden kesildi.*

*Penaltı düdüğü çalındığında **yüreğim** ağzıma gelmişti.”¹⁵⁶*

Ahmet Cevat Emre, Muharrem Ergin, Leyla Karahan, Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, Selma Gülsevin gereklilik kipinin üçüncü kişi ile umumi çekimlerinde öznenin bulunmadığını savunmaktadırlar¹⁵⁷.

“Geri kalmamalı, utanacak duruma düşmemeli.”¹⁵⁸

Dilcilerin öznesiz cümle olarak ifade ettikleri cümlelere bakıldığında bu cümlelerin öznesinin “o” 3. teklik kişi zamiri olduğu görülmektedir. Dinleyici/okur bağlamdan hareketle özneyi kodlamaktadır. Dolayısıyla bu tür cümleler öznesiz cümle değildir.

Yapılan araştırma ve incelemelerin ışığında öznesiz cümleler ile ilgili şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

- Öznesiz cümle olarak nitelendirilen cümleler *söz dizimi yönünden* öznesiz cümleler olarak kabul edilmektedir. Bu cümlelere anlam bilimsel açıdan bakıldığında derin yapılarında mutlaka bir özneleri olduğu fakat konuşurun/ yazarın derin yapıda olan bu özneleri yüzey yapıya çıkarmadığı

¹⁵⁴ Gülsevin, agm. , s.197-204.

¹⁵⁵ Atabay, Özel ve Çam, age. , s.31-50

¹⁵⁶ Gülsevin, agm. , s.197-204.

¹⁵⁷ Emre, age. , s.118. ; Ergin, age. , s.377. ; Karahan, age. , s.50. ; Özkan ve Sevinçli, age. ,s.127. ; Gülsevin, agm. , s.200.

¹⁵⁸ Emre, age. , s.118.

görülmektedir. Dolayısıyla yüzey yapıda/söz diziminde olmayan bir ögeyi cümle çözümlemelerinde göstermek mümkün değildir.

- *Edilgen-geçişli* ve *edilgen-geçişsiz fiiller* ile kurulan cümleler öznesiz cümlelerdir.

Fındıklar satıldı.

Bu okulda sınava girildi.

- Kalıplaşmış ifadelerden oluşan bazı cümleler öznesiz cümlelerdir.

Geçmiş olsun.

Sağlık olsun.

- *Anlamca kaynaşmış birleşik fiiller* bünyesinde özne barındırıyorsa bu fiillerle kurulan cümleler öznesiz cümlelerdir.

Babasının aldığı hediyeyi görünce etekleri zil çaldı.

Çocuğun hâline içim sızladı.

1.5. Özne-Yüklem Uyumu

Bir cümlede özne ile yüklemün kişi yönünden ve teklik-çokluk yönünden birbiri ile uyumlu olması gerekir. Bu uyum cümlenin doğru ve düzgün olmasını sağlar, aksi takdirde anlatım bozukluğu meydana gelir.

Özne ile yüklemün kişi yönünden birbiri ile uyumlu olması gerekir¹⁵⁹. Özne hangi kişiyi belirtiyorsa yüklem o kişi ekini alır.

Ben kimseyi öldürtmedim. (OT)

Nilgün meraklandı. (İO)

Sen biraz dinlen. (İO)

---

¹⁵⁹ Karahan, age. , s. 51-52. ; Koç, age. , s.387-390. ; Hengirmen, age. , s.327-329. ; Bilgin, age. , s.463-469. ; Ertürksoy, age. , s. 44-51.

Cümlede ayrı ayrı kişileri belirten birden çok özne varsa yüklem bu öznelere göre şekillenir:

- Birinci kişinin bulunduğu birden çok özneli cümlelerde yüklem birinci çoğul kişi olur.

Sen ve ben burada buluşuruz. (sen ve ben/biz)

Annem ve ben mısır ekmeğini severiz. (annem ve ben/biz)

- Özne ikinci ve üçüncü kişilerden oluşuyorsa yüklem ikinci çoğul kişi olur.

Ayşe ve sen neden okula gelmediniz? (Ayşe ve sen/siz)

O ve sen ne zamandır tanışıyorsunuz?(o ve sen/siz)

- Özne sadece üçüncü kişilerden oluşuyorsa yüklem üçüncü çoğul kişi olur.

Deniz, Eren ve Ahmet bu soruyu bildiler. (Deniz, Eren ve Ahmet/onlar)

Onlar ve babam eski dostlar. (onlar ve babam/onlar)

Özne ile yüklem teklik-çokluk yönünden de birbirleri ile uyumlu olması gerekir.¹⁶⁰

- Özne tekil ise yüklem de tekil olur.

Kul Ömer karanlığın içinde ayağa kalktı. (Kul Ömer/o) (OT)

Yerimden doğruluyorum. (Ben) (NB)

- Birinci tekil kişilerde “böbürlenmek, meydan okumak, alçakgönüllü ya da saygılı görünmek için kurulan cümlelerde hem özne hem yüklem çoğul olabilir.

Biz köyde büyüdük, korkmayız kediden, köpekten.

Biz sağır değiliz.

---

¹⁶⁰ Karahan, age. , s. 51-52. ; Koç, age. , s.387-390. ; Hengirmen, age. , s.327-329. ; Bilgin, age. , s.463-469. ; Ertürksoy, age. , s. 44-51.

- İkinci tekil kişilerde saygı ifade etmek için hem özne hem yüklem çoğul olabilir.

Siz nasıl isterseniz öğretmenim. Siz buraya oturun.

- Üçüncü tekil kişilerde saygı ya da alay ifade etmek için genellikle yüklem bazen de hem özne hem yüklem çoğul olabilir.

Kaymakam Beyler burayı ziyaret ettiler. (Kaymakam Beyler/onlar)

Küçük Bey nihayet kalkmışlar. (Küçük Bey/o)

- Özneleri üçüncü çoğul kişi olan cümlelerin yüklemi tekil de çoğul da olabilir. Anlatımlara bakıldığında bu durumlarda genellikle yüklem tekil olduğu görülmektedir.

Öğrenciler okulun bahçesinde oynuyor.

Öğrenciler okulun bahçesinde oynuyorlar.

Seyirciler bizi ayakta alkışladı.

Seyirciler bizi ayakta alkışladılar.

- Özne organ, bitki, hayvan, cansız varlık ya da soyut bir kavram ise özne tekil de çoğul da olsa yüklem tekil olur.

Yapraklar dökülür kasımlarda. (yapraklar/onlar /bitki)

Gül ne güzel kokuyor. (gül/o/bitki)

Gözlerim iyi görmüyor. (gözlerim/onlar/organ)

Elleri soğuktan çatlamış. (gözlerim/onlar/organ)

Kuzular da gitti yaylaya. (kuzular/onlar/hayvan)

Umutlarımız bizi ayakta tutar. (umutlarımız/onlar/soyut kavram)

- Bitki, hayvan, cansız varlıklar ve soyut kavramlar kişileştirilmiş ise yüklem tekil de çoğul da olabilir.

Duvarlar bana yalnızlığımı anlattı. (duvarlar/onlar/cansız)

Kuşlar ağıt yakarlar ormanlara. (kuşlar/onlar/hayvan)

- Özne belgisiz zamir veya sıfat ise yüklem tekil olur.
Birkaç öğrenci seni sordu. (birkaç öğrenci/onlar)
Herkes dışarı çıksın. (herkes/anlamca çokluk/topluluk)
- Özne topluluk adı ve çoğul eki almamış ise yüklem tekil olur. Özne topluluk adı ve çoğul eki almış ise yüklem tekil de çoğul da olabilir.
Sürü yaylaya çıktı. (sürü/o/şekilce teklik anlamca çokluk/topluluk)
Takımlar sahaya çıktı. (takımlar/onlar/şekilce ve anlamca çokluk/topluluk)
Misafir aileler burada konaklayacaklar. (misafir aileler/onlar/şekilce ve anlamca çokluk/topluluk)
- Özne sayı sıfatlarından oluşuyor ise yüklem tekil olur.
Yirmi iki öğrenci pikniğe katıldı. (yirmi iki öğrenci/onlar)
Yüz asker şehri kuşattı. (yüz asker/onlar)
- Bağımlı sıralı cümlelerde özne çoğul ise yüklemelerden yalnız sonuncusu dilde tasarruf veya en az çaba harcama ilkesi gereği çoğul olur.
Satıcılar, bu ramazan gününde tezgâhları açmış, “Gel abla gel!” diye bağıryorlardı. (satıcılar/onlar)
Anneler ve babalar, sınav öncesinde çocuklarına öğüt veriyor, heyecanlanmamaları konusunda uyarıda bulunuyorlardı. (anne ve babalar/onlar)

Çalışmamızda buraya kadar *Özne Kavramı, Öznenin Özellikleri, Özne Türleri, Öznesiz Cümleler ve Özne-Yüklem Uyumu* başlıkları altında *Türkiye Türkçesinde Özne Kavramı* üzerinde duruldu ve özne kavramı ile ilgili geçmişten günümüze ortaya konulan bilgiler ve tezler tarandı, değerlendirildi ve ortaya çıkan sonuçlar belirtildi. Çalışmamızın bundan sonraki bölümünde *Özneyi Oluşturan Kelime Grupları* üzerinde durulacaktır.

2. ÖZNEYİ OLUŞTURAN KELİME GRUPLARI

Nurettin Koç'a göre özne, eylemin belirttiği canlı ya da cansız, soyut ya da somut varlıktır. Bu nedenle yalnız ad türünden sözcükler özne görevini üstlenebilir. Başka türden sözcükler ise ad gibi kullanıldıklarında özne görevini üstlenebilir¹⁶¹.

Günay Karaağaç'a göre özne bir varlık veya bir kişidir. Özne varlık adlarından oluşur. Adlar, kendi başlarına var olabilen bilgilerimizin adlarıdır. Bu yüzden bütün varlık ve eylem adları özne olabilir. Varlık adları oldukları için bütün sözlük ve söz dizimi birimleri özne olabilir, isimler, zamirler, sayı adları, söz öbekleri ve fiilimsiler özne olarak kullanılabilir¹⁶².

Ahmet Cevat Emre'ye göre isim zümresine giren canlı cansız varlıklar, her türlü fikir ve kavramlar cümlede özne görevinde olabilir. Dildeki türlü sesler, ses ve kelime grupları, hatta cümleler isimleştirilerek cümlede özne görevinde kullanılabilir¹⁶³.

Alpaslan Ertürksoy'a göre cümlede özne görevinde kullanılan kelimeler ancak herhangi bir şeyin ismi olduklarında özne olabilir. Sıfatlar, zarflar, bağlaçlar, edatlar, ünlemler, fiilimsiler, çekimli fiiller, sesler, heceler, ekler isim olduklarında özne olurlar. Aksi takdirde bir zarfın, bir çekimli fiilin, bir bağlacın veya bir edatın özne olması düşünülemez¹⁶⁴.

Yukarıda sıralanan görüşlere göre özne bir varlık veya kavramdır. Varlık ve kavramlar dil adı verilen dünyada isimleri ile yer alırlar. Bu nedenle cümle içerisinde özne görevini isim türünde sözcükler üstlenir. İsimler, zamirler, adlaşmış sıfatlar, yansımalar, isim fiiller ve sıfat fiiller cümlede özne olabilirler. Edatlar, bağlaçlar,

---

¹⁶¹ Koç, age. , s.377.

¹⁶² Karaağaç, age. , s.229.

¹⁶³ Emre, age. , s.115.

¹⁶⁴ Ertürksoy, age. , s.9.

ünlemler, çekimli fiiller, zarf fiiller, sesler, heceler ve ekler kendi görevlerinde değil, isim olarak kullanıldıklarında, isimleştirildiklerinde özne görevini üstlenebilirler.

Hayvan sertçe silkinerek acı bir çığlık attı. (OT) özne (isim)

O benim felsefe tahsil etmeyi düşünen şair öğrencim. (NB) özne (zamir)

Yaşlılar ilgi ve sevgi ister. özne (adlaşmış sıfat)

Bu evde tıkırtı yok. özne (yansıma)

Okumak en büyük tutkusuydu. özne (isim fiil)

Gelen gideni aratır. özne (sıfat fiil)

“Ve” en çok kullanılan bağlaçlardandır. özne (bir bağlacın ismi)

“kadar” bu cümleye karşılaştırma anlamı katmıştır. özne (bir edatın ismi)

“Eyvah” tedirginlik ifade eden bir ünlemdir. özne (bir ünlemin ismi)

“Öğreniyorum” ne güzel bir kelimedir. özne (çekimli fiilden oluşmuş isim)

“Sevince” bu cümleye zaman anlamı katmış. özne (zarf fiilden oluşmuş isim)

“A” alfabemizin ilk harfidir. özne (alfabedeki ilk harfin ismi)

“-ler” çoğul ekidir. özne (bir ekin ismi)

Özneyi oluşturan kelime gruplarını ayrı ayrı incelemeyi önce kelime grupları hakkında genel bir bilgi vermek yerinde olacaktır.

Vecihe Hatiboğlu, sözdizimindeki anlatımı yargısız anlatımlar ve yargılı anlatımlar olarak iki büyük bölüme ayırır¹⁶⁵. Yargısız anlatımlar olarak değerlendirdiği anlatımları bu çalışmanın konusu olan kelime grupları içinde değerlendirmek mümkündür. Vecihe Hatiboğlu, yargısız anlatımları üç ana başlık altında incelemiştir¹⁶⁶:

Tablo 18. Vecihe Hatiboğlu'na Göre Kelime Grupları

1. Tamlamalar	2. Birleşik Sözcükler	3. İkilemeler
a. İsim Tamlaması: <i>evin kedisi</i>	<i>zeytinyağı, başbakan,</i>	<i>Ana baba,</i>
b. Adıl tamlaması: <i>senin evin</i>	<i>öleyazmak</i>	<i>tuz buz,</i>
c. Sıfat Tamlaması: <i>beyaz ev</i>		<i>çatır çatur</i>
d. İkilemeli Tamlama: <i>büyüklerin büyüğü</i>		
e. İyelikli Tamlama: <i>ciğerim evlâdım</i>		
f. Çıkmalı Tamlama: <i>kadınlardan bazıları</i>		
g. Kalmalı Tamlama: <i>kundakta bebek</i>		
h. Yönelmeli Tamlama: <i>yere serili kilim</i>		
ı. İlgeçli Tamlama: <i>ev gibi</i>		
i. Bağlaçlı Tamlama: <i>evin ve eşyanın bakımı</i>		
j. Zincirleme Ad Tamlaması: <i>bankanın açılış töreninin ertelenmesi</i>		
k. Karma Tamlama: <i>güzel evin güzel kızı</i>		
l. Girişik tamlama: <i>yatanın yürüyene borcu</i>		

Vecihe Hatiboğlu'nun yargısız anlatımlar olarak nitelendirdiği kelime grupları sınıflandırması incelendiğinde tamlamalar başlığı altında tamlamaların özelliklerine göre sınıflandırıldığı görülmektedir.

¹⁶⁵ Hatipoğlu, Vecihe, Türkçenin Sözdizimi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1972, s.1-3.

¹⁶⁶ Hatipoğlu, age. , s.7-95.

Muharrem Ergin'e göre tek kelimenin karşıladığı nesnelere ve hareketlere daha büyük daha geniş nesnelere ve hareketler vardır ve bunları karşılamak için kelime gruplarına ihtiyaç duyulur. Kelime grubu için birden fazla kelime belirli kurallar ve düzen içinde bir araya gelir. Muharrem Ergin Kelime gruplarını yirmi başlık altında incelemiştir¹⁶⁷:

Tablo 19. Muharrem Ergin'e Göre Kelime Grupları

1. Tekrarlar <i>iyi kötü</i>	6. Birleşik İsim <i>Mehmet Kaplan</i>	11. Edat Gurubu <i>senin gibi</i>	16. Ablatif Gurubu <i>doğuştan sakat</i>
2. Bağlama Gurubu <i>Leylâ ile Mecnun</i>	7. Birleşik Fiil <i>kabul et-</i>	12. İsnat Gurubu <i>baş açık</i>	17. Fiil Grubu <i>canı istemek</i>
3. Sıfat Tamlaması <i>güzel yazı</i>	8. Ünvan Gurubu <i>Ahmet Bey</i>	13. Genitif Gurubu <i>bizim kız</i>	18. Partisip Gurubu <i>denize giren</i>
4. İyelik Gurubu ve İsim Tamlaması <i>benim kalemim</i> <i>kuş kafesi</i>	9. Ünlem Gurubu <i>ey arkadaş</i>	14. Datif Gurubu <i>dile kolay</i>	19. Gerindium Grubu <i>sağa sola koşu koşu</i>
5. Aitlik Gurubu <i>yaşlı adamınki</i>	10. Sayı Gurubu <i>on bir</i>	15. Lokatif Gurubu <i>işinde usta</i>	20. Kısaltma Gurupları <i>gün aydın</i>

Muharrem Ergin'in kelime grupları ile ilgili sınıflandırılması incelendiğinde "tekrarlar, bağlama gurubu, sıfat tamlaması, iyelik gurubu ve isim tamlaması, aitlik gurubu, birleşik isim, ünvan gurubu, sayı gurubu, fiil gurubu, partisip gurubu" olarak adlandırdığı kelime guruplarının cümlede özneyi oluşturan kelime grupları olduğu, diğer kelime guruplarının ise kendi görevlerinde değil, isimleştirildiklerinde özneyi oluşturabildikleri görülmektedir. Bu durum diğer dilcilerin sınıflandırmasında da benzerdir.

Leyla Karahan'a göre kelime grupları; tek kelime ile karşılanamayan varlık, kavram, nitelik, durum ve hareketleri; anlamlarını genişleterek, pekiştirerek,

¹⁶⁷ Ergin, age. , s.353-375.

belirterek veya niteleyerek karşılar. Leyla Karahan, kelime gruplarını on dört başlık altında incelemiştir¹⁶⁸:

Tablo 20. Leyla Karahan'a Göre Kelime Grupları

1. İsim Tamlaması	6. Tekrar Grubu	11. Ünlem Grubu	14. Kısaltma Grupları a. İsnat Grubu b. Yükleme Grubu <i>insanı takdir</i> c. Yaklaşma Grubu d. Bulunma Grubu e. Uzaklaşma Grubu f. Vasıta Grubu <i>bayrakla süslü (sınıf)</i>
2. Sıfat Tamlaması	7. Edat Grubu	12. Sayı Grubu	
3. Sıfat Fiil Grubu	8. Bağlama Grubu	13. Birleşik Fiil	
4. Zarf Fiil Grubu	9. Ünvan Grubu		
5. İsim Fiil Grubu	10. Birleşik İsim		

Leyla Karahan'ın kelime grupları ile ilgili sınıflandırması incelendiğinde Muharrem Ergin'in sınıflandırması ile terim farkı dışında büyük benzerlik gösterdiği görülmektedir. Muharem Ergin'in sınıflandırmasında örneklere yer verildiği için Leyla Karahan'ın kelime grupları ile ilgili sınıflandırmasında ve diğer dilcilerin sınıflandırmalarında tekrara düşmemek amacı ile örneklere yer verilmemiştir. Leyla Karahan, Muharrem Ergin'den farklı olarak *yükleme ve vasıta gruplarından* bahsetmiştir.

Tahsin Banguoğlu kelime grupları için *belirtme öbekleri* terimini kullanmıştır. Tahsin Banguoğlu'ya göre sözü geliştirmek üzere kelimeler öbeklenirler, kavramlar arasında derece derece ilişkiler meydana getirirler ve kelimeler birbirini belirtmek üzere yaklaşır. Bunlara *belirtme öbekleri* denir. Tahsin Banguoğlu belirtme öbeklerini sekiz ana başlık altında sınıflandırmıştır¹⁶⁹:

¹⁶⁸ Karahan, age. , s.11-44.

¹⁶⁹ Banguoğlu, age. , s.496-519.

Tablo 21. Tahsin Banguoğlu'na Göre Kelime Grupları

1. Ad Takımları	5. Çekim Öbekleri	7. Yanaşma Takımları	8. Katma Öbekler
2. Sıfat Takımları	a. İsim Öbekleri	a. San Öbekleri	a. Ünlem Öbekleri
3. Zarf Öbekleri	<i>kışa hazırlık</i>	<i>Türkân Hanım</i>	b. Saplama Öbekleri
<i>geri kalmak</i>	<i>elde silah</i>	b. Ayama ve Soyadı	<i>Yeşilköy (eski</i>
<i>çok uygun</i>	<i>başından sonuna</i>	Öbekleri	<i>Ayastefanos)</i>
4. Takı Öbekleri	b. Fiil Öbekleri	<i>Yıldırım Bayezit</i>	<i>andlaşmasını</i>
<i>araba ile</i>	<i>kar yağmak</i>	<i>Ali Karaca</i>	<i>imzalamıştı.</i>
<i>hasta gibi</i>	<i>karnı acıkmak</i>	c. Künye ve Mahlâs	
	6. Bağlam Öbekleri	Ali Oğlu Veli	
	<i>mektup ve zarf</i>		
	<i>iri iri</i>		
	<i>er geç</i>		

Tahsin Banguoğlu belirtme öbekleri olarak adlandırdığı kelime gruplarını Muharrem Ergin ve Leyla Karahan'dan farklı sınıflandırmış, kelime grupları için farklı terimler kullanmıştır. Sınıflandırma ve terimler farklı olsa da neticede genel anlamda aynı şeyler ifade edilmiştir. Tahsin Banguoğlu fiilimsi gruplarını *belirtme öbekleri* başlığı altında değil, *yargı öbekleri* başlığı altında yarım yargı olarak *adfiil yargısı*, *sıfatfiil yargısı* ve *zarffiil yargısı* olarak incelemiştir.¹⁷⁰

Kaya Bilgegil de Tahsin Banguoğlu gibi kelime grupları için *belirtme grupları* terimini kullanmıştır. Kaya Bilgegil'e göre birden çok kelimedenden meydana geldiği hâlde cümledeki görevi bakımından bir tek kelimedenden farksız olan, tek bir kelime gibi çekim eki alabilen isim soyundan kelimelerin teşkil ettiği bileşik sözler *belirtme*

¹⁷⁰ Banguoğlu, age. , s.521.

grupları olarak ifade edilir. Kaya Bilgegil belirtme gruplarını sekiz başlık altında incelemiştir.¹⁷¹

Tablo 22. Kaya Bilgegil'e Göre Kelime Grupları

1. İsim Tamlamaları	3. Bağlaç Grupları	5. İsim Grupları	7. Edat Grupları
2. Sıfat Tamlamaları	4. Zarf Grupları	6. İkizlemeler	8. Ünvan Grupları

Kaya Bilgegil'in sınıflandırması Tahsin Banguoğlu'nun sınıflandırması ile genel hatları ile benzerlik göstermektedir. Kaya Bilgegil de birleşik fiilleri ve fiilimsi gruplarını belirtme grupları içinde değerlendirmemiştir. Fiilimsi gruplarını fiilimsiler olarak farklı bir konu başlığı altında incelemeyi uygun görmüştür¹⁷².

Günay Karaağaç, kelime gruplarını *söz öbekleri* terimi ile adlandırmıştır. Günay Karaağaç'a göre söz öbeği; bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu veya bir hareketi karşılamak üzere belirli kurallar içinde yan yana gelen sözler topluluğudur. Günay Karaağaç, söz öbeklerini *Yapımlılık ve Çekimlilik Söz Öbekleri* olmak üzere iki ana başlık altında değerlendirmiştir¹⁷³:

Günay Karaağaç, yapımlılık söz öbeklerini de sekiz alt başlık altında sınıflandırmıştır.

¹⁷¹ Bilgegil, age. , s.108-150.

¹⁷² Bilgegil, age. , s.253-262.

¹⁷³ Karaağaç, age. , s.159-220

Tablo 23. Günay Karaağaç'a Göre Yapımlılık Söz Öbekleri

<p>1. Fiilimsi Öbekleri</p> <p>a. İsim Fiil Öbekleri</p> <p>b. Zarf Fiil Öbekleri</p> <p>c. Fiil İsmi Öbekleri</p>	<p>3. Sayı Öbekleri</p>	<p>5. Yineleme Öbekleri</p>	<p>7. Bağlama Öbekleri</p> <p>a. Sıralayıcı Bağlama Öbekleri</p> <p><i>sebze, meyve, tuz, şeker ve bakliyat</i></p> <p>b. Açıklayıcı Bağlama Öbekleri</p> <p><i>Çünkü</i></p>
<p>2. Kısaltma Öbekleri</p> <p>a. İsnat Öbekleri</p> <p>b. Hal ve Edat öbekleri</p> <p>c. Ünlem Öbekleri</p>	<p>4. Birleşik Fiil Öbekleri</p> <p>a. İsim+Yardımcı Fiil Yapılı Birleşik Fiiller</p> <p><i>spor yapmak</i></p> <p>b. Fiil+Yardımcı Fiil Yapılı Birleşik Fiiller</p> <p><i>görebilmek</i></p>	<p>6. Aitlik Öbekleri</p>	<p>8. Özel Ad Öbekleri</p> <p>a. Birleşik Ad Öbekleri</p> <p>b. Unvan Öbekleri</p>

Günay Karaağaç, çekimlilik söz öbeklerini de iki alt başlık altında sınıflandırmıştır:

Tablo 24.Günay Karaağaç'a Göre Çekimlilik Söz Öbekleri

1. Söz Öbeği		2. Cümle	
a. İlişkilendirme Öbekleri İsim Tamlaması İyelik Öbeği İlgi Hali Öbeği	b. Nitelendirme Öbekleri Sıfat Tamlaması Hal ve Edat Öbeği İsim Fiilli Sıfat Tamlaması	a. İsim Cümlesi	b. Fiil Cümlesi

Günay Karaağaç, diğer dilcilerden farklı olarak *yapımlılık ve çekimlilik söz öbekleri* şeklinde bir sınıflandırmaya gitmiştir. Sınıflandırma ve adlandırmalar farklı olsa da genel hatları ile aynı kelime gruplarından söz edilmiştir. Günay Karaağaç diğer dilcilerden farklı olarak cümleyi de çekimlilik söz öbekleri içinde değerlendirmiştir.

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli kelime gruplarını *belirtme ve yargı grupları* olmak üzere iki başlık altında değerlendirmektedir. Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli'nin belirtme grupları olarak ifade ettiği kelime grupları çalışmamızın konusu olduğu için burada sadece onlara yer verilecektir. Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli'ye göre bazı kelime grupları, yalnızca kavramları, nesnelere veya hareketleri daha yakından belirtmeye yarar. Belirtme grupları adı verilen bu gruplar tam bir yargı taşımazlar ve tek bir kelime gibi değerlendirilirler. Özkan ve Sevinçli belirtme gruplarını on beş başlık altında incelemektedir¹⁷⁴.

¹⁷⁴ Özkan ve Sevinçli, age. , s.19-114.

Tablo 25. Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli 'ye Göre Kelime Grupları

1. İsim Tamlaması ve İyelik Grubu	5. Aitlik Grubu	9. İsim Fiil Grubu	13. Ünlem Grubu
2. Sıfat Tamlaması	6. Edat Grubu	10. Sıfat Fiil Grubu	14. Bağlama Grubu
3. Birleşik İsim Grubu	7. Unvan Grubu	11. Zarf Fiil Grubu	15. Kısaltma Grupları
4. Tekrar Grubu	8. Birleşik Fiil Grubu	12. Sayı Grubu	a. Yönelme Grubu b. Bulunma Grubu c. Uzaklaşma Grubu d. İsnat Grubu e. Yükleme Grubu f. Vasıta Grubu g. İlgi Grubu h. Eşitlik Grubu

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli'nin kelime grupları ile ilgili sınıflandırması Muharrem Ergin ve Leyla Karahan'ın sınıflandırmaları ile bazı isimlendirme farklılıkları dışında benzerdir.

Nurettin Demir ve Emine Yılmaz'a göre söz diziminde birden çok kelimenin tek işlevle kullanılacak şekilde bir araya gelmesi ile oluşan birliklere kelime grubu denir. Nurettin Demir ve Emine Yılmaz kelime gruplarını aralarında tamlayan tamlanan ilişkisi olup olmamasına göre sınıflandırma yoluna gitmişlerdir¹⁷⁵:

¹⁷⁵ Demir ve Yılmaz, age. , s. 221-238.

Tablo 26. Nurettin Demir ve Emine Yılmaz'a Göre Kelime Grupları

1. Tamlamalar	2. Aralarında Tamlayan-Tamlanan İlişkisi Olmayan Kelime Grupları
a. İsim Tamlamaları b. İyelik Grubu c. İlgili Grubu d. Sıfat Tamlamaları e. Ünlem Grubu	a. Ünvan Grupları b. Edat Grupları c. Kısaltma Grupları d. Çekim Grubu <i>baş açık, gözü kara</i> f. İkilemeler g. Sayı Grubu h. Bağlama Grubu ı. Birleşik Fiiller j. İsim Fiil Grubu k. Sıfat Fiil Grubu l. Zarf Fiil Grubu m. Birleşik Kelimeler

Nurettin Demir ve Emine Yılmaz'ın sınıflandırması incelendiğinde farklı bir sınıflandırma yöntemi ile diğer dilciler ile aynı kelime gruplarından söz ettikleri görülmektedir. Onlara göre kelime gruplarının tasnifinde söz dizimsel, biçimsel, anlamsal ve işlevsel ölçütler bir arada kullanılmaktadır, farklı ölçütler farklı sınıflandırmalar ortaya çıkarabilir¹⁷⁶.

Mazhar Kükey'e göre birden çok sözcüğü içine alan, anlamında ve yapısında bir bütünlük bulunan, tümcede bir tek sözcük olarak iş gören; tümceden küçük, sözcükten büyük, anlamlı geniş dil birimine söz öbeği denir. Sözcükler ekli ya da

¹⁷⁶ Demir ve Yılmaz, age. , s. 222-223.

eksiz olarak birbirlerine bağlanır. Mazhar Kükey, söz öbeği olarak adlandırdığı kelime gruplarını on altı başlık altında değerlendirmiştir¹⁷⁷:

Tablo 27. Mazhar Kükey'e Göre Kelime Grupları

1. İkilemeler	5. Önad Tamlaması	9. Unvan Öbeği	13. “-de”li Sözcük Öbeği (Lokatif Öbeği)
2. Bağlama Öbeği	6. İlgeç Öbeği	10. Sayı Öbeği	14. “-den”li Sözcük Öbeği (Ablatif Öbeği)
3. İyelik Öbeği	7. Belirteç Öbeği	11. Yükleme Öbeği	15. Tamlayan Durumu Öbeği (Genitif Öbeği)
4. Ad Tamlaması	8. Ünlem Öbeği	12. “-e”li Sözcük Öbeği (Datif Öbeği)	16. Bileşik Ad Öbeği

Mazhar Kükey'in sınıflandırmasında birleşik fiillerin ve fiilimsi gruplarının söz öbekleri içinde yer almadığı görülmektedir. Birleşik fiiller ve fiilimsi grupları dışında Muharrem Ergin, Leyla Karahan, Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli'nin sınıflandırmaları ile bazı isimlendirme farklılıkları dışında genel hatlarıyla benzerlik taşımaktadır.

Fuat Bozkurt, kelime gruplarını *birlik* terimi ile adlandırır. Fuat Bozkurt'a göre her sözcük ya da dilsel simge başka sözcükler ile belli kurallar uyarınca ilişki içindedir. Bu kurallar belli bir dizge oluşturur. Birlikler, Türkçenin yargısız anlatım olanaklarıdır. Sözcükten cümleye geçiş evresidir. Bozkurt, birlik adını verdiği kelime gruplarını on dört başlık altında değerlendirmiştir¹⁷⁸:

¹⁷⁷ Kükey, age. , s. 5-79

¹⁷⁸ Fuat Bozkurt, Türkiye Türkçesi, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 139-157.

Tablo 28. Fuat Bozkurt'a Göre Kelime Grupları

1. Ad Tamlaması	5. İlgeç Birliği	9. Ulaş Birliği	13. Bağlama Birliği
2. Sıfat Tamlaması	6. Eylem Birliği	10. San Birliği	14. Kısaltma Birliği
3. İkileme	7. Eylemlik Birliği (İsim Fiil Birliği)	11. Sayı Birliği	
4. İlgi Birliği	8. Ortaç Birliği	12. Ünlem Birliği	

Fuat Bozkurt'un sınıflandırması Muharrem Ergin, Leyla Karahan, Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli'nin sınıflandırmaları ile bazı isimlendirme farklılıkları dışında genel hatlarıyla benzerdir.

Mehmet Özmen'e göre kelime grubu, birbirine yapı ve anlam olarak bağlanan bir bütün oluşturan iki veya daha fazla unsurdan oluşan kelimeler topluluğudur. Mehmet Özmen kelime gruplarını yargısız anlatımlar olarak nitelendirir. Ona göre kelime gruplarını yirmi dört başlık altında incelemek mümkündür¹⁷⁹:

Tablo 29. Mehmet Özmen'e Göre Kelime Grupları

1. İyelik Grubu	7. Birleşik Fiil	13. Ünlem Grubu	19. Araç Grubu
2. İsim Tamlaması	8. Edat Grubu	14. Aitlik Grubu	20. Belirtme Grubu
3. Sıfat Tamlaması	9. İsnat Grubu	15. Tamlayan Grubu	21. İsim Fiil Grubu
4. Zarf Tamlaması	10. Birleşik İsim	16. Bulunma grubu	22. Sıfat Fiil Grubu
5. İkileme	11. Sayı Grubu	17. Yönelme Grubu	23. Zarf Fiil Grubu
6. Bağlama Grubu	12. Unvan Grubu	18. Çıkma Grubu	24. Kısaltma Grubu

¹⁷⁹ Özmen, age. , s.51.

Mehmet Özmen'in sınıflandırması da Muharrem Ergin, Leyla Karahan, Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, Mazhar Kükey ve Fuat Bozkut'un sınıflandırmaları ile bazı isimlendirme farklılıkları dışında genel hatlarıyla benzerdir.

Halil İbrahim Delice, kelime gruplarını kelime öbekleri olarak ifade eder. Halil İbrahim Delice'ye göre kelime öbekleri; birden çok kelimedenden oluşan, yapısında ve anlamında bir bütünlük bulunan, cümle veya cümlemsi içinde tek cümle ögesi; kelime öbeği içinde bütün hâlinde yardımcı ve temel öge olarak işlem gören ve bir kelime türü yerine kullanılan söz dizileridir. Halil İbrahim Delice, kelime öbeklerini *kelimeyle kurulan öbekler*, *ekle kurulan öbekler* ve *diğer kelime öbekleri* şeklinde üç ana başlık altında inceler¹⁸⁰:

Tablo 30. Halil İbrahim Delice'ye Göre Kelimeyle Kurulan Kelime Grupları

1. Edat Öbekleri	5. Unvan Öbeği	9. Zarf Öbeği
2. Eksiz İsim Tamlaması <i>Dedeman Otel, demir kapı</i>	6. Sayı Öbeği	10. Yineleme Öbeği <i>Gitmek gözlerinde gitmek sürgüne.</i> <i>Koştı koştu; durdu</i>
3. Fiil Öbeği	7. Sıfat Tamlaması	
4. Özel İsim Öbeği	8. Tekrar Öbeği	

Tablo 31. Halil İbrahim Delice'ye Göre Ekle Kurulan Kelime Grupları

1. İsim Tamlaması	3. İki Durumlu Öbek yediden yetmiş	5. Yüklemsi Öbekleri <i>kitap okumak</i>
2. Kısaltma Öbekleri	4. Sıfat Yapım Ekli Öbek İsmail adlı (biri) aşk konulu (film)	<i>karşı eve taşınanlar</i> <i>ben gelince</i> <i>sınav için çalışırsa</i>

¹⁸⁰ Delice, age. , s. 17-48

Tablo 32. Halil İbrahim Delice'ye Göre Diğer Kelime Grupları

<p>1. İktibas Öbeği</p> <p><i>To be or not to be değil.</i></p> <p><i>Cogito ergo sum hiç değil.</i></p>	<p>2. Saplama Örneği</p> <p>Sultan Cem – Fatih'in oğlu-</p> <p>Yeşilköy- eski Ayastefanos-</p>
--	--

Halil İbrahim Delice, diğer dilcilerden farklı olarak *kelimeyle ve ekle kurulan öbekler* şeklinde bir sınıflandırmaya gitmiştir. Sınıflandırma ve adlandırmalar farklı olsa da genel hatları ile aynı kelime gruplarından söz edilmiştir. Tahsin Banguoğlu gibi Halil İbrahim Delice de saplama öbeklerini kelime grupları içinde değerlendirmiştir. Halil İbrahim Delice, diğer dilcilerden farklı olarak iktibas öbeğinden bahsetmiştir.

Kelime grupları ile ilgili olarak dilcilerin sınıflandırma ve görüşleri farklılıklar ve benzerlikler bağlamında tablo şeklinde aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Kelime Grupları	Fuat Bozkurt	Günay Karaağaç	Halil İbrahim Delice	Kaya Bilgegil	Leyla Karahan	Mazhar Kükey	Mehmet Özmen	Muharrem Ergin	Mustafa Özkan	Nurettin Demir	Tahsin Banguoğlu
Birleşik İsim/ Birleşik Ad Öbeği		√			√	√	√	√	√		
Sayı Grubu/ Birliği/ Öbeği	√		√		√	√	√	√	√	√	
Unvan /San Birliği/Öbeği/Grubu	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	
Bulunma/Lokatif Grubu -de'li Söz Öbeği		√				√	√	√			
Yönelme/Datif Grubu -e'li Söz Öbeği		√				√	√	√			
Çıkma/ Uzaklaşma/ Ablatif Grubu -den'li Söz Öbeği		√				√	√	√			
Sıfat Fiil/Ortaç/Partisip Grubu/Birliği	√	√			√		√	√	√	√	
Zarf Fiil/Ulaç/Gerundium Grubu/ Birliği	√	√			√		√	√	√	√	
İsim Fiil Grubu Eylemlik Birliği	√	√			√		√	√	√	√	
Aitlik Grubu İlgi Birliği	√	√					√	√	√		
Araç/Vasita Grubu		√					√				
Belirtme/Yükleme Grubu							√		√		
İsnat/ Çekim Grubu Yükleme Öbeği		√				√	√	√		√	

Kelime grupları ile ilgili sınıflandırmalar incelendiğinde dilcilerin genel anlamda aynı kelime gruplarından bahsetmekle birlikte sınıflandırma, terim ve adlandırmada bazı farklılıkları tercih ettikleri görülmektedir.

Muharrem Ergin, Leyla Karahan, Mustafa Özkan ve Mehmet Özmen'in kelime grupları ile sınıflandırmasının benzer olduğu; Tahsin Banguoğlu, Kaya Bilgegil ve Mazhar Kükey'in birleşik fiilleri ve fiilimsi gruplarını *belirtme grupları*, *söz öbekleri* adını verdikleri kelime grupları içinde değil, ayrı değerlendirdikleri; Günay Karaağaç, Nurettin Demir ve Halil İbrahim Delice'nin kendilerine has bir sınıflandırma yöntemine gittikleri görülmektedir.

Cümlede özne tek bir kelime ile ifade edilemiyorsa, nitelenmek, belirtilmek, sınırlandırılmak veya pekiştirilmek isteniyorsa kelime grubu olarak karşımıza çıkar.

Cümlede “*iyelik grubu, isim tamlamaları, sıfat tamlaması, tekrar grubu, bağlama grubu, birleşik isim grubu, sayı grubu, unvan grubu, aitlik grubu, isim fiil grubu ve sıfat fiil grubu, kısaltma gruplarından isnat grubu*” özneyi oluşturabilir.

Özne görevini üstlenen kelime gruplarına bakıldığında bunların hepsinin cümlede isim görevinde olduğu görülmektedir. Diğer kelime grupları ise ancak isimleştirildiklerinde özne görevinde kullanılabilirler, kendi görevlerinde özneyi oluşturamazlar.

Bundan sonraki bölümde özneyi oluşturan başlıca kelime grupları tek tek ele alınarak incelenecek ve özellikleri üzerinde durulacaktır.¹⁸¹

---

¹⁸¹ Kelime gruplarının adlandırılmasında Leyla Karahan'ın kelime grupları ile ilgili terminolojisi esas alınmıştır.

2.1 İsim Tamlamaları

“Birden fazla ismin; iyelik(=:âitlik), tahsis, tür, cins ve özellik ifade etmek üzere bir araya gelmesinden hâsıl olan birleşik sözlere, isim tamlaması denir.”¹⁸²

İsim tamlamalarında en az iki isim birbiri ile iyelik sistemi içinde bir araya gelir¹⁸³. İsim tamlamaları yardımcı öge ve asıl öge olmak üzere iki ögeden oluşur. Asıl öge sonda bulunur. Asıl ögeye *tamlanan/belirtilen*, yardımcı ögeye *tamlayan/belirten* adı verilir. Terimlerden de anlaşıldığı gibi bir isim başka bir isim ile o ismi belirtmek, tamamlamak üzere bir araya gelir.

İsim tamlamalarında tamlayan tamlanana ekli ya da eksiz olarak bağlanabilir, tamlanan ise mutlaka iyelik eki alır¹⁸⁴. İsim tamlamaları tamlayan unsurun ilgi ekini (-ın/-in/-un/-ün/-nın/-nin/-nun/-nün) alıp almamasına göre sınıflandırılır. Tamlayanın ilgi ekini aldığı isim tamlamasına *belirtili isim tamlaması*; tamlayanın ilgi ekini almadığı isim tamlamasına *belirtisiz isim tamlaması* adı verilir. Belirtili isim tamlamalarında belirlilik ve geçicilik, belirtisiz isim tamlamalarında ise belirsizlik ve daimîlik (süreklilik) söz konusudur¹⁸⁵.

bahçe kapısı (belirtisiz isim tamlaması) **belirsizlik/daimîlik**

kızın elbisesi (belirtili isim tamlaması) **belirlilik/geçicilik**

Belirtili isim tamlamalarında tamlayan ile tamlanan bazı durumlarda yer değiştirebilir, fakat belirtisiz isim tamlamalarında tamlayan ile tamlanan yer değiştiremez¹⁸⁶.

*İşte o zaman sarsılır **duvarları şehrin.*** (şehrin / duvarları) = belirtili isim tamlaması

Okul / müdürü tarafsız olmalı. = belirtisiz isim tamlaması

¹⁸² Bilgegil, age. , s.109.

¹⁸³ Karahan, age. , s.13. ; Ergin, age. , s.359.

¹⁸⁴ Karahan, age. , s.13.

¹⁸⁵ Özkan ve Sevinçli, age. , s.20.

¹⁸⁶ Karahan, age. , s.15. ; Özkan, Sevinçli, age. , s.22-31.

Belirtili isim tamlamalarında tamlayan ile tamlanan arasına başka bir kelime girebilir ama belirtisiz isim tamlamalarında giremez¹⁸⁷.

*kızın / **sarı** saçları (Belirtili isim tamlaması)*

***eski** / Giresun milletvekili (Belirtisiz isim tamlaması)*

İsim tamlamalarında tamlayan veya tamlanan birden çok olabilir.

***Kazağın / bedenini, fiyatını** sordu. = belirtili isim tamlaması*

*Başarıda **öğretmenin, öğrencinin / sorumlulukları** var. = belirtili isim tamlaması*

İsim tamlamalarında tamlayan ya da tamlanan veya her ikisi de kelime grubu olabilir.

***Eski insanların / bütün mektupları** (NB) = sıfat tamlaması+sıfat tamlaması*

***Müzik tarihi / doktorası** (NB) = belirtisiz isim tamlaması*

***Yasemen'in / yol arkadaşlığı** (NB) = belirtili isim tamlaması*

Zincirleme isim tamlaması kavramının çeşitli kaynaklarda değişik şekillerde ele alındığı, bu konuda yazarlar ve kaynaklar arasında bir birlik sağlanmadığı görülmektedir¹⁸⁸.

Günay Karaağaç, zincirleme isim tamlamasını birden çok ilişkilendirmenin ve dolayısıyla birden fazla ilgi hali çekiminin yer aldığı söz öbeği olarak tanımlamaktadır¹⁸⁹. Zincirleme isim tamlamasını bir isim tamlamasının tamlayanında ya da tamlananında veya her iki unsurunda da başka bir isim tamlamasının olması şeklinde tanımlamak da mümkündür. Kısacası bir isim tamlamasının yapısında en az bir tane daha başka bir isim tamlamasının bulunmasıdır.

***Cihan'ın karnının / gurultusu** (EŞ)=zincirleme isim tamlaması*

***Cihan'ın karnının gurultusu** (EŞ)= belirtili isim tamlaması*

¹⁸⁷ Karahan, age. , s.15. ; Özkan, Sevinçli, age. , s.22-31.

¹⁸⁸ Leyla Karahan, Fuat Bozkurt, Mehmet Özmen, Muharrem Ergin ve Mustafa Özkan zincirleme isim tamlaması terimini kullanmamış; Günay Karaağaç, Halil İbrahim Delice, Nurettin Demir, Emine Yılmaz, Mazhar Kükey ve Tahsin Banguoğlu zincirleme isim tamlaması terimini kullanmışlardır.

¹⁸⁹ Karaağaç, age. , s. 210.

İsim tamlamaları cümlede isim, sıfat, zarf görevinde kullanılabilir.

İslam / şehirlerinde gülümseyen bir insan yaşar. (İP) (isim)

Barut / dumanı ve kan kokusunun / doldurduğu genizler (OT) (sıfat)

Seher / vaktinde gökyüzünün aydınlanması iki aşamada gerçekleşir. (İP) (zarf)

İsim tamlamaları cümlede özne görevinde kullanılabilir. Özneyi oluşturan kelime grupları, çalışmamızın ana konusunu oluşturduğu için bu kısımda cümlede özne görevini üstlenen isim tamlamaları ve özellikleri örnekler verilerek değerlendirilecektir.

1. Belirtili isim tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

Gülün / yurdu doğudadır. (NB) (belirtili isim tamlaması)

Tacirin / yolu buradan geçti mi acaba? (NB) (belirtili isim tamlaması)

Bahçenin / sahibi yıllar önce uzaklara gitmiş¹⁹⁰.

2. Belirtisiz isim tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

Lüfer / mevsimi başlayacak. (İP) (belirtisiz isim tamlaması)

Türk / halkı büyüklerine karşı öteden beri büyük bir saygı göstermiştir. (İP)
(belirtisiz isim tamlaması)

Mektup / arkadaşlığı o ilk yıl içinde derin bir dostluğa dönüşmüştü. (İO)
(belirtisiz isim tamlaması)

3. Tamlananı sıfat tamlaması olan belirtili isim tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

Şehirlerimizin / manevi sahipleri onlardır. (İP) (tamlananı sıfat tamlaması olan belirtili isim tamlaması)

Hacıbey'in / sağlam bacağı bir daha sancıdı. (NB) (tamlananı sıfat tamlaması olan belirtili isim tamlaması)

---

¹⁹⁰ Yalçın ve Aytaş'tan, Salim Küçük, Yazılı Anlatım ve Yaratıcılık, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yayınları, Samsun, 2005, s.82.

Sesinde **Hazar'ın / bütün rüzgârları** esiyor. (NB) (tamlananı sıfat tamlaması olan belirtili isim tamlaması)

4. Tamlayanı sıfat tamlaması olan belirtili isim tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

Acemi marangozun / talaşı tahtasından çok olurmuş Paşa. (OT) (tamlayanı sıfat tamlaması olan belirtili isim tamlaması)

Bütün ırmakların / yönü işte o zaman değişiyor. (NB) (tamlayanı sıfat tamlaması olan belirtili isim tamlaması)

Bu çeşmenin / haznesi küçük bir set olur. (AHT) (tamlayanı sıfat tamlaması olan belirtili isim tamlaması)

5. Tamlananı zarf ile derecelendirilmiş sıfat tamlaması olan belirtili isim tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

Kafilemizin / en değerli yükü kerpiç büyüklüğünde küçük bir sandık. (İPOD) (tamlananı zarf ile derecelendirilmiş sıfat tamlaması olan belirtili isim tamlaması)

Bir şeyi saklamamanın / en iyi yolu, onu herkesin göreceği bir yere koymaktır. (BU) (tamlananı zarf ile derecelendirilmiş sıfat tamlaması olan belirtili isim tamlaması)

Türk kılıcının / en belirgin hususiyeti eğri biçiminden öte namlu ucundaki "yalman" yapısıdır. (OT) (tamlananı zarf ile derecelendirilmiş sıfat tamlaması olan belirtili isim tamlaması)

6. Tamlayanı belirtisiz isim tamlaması olan belirtili isim tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

Türk gülümsemesinin / adı İstanbul'dur. (İP) (tamlayanı belirtisiz isim tamlaması olan belirtili isim tamlaması)

Bu şehirde çaya **limon kabuğunun / kokusu** çok yakışıyor. (NB) (tamlayanı belirtisiz isim tamlaması olan belirtili isim tamlaması)

7. Tamlayanı ya da tamlananı birleşik isim yapısındaki belirtisiz isim tamlamasından oluşan belirtili isim tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

Gülsuyunun / kokusu güzeldi. (tamlayanı birleşik isim yapısındaki belirtisiz isim tamlamasından oluşan belirtili isim tamlaması)

Annemin / babaevi buradaydı. (NB) (tamlananı birleşik isim yapısındaki belirtisiz isim tamlamasından oluşan belirtili isim tamlaması)

8. Tamlayanı birleşik isim yapısında özel isim olan belirtili ve belirtisiz isim tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

Güneş Ayhan'ın / telefonu saatlerdir kapalı. (BU) (tamlayanı birleşik isim yapısında özel isim olan belirtili isim tamlaması)

Cem Karaca / posteri vardı yatağının başucunda. (BU) (tamlayanı birleşik isim yapısında özel isim olan belirtisiz isim tamlaması)

Tapduk Emre'nin / halifesi rehberimizin o olduğunu söyledi. (İPOD) (tamlayanı birleşik isim yapısında özel isim olan belirtisiz isim tamlaması)

9. Tamlayanı özel isimden oluşmuş belirtili ve belirtisiz isim tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

İran'in / dağları bu mevsimde mor ve mavi. (NB) (tamlayanı özel isim olan belirtili isim tamlaması)

Sitare'nin / dedikleri doğruduydu. (SY) (tamlayanı özel isim olan belirtili isim tamlaması)

Balkan / Harbi sanki bu iki çift gözün karşılaşması için çıkmıştı. (NB) (tamlayanı özel isim olan belirtisiz isim tamlaması)

10. Tamlayanı ile tamlananı yer değiştirmiş olan belirtili isim tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

Birden sesi daha da heyecanlı bir hal aldı *Kapıdağlı'nın*. (*Kapıdağlı'nın / sesi*) (OT) (tamlayanı ile tamlananı yer değiştirmiş olan belirtili isim tamlaması)

Gökyüzüdür zarı beynimizin / Kuşlar, bulutlar gezinir içinde. (*beynimizin / zarı*)¹⁹¹ (tamlayanı ile tamlananı yer değiştirmiş olan belirtili isim tamlaması)

Kültürü maziye bağlayan köprüler, bilinci geçmişten yararlı huzmeler hâlinde süzecek fitreler, anlayışları geleneğe göre okuyacak hücreler işledikçe *kıymeti* artar da artar *şehrin*. (*şehrin / kıymeti*) (İP) (tamlayanı ile tamlananı yer değiştirmiş olan belirtili isim tamlaması)

¹⁹¹ Anday'dan Özmen, age. , s.61.

Gözlerini yumsalar **yaşları** ırmağa dönecek gibiydi **çoğunun**. (**çoğunun / yaşları**) (İPOD) (tamlayanı ile tamlananı yer değiştirmiş olan belirtili isim tamlaması)

Götürmek istedi küfesinde

Elimdeki ispanak demetini

En dalgını sınıfın. (**sınıfın / en dalgını**)¹⁹² (tamlayanı ile tamlananı yer değiştirmiş olan belirtili isim tamlaması)

11. Tamlayanı ya da tamlananı birden çok olan isim tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

11.1 Tamlayanı birden çok olan isim tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

Bahçe duvarlarından nar, portakal, turunç ve limon / dalları sarkıyordu. (NB) (tamlayanı birden çok belirtisiz isim tamlaması)

Masadaki sessizliği ziyafetin ve arabanın / sahibi bozdu. (SFA) (tamlayanı birden çok belirtili isim tamlaması)

11.2 Tamlananı birden çok olan isim tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

İnsanın / yaşadıklarıyla duydukları birbirine nasıl karışıyor.¹⁹³ (tamlananı birden çok belirtili isim tamlaması)

Tacirin / çocukluğu, gençliği buralarda geçmiş olmalı. (NB) (tamlananı birden çok belirtili isim tamlaması)

Dabaklığın / ayakkabıcılık, saraçlık gibi ihtiyaçları karşılayan sanatları beslemesi, belli başlı servet kaynağı olan hayvancılığa dayanması bu sanatı doğrudan doğruya köy ve aşirete bağlıyor. (AHT) (tamlananı birden çok belirtili isim tamlaması)

İnsanın / toprağından kopması, yerinden yurdundan uzakta maişetini temin yolunu araması bütün zamanların ortak problemidir. (İP) (tamlananı birden çok belirtili isim tamlaması)

¹⁹² Ilgaz'dan Arzu Demirel ve Vicdan Özbay, 8. Sınıf Türkçe Dersi Öğretmen Kılavuz Kitabı, Dikey Yayıncılık, Ankara, 2016, s.65

¹⁹³ Atilla İlhan'dan Özkan, age. , s.33.

12. Tamlananı sıfat fiil eki almış belirtili isim tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

İnsanın / yaşadıklarıyla duydukları birbirine nasıl karışıyor.¹⁹⁴ (tamlananı sıfat fiil olan belirtili isim tamlaması)

Köyün / seveni çoktu. (İO) (tamlananı sıfat fiil olan belirtili isim tamlaması)

Sitare'nin / dedikleri doğrudu. (İPOD) (tamlananı sıfat fiil olan belirtili isim tamlaması)

13. Tamlayanı sıfat fiil grubu ile oluşturulmuş sıfat tamlaması olan belirtili isim tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

İlkokul çocuklarını toparlamaya gelen minibüsün / şoförü bekletilmekten hoşlanmazdı.¹⁹⁵ (tamlayanı sıfat fiil grubu ile nitelenen belirtili isim tamlaması)

Üç defa tekrarlanan bu sesin / muhatabı, meğer Jüstinyen hanedanından imparator II. Justen'in baldızı idi. (İP) (tamlayanı sıfat fiil grubu ile nitelenen belirtili isim tamlaması)

Çalılıklarda uçuşan kuşların / civıltısı çocukları uyandırdı. (İO) (tamlayanı sıfat fiil grubu ile nitelenen belirtili isim tamlaması)

14. Tamlayanı ya da tamlananı isim fiil grubundan oluşmuş belirtili isim tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

14.1 Tamlayanı isim fiil grubundan oluşmuş belirtili isim tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

Bir şeyi saklamamanın / en iyi yolu, onu herkesin göreceği bir yere koymaktır. (BU) (tamlayanı isim fiil grubundan oluşan belirtili isim tamlaması)

14.2. Tamlananı isim fiil grubundan oluşmuş belirtili isim tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

İki kişinin / birbirini sevmesi, birbirini dost edinmesi, sahip edinmesi demektir. (İPOD) (tamlananı isim fiil grubundan oluşan belirtili isim tamlaması)

¹⁹⁴ Atilla İlhan'dan Özkan, age. , s.33.

¹⁹⁵ Taner'den Özmen, age. , s.59.

Sitare'nin / (sık sık) aşktan bahis açması beni heyecanlandırıyor. (İPOD)
(*tamlananı isim fiil grubundan oluşan belirtili isim tamlaması*)

Dabaklığın / ayakkabıcılık, saraçlık gibi ihtiyaçları karşılayan sanatları beslemesi, belli başlı servet kaynağı olan hayvancılığa dayanması bu sanatı doğrudan doğruya köy ve aşirete bağlıyor. (AHT) (*tamlananı isim fiil grubundan oluşan belirtili isim tamlaması*)

İnsanın / toprağından kopması, yerinden yurdundan uzakta maişetini temin yolunu araması bütün zamanların ortak problemidir. (İP) (*tamlananı isim fiil grubundan oluşan belirtili isim tamlaması*)

“Doğduğun yere değil, doyduğun yere bak.” sözünün / ne vakitten bu yana atasözlerimiz arasında yer aldığıın incelenmesi, sosyolojik ve iktisadi tarihimize de ışık tutacaktır. (İP) (*tamlananı isim fiil grubundan oluşan belirtili isim tamlaması*)

15. Tamlayanı ya da tamlananı isim fiil olan belirtili isim tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

15.1 Tamlayanı isim fiil olan belirtili isim tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.
Geldikten sonra gidişin / azabı o derece ürkütücüdür. (İPOD) (*tamlayanı isim fiil olan belirtili isim tamlaması*)

15.2 Tamlananı isim fiil olan belirtili isim tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.
Köylünün anlatışı yüreğimi yerinden sökmüş gibiydi. (İPOD) (*tamlananı isim fiil olan belirtili isim tamlaması*)

Radyonun yayılması musiki takımlarını kahvelerden kovdu. (AHT) (*tamlananı isim fiil olan belirtili isim tamlaması*)

Cihan'ın kulaklarında çınladı **adamın gülüşü.** (EŞ) (*tamlananı isim fiil olan belirtili isim tamlaması*)

16. Tamlayanı veya tamlananı bağlama grubu olan isim tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

16.1 Tamlayanı bağlama grubu olan isim tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.
Bahçe duvarlarından **nar, portakal, turunç ve limon / dalları sarkıyordu.** (NB)
(*tamlayanı bağlama grubu olan belirtisiz isim tamlaması*)

İnanç ve kimlik / meselesi, Nalbantoğullarının evine bir göktaş gibi beklenmedik şekilde düşerek aileyi iki kampa ayırdı. (EŞHÜK) (tamlayanı bağlama grubu olan belirtisiz isim tamlaması)

Gözümün önünde yine **Sitare ile İsmail'in / hayali** belirdi. (İPOD) (tamlayanı bağlama grubu olan belirtili isim tamlaması)

Enver ile Turgay'ın / arası hiç iyi olmadı. (OP) (tamlayanı bağlama grubu olan belirtisiz isim tamlaması)

Masadaki sessizliği **ziyafetin ve arabanın / sahibi** bozdu. (SFA) (tamlayanı bağlama grubu olan belirtili isim tamlaması)

Sonunda **seven ile sevenin / sıfatları değişti.** (İPOD) (tamlananı bağlama grubu olan belirtili isim tamlaması)

16.2 Tamlananı bağlama grubu olan isim tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

İnsanın / yaşadıklarıyla duydukları birbirine nasıl karışıyor¹⁹⁶. (tamlananı bağlama grubu olan belirtili isim tamlaması)

17. İlgi ekinin yerine kullanılan “-dan/-den” ekinin kullanıldığı belirtili isim tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

Delikanlılardan / bir tanesi bembeyaz dişlerini göstererek güldü. (İO)

(delikanlıların bir tanesi = belirtili isim tamlaması)

Bakıcılardan / kimi sağa sola dönüyor. (EŞ)

(bakıcıların kimi= belirtili isim tamlaması)

18. Tamlayanı ve tamlananı zamir olan isim tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

18. 1. Hem tamlayanı hem de tamlananı zamir olan belirtili isim tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

Bunların / hepsi öldü çoktan. (NB) (tamlayanı ve tamlananı zamir olan belirtili isim tamlaması)

¹⁹⁶ Atilla İlhan'dan Özkan, age. , s.33.

Bunların / hepsi bu kadar meraklı olduğu için başına gelmişti. (EŞ) (tamlayanı ve tamlananı zamir olan belirtili isim tamlaması)

Bunların / hepsi benim evim gibidir¹⁹⁷. (tamlayanı ve tamlananı zamir olan belirtili isim tamlaması)

18.2. Yalnızca tamlayanı zamir olan belirtili isim tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

Herkesin / bir macerası, bir hikâyesi var. (MK) (tamlayanı zamir olan belirtili isim tamlaması)

Kimsenin / canı bir şey istemiyordu. (İÖ) (tamlayanı zamir olan belirtili isim tamlaması)

Artık **kimsenin / yiyesi** kalmamıştır. (MK) (tamlananı zamir olan belirtili isim tamlaması)

18.3. Yalnızca tamlananı zamir olan belirtili isim tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

Evlerin / hepsi kış gelince ısınılacak tek bacalı birer göz odalardan ibaretti. (İPOD) (tamlananı zamir olan belirtili isim tamlaması)

Fakat **dört kapılı şehrin / kendisi** yoktu. (AHT) (tamlananı zamir olan belirtili isim tamlaması)

Trenlerin / biri geliyor. (NB) (tamlananı zamir olan belirtili isim tamlaması)

19. Tamlayanı unvan grubu olan belirtili isim tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

Zakir Bey'in / hazırcevaplığı bunların en kisasını, itiraza yer bırakmayanını bulmuştu. (AHT) (tamlayanı unvan grubu olan belirtili isim tamlaması)

Yahya Efendi'nin / İstinye'de yalısı var mıydı? (AHT) (tamlayanı unvan grubu olan belirtili isim tamlaması)

Satı Nine'nin / şefkat dolu kucağı ona benden daha iyi bakardı. (İPOD) (tamlayanı unvan grubu olan belirtili isim tamlaması)

---

¹⁹⁷ Safa'dan Demirel ve Özbay, age. , s.188.

Mahmut Han'ın / adamları Ahmed'in yanına geldiler. (YK) (tamlayanı unvan grubu olan belirtili isim tamlaması)

20. Unsurları arasına başka bir başka unsur girmiş belirtili isim tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

Seher'in / sahilde bir arsası vardı. (MK) (unsurları arasına başka bir unsur girmiş belirtili isim tamlaması)

Yahya Efendi'nin / İstinye'de yalısı var mıydı? (AHT) (unsurları arasına başka bir unsur girmiş belirtili isim tamlaması)

21. Zincirleme isim tamlaması cümlede özneyi oluşturabilir.

Hayat Eczanesi'nin / çok müşterisi yoktu. (OP) (zincirleme isim tamlaması)

Mevlânâ'nın / hasret ve sevgi felsefesi, bütün Mevlevîlikle beraber öz hâlinde bu on sekiz beyittedir. (AHT) (zincirleme isim tamlaması)

Bakü treninin / düdüğü sessizliği yırttı. (NB) (zincirleme isim tamlaması)

Tanrı sevgisinin / kapısı Ali'yi sevmektir. (İPOD) (zincirleme isim tamlaması)

Cep telefonumun / sesi nokta koydu Sadri'nin konuşmasına. (AÜ) (zincirleme isim tamlaması)

2.2 İyelik Grubu

İyelik grubu (iyelik öbeği), tamlayan durumunda bulunan bir kişi adının iyelik ekli bir ad ögesiyle oluşturduğu sözcük öbeği olarak tanımlanmaktadır. İyelik grubu tamlayan ve tamlanan olmak üzere iki ögeden oluşur. İyelik grubunda tamlayan her zaman kişi adılıdır, tamlanan ise hep iyelik eklidir¹⁹⁸.

<i>benim okulum</i>	<i>bizim okulumuz</i>
<i>senin okulun</i>	<i>sizin okulunuz</i>
<i>onun okulu</i>	<i>onların okulu</i>

İyelik grubunda tamlayan her zaman altı kişi zamirinden biridir, tamlanan ise iyelik ekini alan tüm isimler olabilir.

¹⁹⁸ Kükey, age. , s. 20.

Bir ilişkilendirme öbeği olan iyelik grubu, isim tamlamalarından farklı olarak bir varlığı bir kişi ile ilişkilendirmektedir, isim tamlamalarında ise bir varlık (isim) başka bir varlık (isim) ile ilişkilendirilmektedir¹⁹⁹.

İyelik gruplarında tamlayan ile tamlanan yer değiştirebilir.

*Dağlık ülkemin vadilerinde beni ele geçirene kadar **on binlerce askerini** yok ederim **senin**.* (OT) (*senin / on binlerce askerini*)

İyelik gruplarında tamlanan birden çok olabilir.

*Hele şu mısraların sahibi **bizim / fikirlerimizden ve dünyamızdan** nasıl uzakta kalabilir?* (OT)

İyelik gruplarında tamlanan sıfat tamlaması olabilir.

***Sizin / ince düşünceli, zeki planınıza** hayran kaldım.* (OT)

İyelik gruplarında tamlayan ile tamlanan arasına başka unsurlar girebilir.

*Zira **onun da kalemi** pek yamandır.* (OT)

İyelik gruplarında *dilde en az çaba ilkesi* gereği tamlayan kullanılmayabilir.

***Bakışları yüzümde** oyalanırdı.* (EŞ)

*(**Onun bakışları benim yüzümde** oyalanırdı.)*

İyelik gruplarında tamlanan fiilimsi ya da fiilimsi grubu olabilir.

***Benim yaşadığımın tam tamına iki mislini** yaşamıştı.* (OP) (*tamlananı sıfat fiil olan iyelik grubu*)

***Senin sorduklarını** belki Behzat Amca bilir.* (NB) (*tamlananı sıfat fiil olan iyelik grubu*)

***Kocam senin bu yaşta iyi rakı içtiğini** söylüyor.* (OP) (*tamlananı sıfat fiil grubu olan iyelik grubu*)

---

¹⁹⁹ Karaağaç, age. , s.213.

İyelik grupları cümlede özne görevinde kullanılabilir. Özneyi oluşturan kelime grupları, çalışmamızın ana konusunu oluşturduğu için bu kısımda cümlede özne görevini üstlenen iyelik grupları ve özellikleri örnekler verilerek değerlendirilecektir.

1. İyelik grupları cümlede özneyi oluşturabilir.

Benim / çocukluğum onun yaşlılığına ucu ucuna yetişebilmişti. (NB)

Onun / gerginliği Çota'ya bulaştı. (EŞ)

Bizim / aile aslen Boşnak'tır. (MK)

2. Tamlayanı dilde tasarruf ilkesi gereği kullanılmayan iyelik grupları cümlede özneyi oluşturabilir.

"Mimari takım işidir." derdi **ustası**. (EŞ) (**onun / ustası**)

(tamlayanı kullanılmayan iyelik grubu)

Kocam senin bu yaşta iyi rakı içtiğini söylüyor. (OP) (**benim / kocam**)

(tamlayanı kullanılmayan iyelik grubu)

Sesi kadifeydi. (EŞ) (**onun / sesi**) (tamlayanı kullanılmayan iyelik grubu)

Babamdan bahsetmesi sinirlerimi bozmuştu. (İPOD) (**onun / babamdan bahsetmesi**)

(tamlayanı kullanılmayan iyelik grubu)

3. Tamlayanı ile tamlananı yer değiştirmiş iyelik grupları cümlede özneyi oluşturabilir.

Çılgın heveslerim vardı **benim de**. (benim / çılgın heveslerim)²⁰⁰

Bir Necati Cumalı'mız vardı **bizim**, çok severdim. (bizim / bir Necati Cumalı'mız)²⁰¹

Sussak da hiç konuşmasak da sözlerin **senin**

Açık denizler gibidir zaten elimde. (senin / sözlerin)²⁰²

²⁰⁰ Tanpınar'dan Özmen, age. , s.54.

²⁰¹ Ataç'tan Özmen, age. , s.54.

²⁰² Cansever'den Özmen, age. , s.54.

Yeteri kadar noktam, çizgim, yıldızım, ağacım, yaprağım, çiçeğim, dalım var benim.
(benim / yeteri kadar noktam, çizgim, yıldızım, ağacım, yaprağım, çiçeğim, dalım)
(NB)

Dağlar taşlar işaret dolu olsa da okumam yazmam yok benim. (benim / okumam yazmam) (NB)

4. Tamlananı sıfat tamlaması olan iyelik grupları cümlede özneyi oluşturabilir.

Benim / ilk ustam babamdı. (EŞ) (tamlananı sıfat tamlaması olan iyelik grubu)

Onun / bu suskunluğu Zehra'yı çok yaralıyordu. (MK) (tamlananı sıfat tamlaması olan iyelik grubu)

Bu şehirde benim / bir evim yok. (NB) (tamlananı sıfat tamlaması olan iyelik grubu)

5. Tamlananı sıfat fiil eki alan iyelik grupları cümlede özneyi oluşturabilir.

Onun / anlattığı artık bir sarhoşluk değil... (İP) (tamlananı sıfat fiil olan iyelik grubu)

Benim / söylediğim Allah'ın her birimizde mevcut olduğu. (EŞ) (tamlananı sıfat fiil olan iyelik grubu)

Benim / aradığım onlarda yoktu. (NB) (tamlananı sıfat fiil olan iyelik grubu)

6. Tamlananı isim fiil olan iyelik grupları cümlede özneyi oluşturabilir.

Onun / bu susuşları ilişkileri süresince Zehra'yı çileden çıkarmıştı. (MK) (tamlananı isim fiil olan iyelik grubu)

Benim / okumam daha hızlıydı. (tamlananı isim fiil olan iyelik grubu)

Dağlar taşlar işaret dolu olsa da okumam yazmam yok benim. (benim / okumam yazmam) (NB)

(onun) Yunus'um büyüyecek, küffarı yenecek, Melik Gazi olacak!" / deyişi çınıladı kulaklarımda. (İPOD) (tamlananı isim fiil olan iyelik grubu)

7. Tamlananı sıfat fiil grubu olan iyelik grupları cümlede özneyi oluşturabilir.

Onun / bütün istediği âşık olmaktı. (EŞ) (tamlananı sıfat fiil grubu olan iyelik grubu)

Senin / o kudretli dediğin Allah'ın neden şu bozkıra yoksulluk verdi de zenginlik vermedi. (İPOD) (tamlananı sıfat fiil grubu olan iyelik grubu)

8. Tamlananı isim fiil grubu olan iyelik grupları cümlede özneyi oluşturabilir.

Sizin / şiir okuyuşunuz herkesi etkiledi. (tamlananı isim fiil grubu olan iyelik grubu)

9. Tamlananı sıfat fiil grubu ile oluşturulmuş sıfat tamlamasından meydana gelen iyelik grupları cümlede özneyi oluşturabilir.

Bizim / İstanbul Boğaziçi'nin mahalleleri ve iskelelerini şiir diliyle anlatan bir şairimiz vardır. (İP) (tamlananı sıfat fiil grubu ile oluşturulmuş sıfat tamlamasından meydana gelen iyelik grubu)

10. Tamlananı birden çok olan iyelik grupları cümlede özneyi oluşturabilir.

Sizin / çiçekleriniz, bahçeleriniz, ağaçlarınız çok güzel olmalı. (NB) (tamlananı birden çok olan iyelik grubu)

Yeteri kadar noktam, çizgim, yıldızım, ağacım, yaprağım, çiçeğim, dalım var benim. (benim / yeteri kadar noktam, çizgim, yıldızım, ağacım, yaprağım, çiçeğim, dalım) (NB) (tamlananı birden çok olan iyelik grubu)

Dağlar taşlar işaret dolu olsa da okumam yazmam yok benim. (benim / okumam yazmam) (NB) (tamlananı birden çok olan iyelik grubu)

11. Tamlananı bağlama grubu olan iyelik grupları cümlede özneyi oluşturabilir.

Senin / özlem ve isteklerin beni son derece neşeye boğdu. (OT) (tamlananı birden çok olan iyelik grubu)

12. Tamlayanı zarf ile derecelendirilmiş sıfat tamlaması olan iyelik grupları cümlede özneyi oluşturabilir.

Benim / çok kuvvetli bir ajanım var. (İO) (tamlayanı zarf ile derecelendirilmiş sıfat tamlaması olan iyelik grubu)

13. Tamlayanı ile tamlananı arasına başka unsurlar giren iyelik grupları cümlede özneyi oluşturabilir.

Zira onun da kalemi pek yamandır. (OT) (tamlayanı ile tamlananı arasına başka unsurlar giren iyelik grubu)

Oysa benim bu halka sözüm vardı. (OT) (tamlayanı ile tamlananı arasına başka unsurlar giren iyelik grubu)

2.3 Sıfat Tamlaması

Sıfat tamlaması bir ismin kendinden sonra gelen başka bir ismi nitelemesi veya belirtmesi yoluyla oluşan kelime grubudur.²⁰³

Sıfat tamlamaları ana unsur ve yardımcı unsur olmak üzere iki unsurdan meydana gelir. Ana unsur isim, yardımcı unsur sıfattır ve ana unsur sonda, yardımcı unsur başta bulunur. Tamlayan adı verilen yardımcı unsur niteleyen veya belirten, tamlanan adı verilen ana unsur ise nitelenen ve belirtilendir²⁰⁴.

mavi kazak = sıfat tamlaması

mavi = sıfat (yardımcı unsur/niteleyen/tamlayan)

kazak = isim (ana unsur/nitelenen/tamlanan)

iki fındık = sıfat tamlaması

iki = sıfat (yardımcı unsur/belirten/tamlayan)

fındık = isim (ana unsur/belirtilen/tamlanan)

Sıfat tamlamalarının sıfat unsuru niteleme sıfatı veya belirtme sıfatı olabilir. Niteleme sıfatları varlığın, ismin özü ile ilgili iken belirtme sıfatları dışarıdan yüklenen özellikleri ifade eder²⁰⁵. Nitelendirme sıfatları iki şekilde kendini gösterir. Birincisi varlığın anadan doğma özellikleri olan var oluş nitelikleri; ikincisi ise varlığın sonradan olma, yani eylem nitelikleridir²⁰⁶.

yuvarlak masa = sıfat tamlaması

yuvarlak = niteleme sıfatı (var oluş niteliği)

masa = isim

karşıdan karşıya geçen adam = sıfat tamlaması

karşıdan karşıya geçen = niteleme sıfatı (varlığın eylem sıfatı)

adam = isim

---

²⁰³ Delice, age. , s.30.

²⁰⁴ Özmen, age. , s. 67.

²⁰⁵ Demir ve Yılmaz, age. , s. 227.

²⁰⁶ Karaağaç, age. , s. 217.

şu ev = sıfat tamlaması

şu = belirtme sıfatı (dışarıdan yüklenen özellik)

ev = isim

Sıfat tamlamalarında sıfat ile isim eksiz olarak birleşir. Sıfat sadece iyelik eklerini alabilir,²⁰⁷ isim ise çokluk, hâl ve iyelik eklerini alabilir.²⁰⁸

okuduğum kitap = iyelik eki

okuduğum kitaplar = çokluk eki

okuduğum kitapta = hâl eki

sarı kalemim = iyelik eki

Sıfat tamlamalarında sıfat unsuru birden çok olabilir. Belirtme sıfatları ve niteleme sıfatları bir arada kullanılabilir.

ahşap bir / masa, hasır iki / sandalye (NB)

uzun boylu, ince, yakışıklı / babam (OP)

Sıfat tamlamalarında isim unsuru birden çok olabilir.

kurumuş /yapraklar ve otlar

ipek yığınlarına sarılmış / sırmalar, tuğlar, sancaklar²⁰⁹

Sıfat tamlamalarında sıfat ve isim unsuru bir kelime grubu olabilir.

Hoş kokulu / bir çay getiriyor. (NB) (sıfat unsuru sıfat tamlaması olan sıfat tamlaması)

İncecik / limon dilimini fincanımın içine bırakıyorum. (NB) (isim unsuru belirtisiz isim tamlaması olan sıfat tamlaması)

Sıfat tamlamalarında seyrek de olsa sıfat unsuru ile isim unsuru yer değiştirebilir.

Ara treninde yaz sıcağında,

²⁰⁷ Özmen, age. , s. 67.

²⁰⁸ Delice, age. , s. 30.

²⁰⁹ Seyfettin'den Karahan, age. , s.20.

Irgatlar vardır orağa giden²¹⁰.

(***orağa giden / irgatlar***=sıfat unsuru ile isim unsuru yer değiştirmiş sıfat tamlaması)

Senin çocukluğun bir ceviz tabut muydu

Usulca denize bırakılan?²¹¹

(***usulca denize bırakılan / bir ceviz tabut*** = sıfat unsuru ile isim unsuru yer değiştirmiş sıfat tamlaması)

Sıfat tamlamalarında sıfat unsuru sıfat fiil ya da sıfat fiil grubu olabilir.

Binayı ayakta tutan çimento erimişti. (NB) (sıfat unsuru sıfat fiil grubu olan sıfat tamlaması)

İslam şehirlerinde gülümseyen / bir insan yaşar. (İP) (sıfat unsuru sıfat fiil olan sıfat tamlaması)

Sıfat tamlamalarında isim unsuru isim fiil olabilir.

Şayet çocukluğumdan kalan hatıra beni yanıltmıyorsa kocaman, aydınlık, pırıl pırıl / bir gülüşü vardı. (NB) (isim unsuru isim fiil olan sıfat tamlaması)

Sıcak / bir bakış herkesi etkiler. (isim unsuru isim fiil olan sıfat tamlaması)

Sıfat tamlamaları cümlede isim ve zarf görevinde kullanılır.

Müştak / gönüller onlarla teskin olur. (İP) (isim)

Hatta bir / ara Türk sıkletini dışa doğru geriletmeyi bile başardı. (OT) (Zarf)

Sıfat tamlamaları cümlede özne görevinde kullanılabilir. Özneyi oluşturan kelime grupları, çalışmamızın ana konusunu oluşturduğu için bu kısımda cümlede özne görevini üstlenen sıfat tamlamaları ve özellikleri örnekler verilerek değerlendirilecektir.

1. Sıfat unsuru belirtme sıfatı olan sıfat tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

O / yangınlar bu dağlarda, bu taşlarda mı tutuştu? (NB) (sıfat unsuru belirtme sıfatı olan sıfat tamlaması)

²¹⁰ Kansu'dan Özkan, age. , s.38.

²¹¹ Yavuz'dan Özmen, age. , s.73.

İki / kız kameriyeye inmişlerdi. (NB) (sıfat unsuru belirtme sıfatı olan sıfat tamlaması)

Bu / mahlûklar ölecekleri yeri seçermiş. (EŞ) (sıfat unsuru belirtme sıfatı olan sıfat tamlaması)

Kimi / kodamanlar Büyükkada'ya kaçtı. (EŞ) (sıfat unsuru belirtme sıfatı olan sıfat tamlaması)

İlk / deneme başarısız olmuştu. (İO) (sıfat unsuru belirtme sıfatı olan sıfat tamlaması)

2. Sıfat unsuru niteleme sıfatı olan sıfat tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

Kederli / kadın büyük acısının ortasında bile nezaketliydi. (NB) (sıfat unsuru niteleme sıfatı olan sıfat tamlaması)

Genç / kadın zarfı aldı. (NB) (sıfat unsuru niteleme sıfatı olan sıfat tamlaması)

Beyaz / fil aniden durdu. (EŞ) (sıfat unsuru niteleme sıfatı olan sıfat tamlaması)

Koca / ordu çaresiz kaldı. (EŞ) (sıfat unsuru niteleme sıfatı olan sıfat tamlaması)

Yaşlı / tarih dünyanın pörsüyen yüzüyle birlikte nice kentler eskitmiş. (İP) (sıfat unsuru niteleme sıfatı olan sıfat tamlaması)

Günahkâr / kız böylece cezasını çekmişti. (İP) (sıfat unsuru niteleme sıfatı olan sıfat tamlaması)

3. Sıfat unsuru sıfat tamlamasından oluşmuş sıfat tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

Önce **kurşunî renkli / bulutlar** belirdi. (NB) (sıfat unsuru sıfat tamlaması olan sıfat tamlaması)

Güler yüzlü / bir kadın karşılıyor bizi. (NB) (sıfat unsuru sıfat tamlaması olan sıfat tamlaması)

Bir öğle yemeğini yediğimiz Germeşevi sırtlarında **iki bin / hayvan** otluyordu. (AHT) (sıfat unsuru sıfat tamlaması olan sıfat tamlaması)

Tam bu sırada **sarı bükleli / bir kız** hem koşuyor hem de soluk soluğa, "Defne! Defne!" diye bağıırıyordu. (İO) (sıfat unsuru sıfat tamlaması olan sıfat tamlaması)

Ünlü tarihçi / Tayyazade Ahmet Ataullak Efendi Tarih'inin cildinde der ki: (İP) (sıfat unsuru sıfat tamlaması olan sıfat tamlaması)

4. İsim unsuru sıfat tamlaması olan sıfat tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.
Bütün / gerçek dinler, aynı bir Allah'ındır. (NB) (isim unsuru sıfat tamlaması olan sıfat tamlaması)

Şu / öksüz kız, ona ablasının emanetiydi. (NB) (isim unsuru sıfat tamlaması olan sıfat tamlaması)

O / ağır yük bu dağların mı omuzlarına bindi. (NB) (isim unsuru sıfat tamlaması olan sıfat tamlaması)

Güneşli şubat ayazında **çıplak dalların arasından birbirini kovalayan / iki kuş** havalanıyor. (NB) (isim unsuru sıfat tamlaması olan sıfat tamlaması)

İki / küçük kız büyük bir iş başarmışçasına keyifliyidiler. (İO) (isim unsuru sıfat tamlaması olan sıfat tamlaması)

5. Sıfat unsuru birden çok olan sıfat tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

Sirtında **çok eski, el örgüsü, dik yakalı / bir kazak** vardı. (NB) (sıfat unsuru birden çok olan sıfat tamlaması)

Ortahisar'a vardığım sırada caminin minaresinden **derin, yanık / bir ezan sesi** yükseldi. (NB) (sıfat unsuru birden çok olan sıfat tamlaması)

İçinden **uzun boylu, genç, bal rengi gözlü, asker üniformalı / bir erkek** dışarı çıktı²¹². (sıfat unsuru birden çok olan sıfat tamlaması)

Köşede **kambur, yaşlı / bir kadın** elindeki dikişe eğilmiş oturuyordu. (EŞ) (sıfat unsuru birden çok olan sıfat tamlaması)

İsmini bildiğim, resmini gördüğüm / binalar ise işte karşımda. (NB) (sıfat unsuru birden çok olan sıfat tamlaması)

Bir örnek elbise giyen, traşlı ve tertemiz / işçiler de iyi dövüştüler. (OPKBT) (sıfat unsuru birden çok olan sıfat tamlaması)

Çok uzun bacaklı, çok uzun boylu, sırtları kabarık, kambur / hayvanlar trene bakmıyorlardı bile²¹³. (sıfat unsuru birden çok olan sıfat tamlaması)

²¹² Bıçakçı'dan, Küçük, age. , s. 83.

²¹³ Karay'dan Nihat Erdal, 6. Sınıf Türkçe Dersi Öğretmen Kılavuz Kitabı, Dörtel Yayıncılık, Ankara, 2016, s.310

6. İsim unsurunun birden çok olduğu sıfat tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir. *Küçük büyük, müslim gayrimüslim herkesin Türkçe ile anlaştığı Osmanlı İstanbul'undan günümüze yabancı kelimelerle dolu / sokaklar, dükkânlar, isim levhaları kalmış.* (İP) (isim unsuru birden çok olan sıfat tamlaması)

İkisinin de birleşip büyük bir ırmağa dönüşmeden önce ayrı ayrı akıp geldikleri / kumullu yataklar, mecralar, kimyalar var. (NB) (isim unsuru birden çok olan sıfat tamlaması)

Meydan'da toplanmış, şu kalabalık arasında büyük büyük / dayılarım, amcalarım, dedelerim var. (NB) (isim unsuru birden çok olan sıfat tamlaması)

Her dildeki semboller, harfler bu noktadan çıkıyordu. (SY) (isim unsuru birden çok olan sıfat tamlaması)

Derelerden gelen / su, taş toprak buraları doldurmuş. (MK) (isim unsuru birden çok olan sıfat tamlaması)

Aralarına giren / bütün binalar, dükkânlar, vitrinler, insanlar, reklamlar, sinema afişleri Neriman ile paylaştığı bir hayatın parçasıymış gibi gelirdi Mevlut'e. (OPKBT) (isim unsuru birden çok olan sıfat tamlaması)

Arsada yetişen / daha nice bitkiler, nice yabani çiçekler, böcekler, arılar, sinekler, kelebekler var. (BÖ) (isim unsuru birden çok olan sıfat tamlaması)

7. Sıfat unsuru bağlama grubu olan sıfat tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

İnce ve narin / devekuşu yumurtaları göze çarpıyordu. (EŞ) (sıfat unsuru bağlama grubu olan sıfat tamlaması)

Hem çok varlıklı hem kederli / bir insan başkalarını huzursuz eder. (EŞ) (sıfat unsuru bağlama grubu olan sıfat tamlaması)

Konya hapisanesinin kadınlar kısmında yüzünü görmediğim fakat sesini çok iyi tanıdığım / bir kadın vardı. (AHT) (sıfat unsuru bağlama grubu olan sıfat tamlaması)

İlk defa bu camide kullanılan ve kırmızı içeren / sır-altı İznik çinileri rengârenkti. (EŞ) (sıfat unsuru bağlama grubu olan sıfat tamlaması)

Sahibinin en mahrem dostu olan, bileğinde nabzının atışına arkadaşlık eden, göğsünde bütün heyecanları paylaşan, hulâsa onun hararetiyle ısınan ve onun uzviyetinde benimseyen yahut masanın üstünde gün dediğimiz zaman bütününü onunla beraber bütün olupbittisiyle yaşayan / saat, ister istemez sahibine temessül

*eder, onun gibi yaşamağa ve düşünmeğe başlar*²¹⁴. (sıfat unsuru bağlama grubu olan sıfat tamlaması)

Bir örnek elbise giyen, traşlı ve tertemiz / işçiler de iyi dövüştiler. (OPKBT) (sıfat unsuru bağlama grubu olan sıfat tamlaması)

8. İsim unsuru bağlama grubu olan sıfat tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

Bütün / bu saray ve konaklar, beş altı yıl aralıklarla çıkan, bazısı da ocak isyanlarının sebep oldukları yangınlarda yanar. (AHT) (isim unsuru bağlama grubu olan sıfat tamlaması)

Adlarına şiirler dizilen, namlarına destanlar yazılan, şanlarına efsaneler düşülen / bu veliler yahut şehitler, manevi varlığımıza ışık olup ellerimizden tutmaya hazırdırlar. (İP) (isim unsuru bağlama grubu olan sıfat tamlaması)

Asırlar içinde uğradığı / istilalar, üst üste yangınlar ve yağmalar şehirde geçmiş zamanların pek az eserini bırakmışlar. (AHT) (isim unsuru bağlama grubu olan sıfat tamlaması)

Fahreddin Razi yolundan yürüyen / Umrenli Kadı Sirâceddin ile Epherli feylesof Esirüddin Mufazzal özgür düşüncenin yolunu açtılar. (İPOD) (isim unsuru bağlama grubu olan sıfat tamlaması)

Birçok halkın geleneksel gösteri sanatları arasında yer alan / kuklacılık ve kuklalar yüzyıllardır var²¹⁵. (isim unsuru bağlama grubu olan sıfat tamlaması)

9. İsim unsuru belirtisiz isim tamlaması olan sıfat tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

Bu / düdük sesi hepsini toplayıp götürecekti, öyle mi? (NB) (isim unsuru belirtisiz isim tamlaması olan sıfat tamlaması)

Odaları kesif / bir karanfil kokusu doldurmuştu. (NB) (isim unsuru belirtisiz isim tamlaması olan sıfat tamlaması)

---

²¹⁴ Tanpınar'dan, Mustafa Altun, Türkçede Kelime Grupları Çözümlemeleri, MYT Yayıncılık, İstanbul, 2011, s.51.

²¹⁵ Tok'tan Erdal, age. , s.172.

Bir / at arabası torbalarla çimento ve biraz demir getirdi. (OP) (isim unsuru belirtisiz isim tamlaması olan sıfat tamlaması)

Mecnunlu / kumaş parçası Setterhan'a epey pahalıya mâl oldu. (NB) (isim unsuru belirtisiz isim tamlaması olan sıfat tamlaması)

Yüklerine nezaret edecek / mal sahipleri atlarının üzerinde, şimdilik develerinin, katırlarının yanında olsalar da bir müddet sonra kervanın önüne geçeceklerdi. (NB) (isim unsuru belirtisiz isim tamlaması olan sıfat tamlaması)

Göğsüne dökülen / kan damlaları öyle parlak bir kırmızıydı ki boyayı andırıyordu. (EŞHÜK) (isim unsuru belirtisiz isim tamlaması olan sıfat tamlaması)

Havada taze / ölüm ve toprak kokusu vardı. (İPOD) (isim unsuru belirtisiz isim tamlaması olan sıfat tamlaması)

10. Sıfat unsuru sıfat fiil olan sıfat tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

Söyleyemediği / kelimeler ağzını doldurdu. (EŞ) (sıfat unsuru sıfat fiil olan sıfat tamlaması)

Buldukları / yer öylesine güzelmiş. (EŞ) (sıfat unsuru sıfat fiil olan sıfat tamlaması)

Söyleyemedikleri / şey sahile yaklaştıkça denizin insanı nasıl ruhundan yakaladığı, bırakmak istemediğiydi. (EŞ) (sıfat unsuru sıfat fiil olan sıfat tamlaması)

11. Sıfat unsuru sıfat fiil grubu olan sıfat tamlamaları özneyi oluşturabilir.

Çıplak ayakla seksek oynayan / çocuklar yatar sokaklarda. (İP) (sıfat unsuru sıfat fiil grubu olan sıfat tamlaması)

Kenarda sazlardan, hasırlardan kurulmuş / damlar var. (NB) (sıfat unsuru sıfat fiil grubu olan sıfat tamlaması)

Trabzon'dan beri taşıdığım / cümle büyüyordu beynimde. (NB) (sıfat unsuru sıfat fiil grubu olan sıfat tamlaması)

Düzgün kesilmeyen / bir halı ne kadar düzgün dokunmuş bile olsa dalgalanır. (NB) (sıfat unsuru sıfat fiil grubu olan sıfat tamlaması)

Oraya doğru fırlayan / Çota, kendini vicık cıcık birikintinin içine attı. (EŞ) (sıfat unsuru sıfat fiil grubu olan sıfat tamlaması)

Şimdi çiğperesi, büyük oğlu Yusufça Mirza'yı kucağımıza gönderen / Uzun Hasan ne rüyalar görüyordur. (OT) (sıfat unsuru sıfat fiil grubu olan sıfat tamlaması)

Adil olmayan / biri Tanrı nasıl olsun? (İPOD) (sıfat unsuru sıfat fiil grubu olan sıfat tamlaması)

12. İsim unsuru unvan grubu olan sıfat tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

*Geldikleri gün **kampın sahibi / Şükrü Amca** onlara çok yardımcı olmuş. (İO) (isim unsuru unvan grubu olan sıfat tamlaması)*

***Hiddetten ne yaptığını bilmeyen / Lütfi Paşa** bir koşu gitti, bir topuz getirdi. (EŞ) (isim unsuru unvan grubu olan sıfat tamlaması)*

***Ön safımızda yer alan / Saruca Paşa** bizim eminimizdir. (OT) (isim unsuru unvan grubu olan sıfat tamlaması)*

***Beyazıt Paşası / Mahmut Han** atını arıyormuş. (YK) (isim unsuru unvan grubu olan sıfat tamlaması)*

***Milan Bey'in oğlu / Musa Bey**, Ahmed'i bir dağ düzlüğünde yüzlerce çadırın ortasında nakışlı, mor çadırında buldu. (YK) (isim unsuru unvan grubu olan sıfat tamlaması)*

***Macar / Urban Usta** huzura çıkmak için hazır bekler. (OT) (isim unsuru unvan grubu olan sıfat tamlaması)*

13. Sıfat unsuru ya da isim unsuru özel isim olan sıfat tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

13.1 Sıfat unsuru özel isim olan sıfat tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

***Doğulu / milletler** ilk ve orta çağlarda İstanbul'a Kostantiniyye ve Faruk demişlerdir. (İP) (sıfat unsuru özel isim olan sıfat tamlaması)*

*O zaman **İranlı Hafize Hanım** onun içinden geçeni okumuş gibi "Çekinmeyin. Nevruz sofrası Halil İbrahim sofrasıdır." demişti usulca. (NB) (sıfat unsuru özel isim olan sıfat tamlaması)*

***Macar / Urban Usta** huzura çıkmak için hazır bekler. (OT) (sıfat unsuru özel isim olan sıfat tamlaması)*

13.2 İsim unsuru özel isim olan sıfat tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

***Bu sefer geldiğim / Erzurum** başka bir Erzurum'du. (AHT) (isim unsuru özel isim olan sıfat tamlaması)*

Yaşlı / Fransız cebinden gözlüğünü çıkarmış. (İO) (isim unsuru özel isim olan sıfat tamlaması)

Zaten münzevi bir adam olan / Michelangelo, çırağının ölümünden sonra daha da kızgın biri hâline gelmişti. (EŞ) (isim unsuru özel isim olan sıfat tamlaması)

Parmaklarından yaseminler dökülen / İbrahim dala tutundu. (SY) (isim unsuru özel isim olan sıfat tamlaması)

Hamamcı / Cafer hemen bir sandalye çekti. (NB) (isim unsuru özel isim olan sıfat tamlaması)

13.3 Hem sıfat unsuru hem de isim unsuru özel isim olan sıfat tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

Hâlbuki Sibiryalı / Taras uyarmıştı onu. (EŞ) (hem sıfat unsuru hem de isim unsuru özel isim olan sıfat tamlaması)

Makedonyalı / İskender benim yaşımdayken babasının ordularını kumanda etmeye başlamıştı bile. (OT) (hem sıfat unsuru hem de isim unsuru özel isim olan sıfat tamlaması)

Erzurumlu / Abbas Uyvar Fethi'nden muzaffer dönen veya ölenlerin içinde adını bildiğimiz tek insandır. (AHT) (hem sıfat unsuru hem de isim unsuru özel isim olan sıfat tamlaması)

14. İsim unsuru belgisiz zamir olan sıfat tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

Zindanda en kıt / şey umuttu. (EŞ) (isim unsuru belgisiz zamir olan sıfat tamlaması)

Sevgilisi olmayan / biri, yaşadığını sansa da yürüyen ölüden ibarettir. (İPOD) (isim unsuru belgisiz zamir olan sıfat tamlaması)

Söyleyemedikleri / şey sahile yaklaştıkça denizin insanı nasıl ruhundan yakaladığı, bırakmak istemediğiydi. (EŞ) (isim unsuru belgisiz zamir olan sıfat tamlaması)

Adil olmayan / biri Tanrı nasıl olsun? (İPOD) (isim unsuru belgisiz zamir olan sıfat tamlaması)

15. Sıfat unsuru edat grubu olan sıfat tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

Senin gibi / cesur bir filbaz da bize yardımcı olur. (EŞ) (sıfat unsuru edat grubu olan sıfat tamlaması)

Şüphesiz insanlık tarihi kadar / eski ağaç efsaneleri vardır. (İP) (sıfat unsuru edat grubu olan sıfat tamlaması)

Bizim gibi / adamlar kötü ya da iyi değildir oğul. (OT) (sıfat unsuru edat grubu olan sıfat tamlaması)

Kurt gibi / aç Peri hemen tabaktan bir parça börek kaptı. (EŞHÜK) (sıfat unsuru edat grubu olan sıfat tamlaması)

16. Sıfat unsuru aitlik grubu olan sıfat tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

Donanmanın başındaki / Baltaoğlu Süleyman Paşa, zincire yaklaşmaya bile fırsat bulamıyordu. (İP) (sıfat unsuru aitlik grubu olan sıfat tamlaması)

Bu haftaki / görevleri, pencereleri sivri kemerli ve üstü kubbeli bir hamam resmetmekti. (EŞ) (sıfat unsuru aitlik grubu olan sıfat tamlaması)

Kâinatla arasındaki / bağ kelimelerden geçirdi. (EŞHÜK) (sıfat unsuru aitlik grubu olan sıfat tamlaması)

Sisin içindeki / bebek yeniden kayarcasına geçti Peri'nin önünden. (EŞHÜK) (sıfat unsuru aitlik grubu olan sıfat tamlaması)

17. Sıfat unsuru zarflar ile derecelendirilmiş sıfat tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

En şerefli / ölüm hiç şüphesiz iman uğruna olandır. (İP) (sıfat unsuru zarf ile derecelendirilmiş sıfat tamlaması)

En çok sevdiğim / ağaç çınardır. (AHT) (sıfat unsuru zarf ile derecelendirilmiş sıfat tamlaması)

En önemli / sorun file ve direklerdi. (İO) (sıfat unsuru zarf ile derecelendirilmiş sıfat tamlaması)

Daha sade bir planda yapılmış olan / Ulu Cami, beş beşikli içi ile mağrip camilerini hatırlatır. (AHT) (sıfat unsuru zarf ile derecelendirilmiş sıfat tamlaması)

18. Sıfat unsuru sayı grubu olan sıfat tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

On iki / aslan beklerdi Hz. Süleyman'ın tahtını. (EŞ) (sıfat unsuru sayı grubu olan sıfat tamlaması)

Aradan elli dokuz / yıl geçti

*Âh o sabit bakış el'an yaradır kalbimde*²¹⁶. (sıfat unsuru sayı grubu olan sıfat tamlaması)

Otuz beş kırk / kişi vardı cenazede. (OPKBT) (sıfat unsuru sayı grubu olan sıfat tamlaması)

Bin bir / arzu var yüreklerde. (İPKGÇ) (sıfat unsuru sayı grubu olan sıfat tamlaması)

19. Birden çok sıfat tamlaması cümlede özneyi oluşturabilir.

Yerine zevksiz motorlar, fabrikasyon sandallar, ticari mavnalar geldi. (İP) (birden çok sıfat tamlaması)

Her gülümseyişinde ışıldayan iri ela / gözleri, ona yaşından daha bilge bir hava veren / geniş bir alnı vardı. (EŞHÜK) (birden çok sıfat tamlaması)

Yıllarca değişik renk ve boyutta / atlar, altın rengi yeleleri ve ebemkuşağı kuyruklarıyla oynayan, koşuşan, atlayan / midilliler, küheylanlar, kısraklar durmuştu burada. (EŞHÜK) (birden çok sıfat tamlaması)

20. Sıfat unsuru tamlayıcı kullanılmayan iyelik grubu olan sıfat tamlamaları özneyi oluşturabilir.

(onun) Annesi / Tila avluda süt sağıyordu. (SY) (sıfat unsuru tamlayıcı kullanılmayan iyelik grubu olan sıfat tamlaması)

(bizim) Sahibimiz / Ulu Nemrut dilerse kahreder. (SY) (sıfat unsuru tamlayıcı kullanılmayan iyelik grubu olan sıfat tamlaması)

(onun) Annesi / Tehmine babasız doğan çocuğa Sührab adını vermiş. (OP) (sıfat unsuru tamlayıcı kullanılmayan iyelik grubu olan sıfat tamlaması)

21. İsim unsuru birleşik sözcük olan sıfat tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

Masmavi / gökyüzü boştu. (NB) (isim unsuru birleşik sözcük olan sıfat tamlaması)

Sinan barakadan çıkarken bir damla / gözyaşı düştü Cihan'ın eline. (EŞ) (isim unsuru birleşik sözcük olan sıfat tamlaması)

Hekim / binbaşı sayfaları birer birer çevirdi. (NB) (isim unsuru birleşik sözcük olan sıfat tamlaması)

²¹⁶ Beyatlı'dan, Özkan, age. , s. 98.

22. Sıfat unsuru belirtili ya da belirtisiz isim tamlaması olan sıfat tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

22.1 Sıfat unsuru belirtisiz isim tamlaması olan sıfat tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

Beyazıt Paşası / Mahmut Han atını arıyormuş. (YK) (sıfat unsuru belirtisiz isim tamlaması olan sıfat tamlaması)

22.2 Sıfat unsuru belirtili isim tamlaması olan sıfat tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

Milan Bey'in oğlu / Musa Bey, Ahmed'i bir dağ düzlüğünde yüzlerce çadırın ortasında nakışlı, mor çadırında buldu. (YK) (sıfat unsuru belirtili isim tamlaması olan sıfat tamlaması)

23. Sıfat unsuru unvan bildiren sıfat tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

Bu koğuşu da **Şair / Nigar Hanım** ziyaret edecek. (NB) (sıfat unsuru unvan bildiren sıfat tamlaması)

Profesör / Azur, elinde bir yığın dosya, bir kutu boya kalemi ve bir kum saatiyle içeri girdi. (EŞHÜK) (sıfat unsuru unvan bildiren sıfat tamlaması)

24. İsim unsuru birleşik isim olan sıfat tamlamaları cümlede özneyi oluşturabilir.

Daha sade bir planda yapılmış olan / Ulu Cami, beş beşikli içi ile mağrip camilerini hatırlatır. (AHT) (isim unsuru birleşik isim olan sıfat tamlaması)

Şimdi **çiğerparesi, büyük oğlu Yusufça Mirza'yı kucağımıza gönderen / Uzun Hasan** ne rüyalar görüyordur. (OT) (isim unsuru birleşik isim olan sıfat tamlaması) Vaktiyle Birinci Dil Kurultayı'nda **büyük edip Halit Ziya Uşaklıgil** bir bildiri okumuştur²¹⁷. (isim unsuru birleşik isim olan sıfat tamlaması)

25. Hem sıfat tamlaması hem de isim tamlaması aynı cümlede özneyi oluşturabilir.

Sokak satıcılarının / bağirtuları, kamyonların / gümbürtüsü, ambulans / sirenleri, Boğaz'dan geçen / gemiler, gece yarısından sonra artan / sataşmalar ve dualar havada dolaşır. (EŞHÜK) (sokak satıcılarının / bağirtuları, kamyonların /

²¹⁷ Banarlı'dan Erdal, age. , s.49.

gümbürtüsü = belirtili isim tamlamaları; ambulans / sirenleri= belirtisiz isim tamlaması; Boğaz'dan geçen / gemiler, gece yarısından sonra artan / sataşmalar ve dualar= sıfat tamlamaları)

2.4 Unvan Grubu

Unvan grupları, bir kişi isminin kendisinden sonra gelen unvan, saygı ya da akrabalık bildiren kelimeler ile oluşturduğu kelime gruplarıdır. Unvan gruplarında kişi ismi ile unvan ya da akrabalık ismi eksiz olarak birbirlerine bağlanır. Önce kişi ismi sonra unvan, saygı ya da akrabalık bildiren isim gelir.

Ahmet / Bey (kişi ismi + saygı bildiren isim)= unvan grubu

Mustafa / Paşa (kişi ismi + unvan bildiren isim)= unvan grubu

Ayşe / teyzem (kişi ismi+ akrabalık bildiren isim)=unvan grubu

Unvan gruplarında unvan ve saygı bildiren unsurun ilk harfi büyük yazılır, unvan ve saygı bildiren kelimeye gelen çekim ekleri kesme işareti ile ayrılır.

Sevgi / Hanım'a bunu vereceğim.

Ali / Öğretmen'de bu kitap bulunur.

Unvan gruplarında akrabalık bildiren unsur küçük harfler ile yazılır. Akrabalık ismi olup akrabalık değil de saygı ya da lakap bildiren kelimelerin ilk harfi büyük yazılır ve bu kelimeye gelen çekim ekleri kesme işareti ile ayrılır²¹⁸.

Bu akşam Rukiye / teyzem bize gelecek.

Ahmet / Amca iyi adamdır.

Unvan gruplarında kişi ismi birleşik isim olabilir.

*Celil Hikmet / Bey nasıl olup da tam istediği rengi bulup bir yerden çıkarmıştı. (NB)
Karatuğların arasında, olanca görkemiyle dikilen **Fatih Sultan Mehmet / Han,**
mahkeme kararını boynu bükük dinliyordu. (OT)*

Unvan gruplarında unvan unsuru birleşik sözcük olabilir.

---

²¹⁸ www.tdk.gov.tr

“Orasını bana bırakın.” dedi **Cemile / Hanımefendi**. (NB)
Ayşe Babaanne yüz yaşındaydı.

Unvan grupları cümle içerisinde isim görevinde kullanılır.

Mehmet / Han on yaş birden çökmüş gibiydi. (OT) (isim)
 Sabah “**Hafize / Hanım’a** gidiyorum.” dedi **Büyükhanım**. (NB) (isim)

Unvan grupları cümlede özne görevinde kullanılabilir. Özneyi oluşturan kelime grupları, çalışmamızın ana konusunu oluşturduğu için bu kısımda cümlede özne görevini üstlenen unvan grupları ve özellikleri örnekler verilerek değerlendirilecektir.

1. Unvan grupları cümlede özneyi oluşturabilir.

Hem Siranuş / Hanım benim en iyi komşum. (NB)
Mirza / Han öfkesini göstermedi, içine attı. (NB)
Lütfi / Paşa konuşmak için müsaade istedi. (EŞ)
 Çıktı geldi **Hürrem / Sultan** günlerden bir gün. (EŞ)
Ebussuud / Efendi konuştu bunun üzerine. (EŞ)
 Fakat tam o sırada **Firdevs / Usta** geldi. (NB)
Çilek / Hala asık bir yüzle Setterhan’ı içeri buyur etti. (NB)
İsmail / Ağa Gülbahar’ı zindandan çıkarmış. (YK)
İsmail / Dede, papan zevkle imanın birbirine karıştığı XV. asır İtalyan ressamlarına benzer. (AHT)
Ömer / Reis, omuz silkerek “Bu soruyu Mora yolundayken Mehmet Han dahi sordu.” dedi. (OT)
Cemil / Kaptan parlamıştı aniden. (NB)

2. Unvan unsuru birleşik kelime olan unvan grupları cümlede özneyi oluşturabilir.

Esmer bir kadındı Cemile / Hanımefendi. (NB) (unvan unsuru birleşik kelime olan unvan grubu)
Şerife / Hanımefendi ben bugün birazcık ikizlerle gezdim diye surat ediyor. (İO) (unvan unsuru birleşik kelime olan unvan grubu)

“Zaten bende yok o kadar.” dedi **Hasan / Ağabeyim**. (OPKBT) (unvan unsuru birleşik kelime olan unvan grubu)

Halil / Onbaşı götürmüştü. (YA) (unvan unsuru birleşik kelime olan unvan grubu)

3. Kişi unsuru birleşik isim olan unvan grupları cümlede özneyi oluşturabilir.

Celil Hikmet / Bey nasıl olup da tam istediği rengi bulup bir yerden çıkarmıştı. (NB) (kişi unsuru birleşik isim olan unvan grubu)

Karatuğların arasında, olanca görkemiyle dikilen **Fatih Sultan Mehmet / Han**, mahkeme kararını boynu bükük dinliyordu. (OT) (kişi unsuru birleşik isim olan unvan grubu)

İsmail Hakkı / Efendi kendisi de Elmas Mehmet Paşa zamanında orduya iltihak eder. (AHT) (kişi unsuru birleşik isim olan unvan grubu)

Mustafa Fazıl / Paşa ister istemez namusuna inandığı ve tenkitlerine hak verdiği bu adamı Magosa'ya nefye mecbur olur. (AHT) (kişi unsuru birleşik isim olan unvan grubu)

Buna rağmen **Kul Ömer / Reis**, zağlı yatağanını sol eline almış. (OT) (kişi unsuru birleşik isim olan unvan grubu)

Mehmet Emin / Efendi, İstanbul'da Polis Okulu öğrencisiymiş. (NB) (kişi unsuru birleşik isim olan unvan grubu)

4. Unvan unsuru meslek bildiren unvan grupları cümlede özneyi oluşturabilir.

Üç gün sonra Atatürk Erkek Lisesinin en büyük sınıfında girdiği sınava **Nazlı / Öğretmen** denetmen olarak gelmedi. (OPKBT) (unvan unsuru meslek bildiren unvan grubu)

Zaten **Ali / Komiser** de yanında bekliyor sizi. (AÜ) (unvan unsuru meslek bildiren unvan grubu)

2.5. Birleşik İsim Grubu

Birleşik isimler en az iki ismin özel bir varlığı karşılamak üzere bir araya gelmesi ile oluşan kelime gruplarıdır. Birleşik isimlerde isimler eksiz olarak kelime grubunu oluştururlar.

Mehmet Akif

İrem Ahsen

Birleşik isimler ad ve soyad şeklinde bir araya gelebilir, soyad sülale veya aile bireylerinin ortak adıdır²¹⁹.

Ayşe / Yılmaz (ad + soyad)

İpek Berra / Toraman (ad + soyad)

Tamlananı özel isim olan sıfat tamlamaları zamanla bir kişiye özel isim olur ve birleşik isme dönüşebilir²²⁰.

Kul Ömer (OT)

Molla Kerim (YK)

IV. Murat (AHT)

Birleşik isimler cümlede isim görevinde kullanılır.

Halil Safa sadede geldi. (NB) (isim)

Kalemi Zeynep Dila'ya aldım. (isim)

Birleşik isimler cümlede özne görevinde kullanılabilir. Özneyi oluşturan kelime grupları, çalışmamızın ana konusunu oluşturduğu için bu kısımda cümlede özne görevini üstlenen birleşik isimler ve özellikleri örnekler verilerek değerlendirilecektir.

1. Birleşik isimler cümlede özneyi oluşturabilir.

---

²¹⁹ Özmen, age. , s. 109.

²²⁰ Karahan, age. , s. 33.

Halil Safa sadede geldi. (NB)

Gülümsedi Celil Hikmet. (NB)

Onun için Yahya Kemal, “Şeb-i lâhûtda manzume-i ecrâm gibi /Lafz-ı bişneville doğan debdebe-i manayız” derken âdeta bir borcu öder. (AHT)

Rıza Tevfik, sözü kesilmemek şartıyla bir oturuşta farkında olmadan bütün marifetlerini gösterenlerdendi. (AHT)

Ahmet Rasim, Abdülhamid devrinin merkez kumandanı Sadullah Paşa'nın Çemberlitaş'ta şimdi Evkaf Müdürlüğü olan konağında cariyelere gençliğinde musiki dersi veriyordu. (AHT)

Ömer Mirza, zaferdeki aslan payını kapacağına düşünerek hendek ve iki sıra kazıktan ibaret tabyayı muhafızlarıyla birlikte açtı. (OT)

2. Ad / soyad şeklinde oluşan birleşik isimler cümlede özneyi oluşturabilir.

*Ailesinin ve arkadaşlarının gözünde iyi bir insandı **Nazperi / Nalbantoğlu.** (EŞHÜK)
(ad / soyad şeklinde oluşmuş birleşik isim)*

Hasan Âli / Yücel, adını Akademi koymuştu. (AHT) (ad / soyad şeklinde oluşmuş birleşik isim)

*“Milleti yapan mazidir.” der **Cemil / Meriç** her zamanki isabet ve bilgeliğiyle. (İP)
(ad / soyad şeklinde oluşmuş birleşik isim)*

Münir Nurettin / Selçuk söylüyordu: *Ne doğan güne hükmün geçer / Ne hâlden anlayan bulunur.* (AÜ) (ad / soyad şeklinde oluşmuş birleşik isim)

Fatma / Kuruca kapı önüne çökmüş bağıriyordu. (YA) (ad / soyad şeklinde oluşmuş birleşik isim)

3. Sıfat tamlaması şeklinde oluşmuş birleşik isimler cümlede özneyi oluşturabilir.

*Tahtta **Avcı Mehmet** oturmaktadır.* (İP) (sıfat tamlaması şeklinde oluşmuş birleşik isim)

Molla Kerim gene geldi. (YK) (sıfat tamlaması şeklinde oluşmuş birleşik isim)

Sultan Dördüncü Murat, fırtınalı bir gecede buldukları yerden pek de uzak olmayan bir yerde oturmuş. (EŞHÜK) (sıfat tamlaması şeklinde oluşmuş birleşik isim)

*En çok da **Çolak Rıza** tanır.* (MK) (sıfat tamlaması şeklinde oluşmuş birleşik isim)

*Fakat **Hacı Bayram** sade Hak'la Hak olan bir veli değildir. (AHT) (sıfat tamlaması şeklinde oluşmuş birleşik isim)*

*Bu dağlardan sonra **Âşık Kerem** benim için bir hayalet yolcu gibi kervanımıza takılmıştı. (AHT) (sıfat tamlaması şeklinde oluşmuş birleşik isim)*

***Sümbül Sinan**, II. Beyazıt'ın veziri Koca Mustafa Paşa'nın camiini zaptetmiştir. (AHT) (sıfat tamlaması şeklinde oluşmuş birleşik isim)*

***Çiroz Ali** verem imiş. (AHT) (sıfat tamlaması şeklinde oluşmuş birleşik isim)*

***IV. Murad** hâkim notunu yeniçerinin verdiği devrinin tam adamıdır. (AHT) (sıfat tamlaması şeklinde oluşmuş birleşik isim)*

***III. Selim** Boğaz'ı seviyordu. (AHT) (sıfat tamlaması şeklinde oluşmuş birleşik isim)*

*Taaruzaya hazır olmaları emrini verdi **Kul Ömer**. (OT) (sıfat tamlaması şeklinde oluşmuş birleşik isim)*

***Nur Ali Kazvini** düşmanın süratı ve ağırlığı altında ilk ezilenler arasındaydı. (OT) (sıfat tamlaması şeklinde oluşmuş birleşik isim)*

2.6 Bağlama Grubu

Bağlama grubu, en az iki kelime ya da kelime grubunun bağlaçlar ile birbirine bağlanması yoluyla oluşan kelime grubudur. Bağlama grubunda unsurlar birbirine ekler ile değil bağlaçlarla bağlanır. Bağlama grubu *ve, ile, ilâ, veya, ya da, ama, fakat, ne...ne, ne... ne... ne..., ne... ne... ne... de, hem... hem, da... da, ister... ister..., ya... ya..., mi.... mi, gerek.... gerek..., yahut, veyahut, değil, dahi, kâh... kâh* vb. bağlaçlar ile oluşturulur.

***iman ve aşk** (İP)*

hem dost hem düşman

***hem mazlum hem zalim** (İP)*

***verem ile sıtma** (MK)*

***açık fikirli ve ileri görüşlü** (İP)*

Bağlama gruplarında unsurlar kelime ya da kelime grubu olabilir.

***inşaat işçisi ve otoparkçı** (İP) (belirtisiz isim tamlaması/bağlaç/isim)*

***açık fikirli ve ileri görüşlü** (İP) (sıfat tamlaması/bağlaç/sıfat tamlaması)*

***kitap ve güzel yazılar** (İP) (isim/bağlaç/sıfat tamlaması)*

doktor muayenehanesi yahut kumaşçı dükkanı (İP) (belirtisiz isim tamlaması/
bağlaç/belirtisiz isim tamlaması)

*kalemi ısırarak ve saçlarımı gözlerimin üstüne dağıtmak*²²¹(isim fiil
grubu/bağlaç/isim fiil grubu)

İçinde ikiden fazla unsur bulunan bağlama gruplarında “ve” bağlacı son iki unsur arasında bulunur²²².

tapınaklar şehri, kümbetler şehri, burçlar şehri, surlar şehri ve şerefli kubbeler şehri (İP)

imamlar, müezzinler, sahte sufiler ve halk (İP)

“ne...ne, hem... hem, ya...ya vb.” bağlaçlar ile oluşturan bağlama gruplarında bu bağlaçlar unsurların başında veya sonunda, unsur sayısı kadar bulunur²²³.

hem dost hem düşman

hem mazlum hem zalim (İP)

ne akraba ne yoldaş ne dost (İP)

Bağlama grupları cümlede isim, sıfat ya da zarf görevinde kullanılır.

Avrupa uluslarının tam tersine, bölge halkının ve yerli insanların ortak paydada buluşabilecekleri bir adı yine kendileri oluşturmak üzere bekleyip sonra ortak dile yansıdığı vakit tapu kayıtlarına ve devlet siciline işlemişlerdir. (İP) (isim)

Atalarımız, ne Anadolu’ya yerleştikten sonra ne de Avrupa içlerine gittiklerinde buralardaki köy, kasaba ve şehirlerin adlarını resmî yoldan değiştirmemişler. (İP) (zarf)

Yerli ve yabancı turistler bu küçük ama şirin kasabayı yeni yeni keşfetmeye başlamış. (MK) (sıfat)

Bağlama grupları cümlede özne görevinde kullanılabilir. Özneyi oluşturan kelime grupları, çalışmamızın ana konusunu oluşturduğu için bu kısımda cümlede

²²¹ Güntekin’den Özmen, age. , s. 86.

²²² Karahan, age. , s.30.

²²³ Karahan, age. , s.30.

özne görevini üstlenen bağlama grupları ve özellikleri örnekler verilerek değerlendirilecektir.

1. Bağlama grupları cümlede özneyi oluşturabilir.

Ya korkular ya arzular doğurur şehri. (İP)

Müskirat ve mükeyyifat birbirlerinden hoşlanmaz. (İP)

Sofra ve oda kaskatı kesildi. (MK)

Zafer ve yenilgi iki düşman kardeştir devrik sultan. (OT)

Mevlana ile babası Konya'ya 1228 yılında Keykubat tahtta iken gelirler. (AHT)

*Mumyadır, canlı da cansız da bu kabristanda*²²⁴.

Renkleri de desenleri de canlı gibiydi. (NB)

Prences ve filbaz birer koluna girip ağaç dibine oturtular. (EŞ)

Bunları böylece hem Ahmet hem de Gülbahar düşünüyorlardı. (YK)

Peki, hâlinde ve tavırlarında **pişmanlık veyahut bir değişiklik** var mı? (SY)

*Dediğim gibi işi kanuni cepheden yürütürsek gerek siz gerek biz boş yere bir sürü formalitelerle vakit harcamış oluruz*²²⁵.

2. İsim unsurundan biri ya da her ikisi özel isim olan bağlama grupları cümlede özneyi oluşturabilir.

Kemal ile Ahmet son kez masaya oturuyor. (MK) (unsurları özel isim olan bağlama grupları)

Zehra ile Cihan tekkenin ortasına kadar ağır ağır yürüyor. (MK) (unsurları özel isim olan bağlama grupları)

Bâkî ile Sinan acaba dost oldular mı? (AHT) (unsurları özel isim olan bağlama grupları)

Ebu Hanife ile Şafii bu aşka ders edememiş. (OT) (unsurları özel isim olan bağlama grupları)

²²⁴ Çamlıbel'den Özkan, age. , s.106.

²²⁵ Taner'den Özmen, age. , s.82.)

*İşte o vakit **Dulkadirli** ve **Ramazanoğulları**, Osmanlı'yla iyi geçinme manevralarını bir kenara koyup korkmadan safımıza dâhil olurlar. (OT) (unsurları özel isim olan bağlama grupları)*

***Ermeni ve Gürcüler** bir araya toplanmışlardı. (NB) (unsurları özel isim olan bağlama grupları)*

*Az sayıda olmakla birlikte **Türk ve Acemler** de vardı. (NB) (unsurları özel isim olan bağlama grupları)*

***Cihan ile Sangram** mahfenin içine yerleştiler. (EŞ) (unsurları özel isim olan bağlama grupları)*

***Ahmet'le Gülbahar** Kervan Şeyhi'nin evine indiler. (YK) (unsurları özel isim olan bağlama grupları)*

***Mevlana ile babası** Konya'ya 1228 yılında Keykubat tahtta iken gelirler. (AHT) (unsurlarından biri özel isim olan bağlama grubu)*

***Ziya ve öbür oğlanlar** köşeleri tutmuşlardı. (MK) (unsurlarından biri özel isim olan bağlama grubu)*

***Ulubatlı ve silah arkadaşları** arkalarından yetişenlere hayati bir zaman dilimi armağan ettiler böylelikle. (OT) (unsurlarından biri özel isim olan bağlama grubu)*

3. İki isim unsurundan biri ya da her ikisi unvan grubu olan bağlama grupları cümlede özneyi oluşturabilir.

*Gelenler arasında **Mahir Hoca ile Cihan** da vardı. (MK) (unsurlarından biri unvan grubu olan bağlama grubu)*

***Melik Gazi ile Sencer** ne yapsın? (İPOD) (unsurlarından biri unvan grubu olan bağlama grubu)*

***Mahmut Usta ile Ali** gün boyunca değişerek kuyuya giriyorlardı. (OP) (unsurlarından biri unvan grubu olan bağlama grubu)*

***Çocuklar ve Göçmen Dayı** harıl harıl çalışıyorlardı. (İO) (unsurlarından biri unvan grubu olan bağlama grubu)*

***Ak şeyh ile Mahmut Han** dergâhtaki küçük hanenin ocağı başında yumuşacık, misk kokulu postların üzerinde karşılıklı diz kırıp oturmuşlardı. (OT) (unsurlarından her ikisi unvan grubu olan bağlama grubu)*

*Bu gece **Selman Bey ile Zöhre Hanım** yol hazırlıklarını tamamlayacak, güzergâhı çizecekler. (NB) (unsurlarından her ikisi unvan grubu olan bağlama grubu)*

4. Unsurlarından biri ya da her ikisi kelime grubu olan bağlama grupları cümlede özneyi oluşturabilir.

4.1 Unsurlarından biri kelime grubu olan bağlama grupları cümlede özneyi oluşturabilir.

*Hünkârım, **ben ve tüm Karatüğlarınız**, bu muhteşem mısraların işaret ettiği ruh haline ortağız şüphesiz. (OT) (unsurlarından biri kelime grubu olan bağlama grubu)*

***Hayat aşkı ve sanat** onu o kadar benimsemiştir. (AHT) (unsurlarından biri kelime grubu olan bağlama grubu)*

4.2 Unsurlarından her ikisi kelime grubu olan bağlama grupları cümlede özneyi oluşturabilir.

***Yemen Türküsü ile ona benzer türküler** Anadolu'nun iç romanını yaparlar. (AHT) (unsurlarından her ikisi kelime grubu olan bağlama grubu)*

***Kul Ömer ve iki kurmayı** ummadıkları bir direnişle kısa yatağanlarını parçalayan o ağır, demir kılıçların ve kalın plaka zihların baskısıyla geriler gibi oldular önce. (OT) (unsurlarından her ikisi kelime grubu olan bağlama grubu)*

5. Her iki unsuru ya da unsurlarından biri sıfat tamlaması olan bağlama grupları cümlede özneyi oluşturabilir.

*Bunu yaparken ayırım gözetilmesi söz konusu olmadığı için **ense yapmak isteyen hezeli ile gerçekten karnını doyuramayan fakir** aynı nimetten eşit olarak faydalanır. (İP) (unsurları sıfat tamlaması olan bağlama grubu)*

*Söylenen yılın başlarında **Halep'ten Hakem adında esnaftan bir adam ile Şam'dan Şems adlı kibar bir kişi** gelip Tahtakale'de açtıkları birer büyük dükkânda kahve satmaya başladılar. (İP) (unsurları sıfat tamlaması olan bağlama grubu)*

***İri yarı Pado ve damarlarında kandan çok rom dolaşan küçük kardeş Triolo** ürkmüş ifadelerle birbirlerine bakarken bir yandan da kıkır kıkır güldüler. (OT) (unsurları sıfat tamlaması olan bağlama grubu)*

*Âlemde **sevgiden büyük bir umut da sevgiden öte bir korku da** yoktur. (İPOD) (unsurları sıfat tamlaması olan bağlama grubu)*

***Ya bir kurt ya bir avcı tuzağının dişleri** parçalamış bacağı. (İPOD) (unsurları sıfat tamlaması olan bağlama grubu)*

Bir kadın ve bir erkek vardı şimdi. (SY) (unsurları sıfat tamlaması olan bağlama grubu)

Yıpranmış kitap ve isli lamba, kahvenin peykesine konmuş üstü mum lekeleriyle dolu, küçük ve tahtadan bir iskemlenin üzerindeydi. (AHT) (unsurları sıfat tamlaması olan bağlama grubu)

İçinde ne gizli köşeler ne mahrem mekânlar var. (MK) (unsurları sıfat tamlaması olan bağlama grubu)

Meşaleler ve alevli oklar vadiyi ak kızıl bir aydınlıkla kaplamıştı. (OT) (unsurlarından biri sıfat tamlaması olan bağlama grupları)

Yanında kız kardeşiyle evlenmiş olan Vezir-i Azam Lütfi Paşa ile divan azaları vardı. (EŞ) (unsurlarından biri sıfat tamlaması olan bağlama grupları)

Çocuklar ve bitişikteki arazide büyük inşaatta çalışan işçiler meyve-sebze çalmaya geliyorlardı. (OP) (unsurlarından biri sıfat tamlaması olan bağlama grupları)

O gece mehtapta dede ve iki arkadaş uzun uzun Şükrü Amca'ya nasıl yardımcı olabileceklerini tartıştılar. (İO) (unsurlarından biri sıfat tamlaması olan bağlama grupları)

6. Unsurları ikiden fazla olan bağlama grupları cümlede özneyi oluşturabilir.

İmamlar, müezzinler, sahte sufiler ve halk kahvehanelere dadandılar. (İP) (unsurları ikiden fazla olan bağlama grubu)

Taş, ağaç, sanat eseri ve an, hepsi bana kendilerini kapatıyorlar. (AHT) (unsurları ikiden fazla olan bağlama grubu)

Artık ne lamba ve lamba şişesi satan ihtiyar ne simitçi ne de sürahi, bardak, tabak satanlar kalmadı. (AHT) (unsurları ikiden fazla olan bağlama grubu)

Sebepler arasında hisler mi garaz mı intikam mı yahut yer kapmaca mı göze çarptıyordu²²⁶. (unsurları ikiden fazla olan bağlama grubu)

Yaprak, çiçek ve kuş dağılır, tarûmâr olur.²²⁷ (unsurları ikiden fazla olan bağlama grubu)

İsmimin anıldığı yerlerde Cengiz Han, İskender, Nabukadnezar ve Jül Sezar birer küçük kralcaktan ibaret kalacak. (OT) (unsurları ikiden fazla olan bağlama grubu)

²²⁶ Beyatlı'dan Özmen, age. , s. 88.

²²⁷ Beyatlı'dan Özkan, age. , s.106.

Oysa giydiğim kot pantolon da yüzümdeki makyaj da en önemlisi açık saçlarım da onlara çok yabancıydı. (NB) (unsurları ikiden fazla olan bağlama grubu)

Ermeni de Yahudi de Rum da şansı, kabiliyeti ama en fazla akli yaver giderse paşa olabilir. (NB) (unsurları ikiden fazla olan bağlama grubu)

Bunu ne Büyükhanım ne Zehra ne de Hacıbey görebilirler şimdi. (NB) (unsurları ikiden fazla olan bağlama grubu)

Harezmîler, Kürtler, Kıpçaklar, Uciler ve Gürcüler geldi. (İPOD) (unsurları ikiden fazla olan bağlama grubu)

Evler, duvarlar, eşyalar ve nihayet insan bedenleri havalarda uçtu. (İPOD) (unsurları ikiden fazla olan bağlama grubu)

Sitare, İbrahim, anacığım, babam, dedem ve daha kimler kimler düş mü desem hayal mi zihnime giriyor. (İPOD) (unsurları ikiden fazla olan bağlama grubu)

Demek erik de üzüm de ceviz de aslında oydu. (İPOD) (unsurları ikiden fazla olan bağlama grubu)

Mağaralar, ağaç sırtları, terk edilmiş evler ve yangın mahalleri tercihlerimiz arasındaydı. (İPOD) (unsurları ikiden fazla olan bağlama grubu)

Kim bilir ne elmaslar yakutlar ne paha biçilmez atlas kumaşlar vardı içinde. (EŞ) (unsurları ikiden fazla olan bağlama grubu)

Ceylanlar, karacalar, tavus kuşları ve kaplumbağalar sabahtan akşama kadar kasırların etrafında gezinip duruyordu. (EŞ) (unsurları ikiden fazla olan bağlama grubu)

Fakat çanaklar önlerinden alınır alınmaz etli yaprak sarması, iç pilav, piliç kebabı, mantarlı piliç, tereyağlı kuzu, kızarmış güvercin, fırında keklik, paça, elmalı kaz dolması, hamsi turşusu, devasa kırmızı bir balık, kıymalı börek ve soğanlı yumurta geldi. (EŞ) (unsurları ikiden fazla olan bağlama grubu)

Oturma odasındaki tatlı dağınıklık, masanın üzerinde karmakarışık duran çay fincanlarıyla pasta tabakları, oraya buraya saçılmış yaldızlı paket kâğıtları ve yepyeni armağanlar, güzel geçmiş bir doğum gününün geriye kalan kanıtlarıydı sanki. (İO) (unsurları ikiden fazla olan bağlama grubu)

Nemrut da babam da sen de ben de ölümlüyüz. (SY) (unsurları ikiden fazla olan bağlama grubu)

Orada ne ayrılık ne gölgeler ne de farklılıklar vardı. (SY) (unsurları ikiden fazla olan bağlama grubu)

Esnaf zümresinden seçilenler yahut dışardan alınanlar veya cariyeliklerden gelenler “hanım” olurdu. (AHT) (unsurları ikiden fazla olan bağlama grubu)

Gerçekte Moğol sarayına en son giden yahut bu saraydan en son dönen daima biraz daha kuvvetlidir. (AHT) (unsurları ikiden fazla olan bağlama grubu)

7. Unsurlarından her ikisi isim tamlaması olan bağlama grupları cümlede özneyi oluşturabilir.

Ayak seslerinin işitilmesi ile yer ocağının üzerindeki reçel kazanının fokurdaması aynı ana rastladı. (NB) (unsurlarından her ikisi isim tamlaması olan bağlama grubu)

Ekinlerin ırgatları ve meyvelerin bahçıvanları ekseriya bunlardır. (İPOD) (unsurlarından her ikisi isim tamlaması olan bağlama grubu)

8. Unsurlarından hepsi isim fiil grubu olan bağlama grupları cümlede özneyi oluşturabilir.

Gördüğüm bütün varlıkların ve olup biten değişimlerin yumak yumak karmaşasının ardında kalıcı ve sürekli bir gerçeklik olduğunu düşünmek ve buna inanmak bana güç veriyordu. (İPOD) (unsurlarından her ikisi isim fiil grubu olan bağlama grubu)

Çünkü “Bilmem!” deyip dururken pek çok şeyi merak etmek ve bilmeye çalışmak sanki ruhumu kısıp almış gibi yıllarca beni takip etti. (İPOD) (unsurlarından her ikisi isim fiil grubu olan bağlama grubu)

Ölçüleri almak, hava terazileriyle hesap yapmak, suyun kaç külle olduğunu yazmak ve Bizans’tan kalma suyollarının nasıl ıslah edileceğini saptamak onların sorumluluğuydu. (EŞ) (unsurlarından her ikisi isim fiil grubu olan bağlama grubu)

Berber yemek yediğin, ekmek ve su bölüştüğün birini sevmek de anlamak da daha kolaydı. (EŞ) (unsurlarından her ikisi isim fiil grubu olan bağlama grubu)

Bugün Anadolu’daki pek çok kentin ta Antikçağ’dan itibaren adlarının biliniyor oluşu ve şehirlerarası yollardaki turizme yönelik sarı trafik levhalarında bu adların yazılı bulunması biraz da atalarımızın bu hoşgörü ve kompleksizliklerinin sonucudur. (İP) (unsurlarından her ikisi isim fiil grubu olan bağlama grubu)

Sık sık nefes alış ve içinde herhangi acılı bir yer varmış gibi ikide birde yüzünü buruşturması pek sıhhatli olmadığını gösteriyordu²²⁸. (unsurlarından her ikisi isim fiil grubu olan bağlama grubu)

9. Unsurları isim fiil olan bağlama grupları cümlede özneyi oluşturabilir.

*İlk başta **bilmezlenmek ve bilmemek** bana çok zor geldi. (İPOD) (unsurları isim fiil olan bağlama grubu)*

10. Unsurlarından biri ya da hepsi sıfat fiil grubu olan bağlama grupları cümlede özneyi oluşturabilir.

10.1 Unsurlarından biri sıfat fiil grubu olan bağlama grupları cümlede özneyi oluşturabilir.

*Meydanda yalnız **İbrahim'e inananlarla annesi Tila** vardı. (SY) (unsurlarından biri sıfat fiil grubu olan bağlama grubu)*

10.2. Unsurlarından hepsi sıfat fiil grubu olan bağlama grupları cümlede özneyi oluşturabilir.

***Esnaf zümresinden seçilenler yahut dışardan alınanlar veya cariyeliklerden gelenler** "hanım" olurdu. (AHT) (unsurlarının hepsi sıfat fiil grubu olan bağlama grubu)*

*Gerçekte **Moğol sarayına en son giden yahut bu saraydan en son dönen** daima biraz daha kuvvetlidir. (AHT) (unsurlarının hepsi sıfat fiil grubu olan bağlama grubu)*

11. Unsurları arasına başka unsurlar giren bağlama grupları cümlede özneyi oluşturabilir.

***Ne bir bardak su anlatmasını bölebildi ne çay ne de şerbetler.** (NB) (unsurları arasına başka unsurlar giren bağlama grubu)*

*Fakat şimdi **ne kar vardı ne de öyle fevkaledde bir ayaz.** (EŞ) (unsurları arasına başka unsurlar giren bağlama grubu)*

---

²²⁸ Sabahattin Ali'den, Altun, age. , s.37.)

Ne Sofi konuştu ne Gülbahar. (YK) (unsurları arasına başka unsurlar giren bağlama grubu)

Kuş da senin adaletine sığınmış balık da. (OT) (unsurları arasına başka unsurlar giren bağlama grubu)

Beş yıl önce mahallede kıyamet kopsa ne gazeteci gelirdi ne polis ne itfaiye. (OPKBT) (unsurları arasına başka unsurlar giren bağlama grubu)

12. Unsurlarından en az biri zamir olan bağlama grupları cümlede özneyi oluşturabilir.

Ne ben ne çocuklarım ne de Ucasar'da başka bir kimse böyle bir şiddetli sesi o güne kadar duymuş değildik. (İPOD) (unsurlarından en az biri zamir olan bağlama grubu)

Ali ve ben çimento ile kenarda bir yerde karıştırıp sularдық. (OP) (unsurlarından en az biri zamir olan bağlama grubu)

Kardeşim ve ben Toros Kolejindeyiz. (İO) (unsurlarından en az biri zamir olan bağlama grubu)

Nemrut da babam da sen de ben de ölümlüyüz. (SY) (unsurlarından en az biri zamir olan bağlama grubu)

Şevketli sultanın ve ben beyaz filin halkı eğlendirmesini arzu ederiz. (EŞ) (unsurlarından en az biri zamir olan bağlama grubu)

Davud, Nikola, Yusuf ve ben, hepimiz işimizin bittiğine inanıyorduk. (EŞ) (unsurlarından en az biri zamir olan bağlama grubu)

Dediğim gibi işi kanuni cepheden yürütürsek gerek siz gerek biz boş yere bir sürü formalitelerle vakit harcamış oluruz²²⁹. (unsurları zamir olan bağlama grubu)

13. Unsurlarından en az biri tamlayanı kullanılmayan iyelik grubu olan bağlama grupları cümlede özneyi oluşturabilir.

Köyüm ve köylüm var. (İPOD) (unsurlarının ikisi de tamlayanı kullanılmayan iyelik grubu olan bağlama grubu)

Renkleri de desenleri de canlı gibiydi. (NB) (unsurlarının ikisi de tamlayanı kullanılmayan iyelik grubu olan bağlama grubu)

²²⁹ Taner'den Özmen, age. , s.82.

Annem de babam da benim siyasete karışmamı istemediler. (OP) (unsurlarının ikisi de tamlayanı kullanılmayan iyelik grubu olan bağlama grubu)

Anneannesiyile dedesi çıkagelmişlerdi. (İO) (unsurlarının ikisi de tamlayanı kullanılmayan iyelik grubu olan bağlama grubu)

Sitare, İbrahim, anacığım, babam, dedem ve daha kimler kimler düş mü desem hayal mi zihnime giriyor. (İPOD) (unsurlarından en az biri tamlayanı kullanılmayan iyelik grubu olan bağlama grubu)

Ayşe ile babam kısa sürede iyi anlaştılar. (OP) (unsurlarından en az biri tamlayanı kullanılmayan iyelik grubu olan bağlama grubu)

Ne ben ne çocuklarım ne de Ucasar'da başka bir kimse böyle bir şiddetli sesi o güne kadar duymuş değildik. (İPOD) (unsurlarından en az biri tamlayanı kullanılmayan iyelik grubu olan bağlama grubu)

Şevketli sultanın ve ben beyaz filin halkı eğlendirmesini arzu ederiz. (EŞ) (unsurlarından en az biri tamlayanı kullanılmayan iyelik grubu olan bağlama grubu)

14. Birden çok bağlama grubu aynı cümlede özneyi oluşturabilir.

Esmâ ve zikirler, vird ve rizayetler, kulluk ve taatler onlar içindi. (İPOD) (birden çok bağlama grubu)

Kurt veya tilki, ceylan veya tavşan hiç fark etmez, hepsi yaralandıkları vakit beni bulurlar. (İPOD) (birden çok bağlama grubu)

Kervanlar ve kervansaraylar hele dergâhlar ve tekkeler mısralarıma pek aşına olmuşlar. (İPOD) (birden çok bağlama grubu)

Bir cellat olmak yahut cana kıymak, dağlarda mekân tutmak veya eşkıyalık yapmak buna mani olmuyor. (İPOD) (birden çok bağlama grubu)

Az ilerimizde Mevlâna Hüdâvendigar ile Tebessüm Sultan, Ahi Evran ile Sarı Saltuk Sultan, çevrelerinde canlardan örülü halkalar, haleler ile bekleşmedeydiler. (İPOD) (birden çok bağlama grubu)

2.7 İsim Fiil Grubu

İsim fiil grubu, bir isim fiil ile bu isim fiile bağlı kelime ve kelimelerin oluşturduğu kelime grubudur. İsim fiil grubunda ana unsur isim fiildir ve sonda bulunur, diğer unsurlar bu isim fiile bağlıdır.

sevgiliden korkmak (İPOD)

hiçbir şey olmamış gibi davranma (İPOD)

İsim fiil grubunda fiilimsi unsuru “-ış/-iş/-uş/-üş,-ma/-me,-mak/-mek” isim fiil eklerinden birini alır.

yüzyıllık uykudan uyanış

karanlıkta beni seçme (OP)

hava terazileriyle hesap yapmak (EŞ)

İsim fiil grubunda isim fiilin yeri değişebilir.²³⁰

Günler kısaldı, Kanlıca'nın ihtiyarları

*Bir bir hatırlamakta geçen sonbaharları ...*²³¹

(geçen sonbaharları bir bir hatırlamak)

İsim fiil gruplarında isim fiil unsuru yüklem görevinde olur, diğer unsurlarda özne, nesne, yer ve zarf tamlayıcısı olarak yükleme bağlanır.²³²

*onu / biraz sonra çekeceği acıya / hazırlamak*²³³

(belirtili nesne / yer tamlayıcısı / yüklem)

*boş yere / bir memuru / buraya / bağlama*²³⁴

(zarf tamlayıcısı / belirtili nesne / yer tamlayıcısı / yüklem)

İsim fiil grubu cümle içerisinde isim görevinde kullanılır.

²³⁰ Özhan ve Sevinçli, age. , s. 83.

²³¹ Beyatlı'dan Özkan, age. , s.83.

²³² Karahan, age. , s.25.

²³³ Safa'dan Karahan, age. , s.25.

²³⁴ Taner'den Özkan, age. , s.82.

*Sana bir incir yaprağına bakmasını öğreteceğim.*²³⁵

Yanında çalışmak bana hayat okulu oldu. (OP)

İsim fiil grubu cümlede özne görevinde kullanılabilir. Özneyi oluşturan kelime grupları, çalışmamızın ana konusunu oluşturduğu için bu kısımda cümlede özne görevini üstlenen isim fiil grupları ve özellikleri örnekler verilerek değerlendirilecektir.

1. İsim fiil grubu cümlede özneyi oluşturabilir.

Sevgiliden korkmak, korkunun en yüksek derecesi, sevgiliden umut etmek umudun en yüksek kertesidir. (İPOD)

Dünyalığı sevmek dostun düşmanı sevmesi gibidir. (İPOD)

Bir avludan berikine geçmek o kadar kolay değildi. (EŞ)

Onun aleyhine atıp tutmak serbestti. (EŞ)

Adını söylemek zor geldi bir an. (EŞ)

Burnunu bir mendille kapatmak işe yaradı. (EŞ)

Sultan Süleyman'ın filine binmek her gün kismet olmazdı ne de olsa. (EŞ)

Ama oğlanın en son istediği şeydi beyaz fili görmek. (EŞ)

Çota'yı durdurmak kabil değildi. (EŞ)

İstanbul'da dişi fil aramak yaz ortasında kar duasına çıkmak gibi bir şeydi. (EŞ)

Yüz ifadesini okumak zordu. (EŞ)

Dilsiz çırağın yalanını keşfetmek Cihan'da hem ona hem ustasına karşı merak uyandırmıştı. (EŞ)

Bütün gün güneş altında kazma kürek çalışmak beni serseme çevirdi. (OP)

Yanında çalışmak bana hayat okulu oldu. (OP)

Bu taş ve tahta parçalarına tapmak akıllı işi değildir. (SY)

On gün mağarada kalmak kolay mıdır? (SY)

Oysa bir insanı yakmak, işte o bir ağacın bile kabul edemeyeceği bir durumdur. (SY)

Oyunları tutuşturmak sanıldığından da kolay olacaktı. (SY)

Böyle bir vakıfta öğrenci bulmak saadet olsa gerektir. (İP)

²³⁵ Eyüpoğlu'ndan Özkan, age. , s.118.

Küçük bir köy kahvesinde Kamcatka'nın soğuşunu, Seylan'ın sığağını, Madakaskar'ın yılanlarını her gün başka başka ağızlarından dinlemek kabildi. (AHT)

Bir geçmiş zamanı böyle hususiyetleri, renk, şekilleri ve insanlarıyla / göstermek, bütün felsefe ayarında tutulacak bir muvaffakiyet değil midir²³⁶ ?

Gençliğinde bir ideal için birlikte heyecanla kitap okuduğu bir kızla daha sonra evlenmek, babama göre en büyük mutluluktur. (OP)

Dibinde bir ejderhanın yaşadığı bilinen bir kuyuya incek bir kahraman bulmak, muhakkak ki dibinde ne olduğu hiç bilinmeyen bir kuyuya inmek cesaretini gösterecek bir insan bulmaktan daha kolaydır²³⁷.

"Aslanlı Hünkâr" denilmesi bundanmış. (İPOD)

Üç dakikalık bekleyiş Nilgün'e üç saat gibi geldi. (İO)

Üçüncü gün ateşin hâlâ düşmeyişi herkesi ciddi kuşkulara itti. (İO)

2. Ögelerinden biri sıfat fiil grubu olan isim fiil grubu cümlede özneyi oluşturabilir. *Her varlığı kuşatıyor ise bir varlığının olduğunu iddia etmek, abes olurdu. (İPOD)* (ögelerinden sıfat fiil grubu olan isim fiil grubu)

Ne düşündüğünü kestirmek imkânsızdı. (EŞ) (ögelerinden en az biri sıfat fiil grubu olan isim fiil grubu)

Bir çocuğumuz olmayacağını en sonunda anlamak, bizi diğer ailelerden ayırmış, daha entelektüel kılmıştı. (OP) (ögelerinden biri sıfat fiil grubu olan isim fiil grubu)

Son birkaç yıl içerisinde bozkırda ne çok ölüm olduğunu, ne çok mezar kazıldığını, hayat ve ölüm dengesinin ne çabuk değiştiğini görmemek imkânsızdı. (İPOD) (ögelerinden biri sıfat fiil grubu olan isim fiil grubu)

3. Ögelerinden biri zarf fiil grubu olan isim fiil grubu cümlede özneyi oluşturabilir. *Eğer öyleyse onunla yüzleşmeden, hesaplaşmadan bu dünyadan gitmek, gözümü açık bırakacak. (İPOD)* (ögelerinden biri zarf fiil grubu olan isim fiil grubu)

²³⁶ Hisar'dan Altun, age. , s.34.

²³⁷ Sabahattin Ali'den, Altun, age. , s.38.

Bir filin peşine takılıp saraya gelmek, aptallıktı. (EŞ) (ögelerinden biri zarf fiil grubu olan isim fiil grubu)

4. Ögelerinden biri edat grubu olan isim fiil grubu cümlede özneyi oluşturabilir.
Divan- Kebir'e gelince, onun kamaştırıcı aydınlığında hiçbir şeyi olduğu gibi /görmek mümkün değildir. (AHT) (ögelerinden biri edat grubu olan isim fiil grubu)

6. Birden çok isim fiil grubu aynı cümlede özneyi oluşturabilir.

Yine taş taş olmak, ağaç ağaç olmak hoştur. (İPOD) (birden çok isim fiil grubu)

Bunca mahlûkatı beslemek, bitlerini ayıklamak, pisliklerini atmak, azdıklarında yatıştırmak bakıcıların vazifesiydi. (EŞ) (birden çok isim fiil grubu)

Bu bir hafta içinde Kırmızı Saçlı Kadın'ı görmek, oyunu seyretmek de vardı aklımda. (OP) (birden çok isim fiil grubu)

Beşiktaş'ta eski mahalle ve okul arkadaşlarını bulmak, onlarla sinemaya gitmek, arkadaşlık etmek mutlu etti beni. (OP) (birden çok isim fiil grubu)

Yalnızlığı aramak, işte bu kalp atışlarını dinleyip onları terbiye etmek, onları anlamaya çalışmaktır. (SY) (birden çok isim fiil grubu)

Tanrılara hakaret etmek, onlara hele de tapınağın içinde böyle bir eziyeti reva görmek Babil halkının neredeyse kanını dondurmuştu. (SY) (birden çok isim fiil grubu)

Bu yüzdendir ki ülkemizin her köşesinde bir veli bulmak, her şehirde tebcil olunmuş bir yatıra rastlamak, her türbede erenlerden birinin bulunduğu kanaat getirildiğini görmek mümkündür. (İP) (birden çok isim fiil grubu)

Herkese karşı ve asla yalpalamadan iyi olmak, iyi kalmak mümkün mü? (EŞHÜK) (birden çok isim fiil grubu)

Griler denizinde gri bir damla olmak, etrafa uyum sağlayıp oraya karışmak daha emindi. (EŞHÜK) (birden çok isim fiil grubu)

2.8 Sıfat Fiil Grubu

Sıfat fiil grubu, bir sıfat fiil ile bu sıfat fiile bağlı kelime ve kelimelerin oluşturduğu kelime grubudur. Sıfat fiil grubunda ana unsur sıfat fiildir ve sonda bulunur, diğer unsurlar bu sıfat fiile bağlıdır.

bana yıllarca seni vermeyen (İPOD)

İstanbul'da yaşayanlar (İP)

tepeden tırnağa kuruma bulanmış (EŞ)

Sıfat fiil grubunda fiilimsi unsuru “-an/-en, -ası/-esi, -maz/-mez, -r/-ar/-er, -acak/-ecek, -mış/-miş/-muş/-müştü, -dık/-dik” sıfat fiil eklerini alır.

içinden geçen (NB)

dergi, gazete sayfalarında kalmış²³⁸

onlara dokunmayacağından (NB)

onu uzun uzun göresi

işe yarar

derdi bitmez

Sıfat fiil grubunda sıfat fiilin yeri değişebilir²³⁹.

İstanbul'da bir sevdiğim vardı

Keçi yavrusuna benzer²⁴⁰

(İstanbul'da keçi yavrusuna benzer bir sevdiğim)

Sıfat fiil grubunda sıfat fiil unsuru yüklem görevinde olur, diğer unsurlarda özne, nesne, yer ve zarf tamlayıcısı olarak yükleme bağlanır²⁴¹.

burada /gizlenen (AHT) (yer tamlayıcısı / yüklem)

yanında / bir fincan gibi / salınan (NB) (yer tamlayıcısı / zarf tamlayıcısı / yüklem)

²³⁸ Süreya'dan Özmen, age. , s.122.

²³⁹ Özkan ve Sevinçli, age. , s. 87.

²⁴⁰ Külebi'den Özkan, age. , s. 88.

²⁴¹ Karahan, age. , s.22.

savaş isteğini / süratle / yitirdiği (OT) (belirtili nesne / zarf tamlayıcısı / yüklem)

Sıfat fiil grubu cümlede isim ya da sıfat görevinde kullanılır.

Büfede çalışan çocuk ortada yoktu. (İO) (sıfat)

Kendini bilen Rabb'ini bilir. (İPOD) (isim)

İnsanlar, onun yüzünün güldüğünü o vakit gördüler. (isim)²⁴²

Sıfat fiil grubu cümlede özne görevinde kullanılabilir. Özneyi oluşturan kelime grupları, çalışmamızın ana konusunu oluşturduğu için bu kısımda cümlede özne görevini üstlenen sıfat fiil grupları ve özellikleri örnekler verilerek değerlendirilecektir.

1. Sıfat fiil grubu cümlede özneyi oluşturabilir.

Bana yıllarca seni vermeyen vermiştir. (İPOD)

İbrahim'in başına gelenler bizi birbirimize daha da yaklaştırmıştı. (İPOD)

Dergâhında beslediği aslan ile ceylanı görenler, huzurunda bir ceylan ile aslanın barış içinde yaşadığını her yerde anlatıyorlarmış. (İPOD)

Başına gelenler bir kâbus gibiydi. (İPOD)

Yaşını bilen yoktu. (EŞ)

Bunları sorgulayan sadece o değildi. (EŞ)

Etrafını her dediklerine "evet" diyen dalkavuklarla dolduranlar, fikrini dürüstçe söyleyen adamı hain zanneder. (EŞ)

Önemli olan, mücadeleden vazgeçmemektir. (İO)

Bencileyin tarihle dirsek temasında olanlar, Boğaz'ın eski zamanlarını özler bu yüzden. (İP)

İstanbul sokaklarında dolaşanlar, masalların kırkıncı kapısından geçerken o lezzetli zamanların tılsımlı kıyısına düşüverirler birden. (İP)

Burada gizlenen Türkçenin hangi sırrıdır. (AHT)

²⁴² Pala'dan Özkan, age. , s.88.

Bu yönden İstanbul'u Roma, Atina, Isfahan, Gırnata ve Brugge gibi şehirlere benzetenler haklıdır. (AHT)

Benim gibi geçmiş şeyleri sevenler ara sıra oraya gidecekler. (AHT)

Bu evleri alanlar okumuş yazmış adamlardı. (MK)

Lakin onu esir alanlar, öyle ete kemiğe bürünmüş insan suretleri değildi. (SY)

Kendinden önceki ve kendinden sonraki tüm peygamberlerin başına gelen, İbrahim'in başına gelecekti kuşkusuz. (SY)

Beş sene evvelinin tarihini yapanlar onun aydınlığından çıkmışlar, günlük şeylerin ışığında yaşıyorlardı. (AHT)

Pencerenin ötesindeki puslu yoldan geçen taşıtları tıklım tıklım dolduranlar, çelik takırtısının insan sesini boğduğu fabrikalara derin, karanlık maden kuyularına gidiyor gibiydiler²⁴³.

Belki de savaş dediğin, Tanrı'nın bir tek kendilerini sevdiğine inananlar arasında bir kavgaydı. (EŞ)

2. Ögelerinden biri isim fiil grubu olan sıfat fiil grubu cümlede özneyi oluşturabilir. *Çünkü sanatında ustalaşmak isteyen, yaptıklarını geride bırakmayı da bilmeli.* (EŞ) (ögelerinden biri isim fiil grubu olan sıfat fiil grubu)

Çocuklar, pinpon oynamak isteyen var mı? (İÖ) (ögelerinden biri isim fiil grubu olan sıfat fiil grubu)

Hayır, Anadolu'nun romanını yazmak isteyenler ona mutlaka türkülerden gitmelidir. (AHT) (ögelerinden biri isim fiil grubu olan sıfat fiil grubu)

3. Ögelerinden biri zarf fiil grubu olan sıfat fiil grubu cümlede özneyi oluşturabilir. *Bu yol ile bu üçra kasabaya bir daha dönüp bakan olmamış.* (MK) (ögelerinden biri zarf fiil grubu olan isim fiil grubu)

O yıllarda büyük şehirlerden gelip bu sahil kasabasında bir arsa beğenerek yazlık yaptırınlar çoğalmıştı. (MK) (ögelerinden biri zarf fiil grubu olan isim fiil grubu)

Belki sizin gibi Şehnâme'yi yeniden yeniden okuyup Türk ve İran sinemasına hikâye yazarlar da vardır. (OP) (ögelerinden biri zarf fiil grubu olan isim fiil grubu)

²⁴³ Atılğan'dan Altun, age. , s.64.

Bir zamanlar bütün dünyaya hükmedip cümle mülke “benim” diyenler bu adamlar mıydı? (İPOD) (ögelerinden biri zarf fiil grubu olan isim fiil grubu)

4. Ögelerinden biri sıfat fiil grubu olan sıfat fiil grubu cümlede özneyi oluşturabilir.
Adamın tutkulu bir Galatasaray taraftarı olduğunu, stadyumda özel locası bulunduğunu, her fırsatta oyuncularla fotoğraf çektirmeyi sevdiğini bilmeyen yoktu. (EŞHÜK) (ögelerinden biri sıfat fiil grubu olan sıfat fiil grubu)

5. Birden çok sıfat fiil grubu cümlede özneyi oluşturabilir.

Derdi veren, yalnızlığı takdir eden, seni çağırmak isterse elbette çağırır. (İPOD) (birden çok sıfat fiil grubu)

Yanlış olan, zor olan, hüsrana götüren kulun hata yapması değil, hatada ısrar etmesidir. (İPOD) (birden çok sıfat fiil grubu)

Bir tarla suladığım, bir susuz su yetiştirdiğim yoktu. (İPOD) (birden çok sıfat fiil grubu)

Vakit geçtikçe usanıp köylerine gidenler, gitmeye davrananlar çoğalıyordu. (YK) (birden çok sıfat fiil grubu)

Pınar suyu içmeye alışmış olanlar, çeşmebaşı sohbetine doyamayanlar yine testilerle su taşımaya sürdürdü. (MK) (birden çok sıfat fiil grubu)

Bu camiin bahçesine girenler, onun havasında dolaşanlar bu Koca Mustafa Paşa'nın II. Bayezit'in berberi olduğunu ve kapıcıbaşı iken suret-i hususiyede gönderildiği İtalya'da Cem Sultan'ı zehirlemeye muvaffak olduğu için vezirliğe erdiğini ve belki de Gedik Ahmed Paşa gibi büyük bir gazinin öldürülmesinde rol oynadığını bilmem hatırlar mı? (AHT) (birden çok sıfat fiil grubu)

2.9 Tekrar Grubu

Tekrar grupları bir nesneyi ya da eylemi karşılamak üzere bir araya gelen eş görevli sözcüklerin oluşturduğu kelime grubudur. Tekrar grubunu oluşturan kelimeler anlatımı zenginleştirmek, güçlendirmek ve anlamı pekiştirmek için Türk dilinin gelişim sürecinde bir araya getirilmiştir.

Tekrar grubu genellikle şekil, ses ve anlam bakımından birbirine yakınlık gösteren iki eş görevli kelimenin bir araya gelmesi ile oluşur. Tekrar grubunu oluşturan kelimeler arasına başka kelime ya da kelime grubu giremez, kelimeler arasına noktalama işareti koyulmaz, kelimeler eksiz olarak bir araya gelir²⁴⁴.

küçük büyük

ağır ağır

doğru dürüst

Tekrar grubunu oluşturan sözcükler çekim eklerini alabilir.

Eşe dosta, konu komşuya haber salındı. (SY)

Olanı biteni bir an evvel anlatması gerekiyordu. (SY)

Bir dakika sonra sağır dilsizler içeri girdi. (EŞ)

Okumam yazmam yok benim. (İPOD)

İsimler, sıfatlar, zarflar, fiilimsiler ve ünlemler tekrar grubu oluşturabilir.

Ana kız babaya doğru gelirler. (MK) (*isim*)

uzak yakın vatanlar (İP) (*sıfat*)

Damlaya damlaya göl olur. (*zarf fiil*)

Olanı biteni bir an evvel anlatması gerekiyordu. (SY) (*sıfat fiil*)

Okumam yazmam yok benim. (*isim fiil*)

Vah vah, pek de küçükmüş! (*ünlem*)

Tekrar grupları cümlede isim, sıfat ve zarf görevinde kullanılır.

Anne kız yalya ulaştıklarında saat dokuza çeyrek vardı. (EŞHÜK) (*isim*)

---

²⁴⁴ Özmen, age. , s. 75.

kan revan yüzler (MK) (sıfat)

Başını ağır ağır iki yana salladı Mehmet Han. (OT) (zarf)

Tekrar grupları aynı kelimelerin, yakın anlamlı kelimelerin, zıt anlamlı kelimelerin tekrarı ile veya pekiştirme yapılmak sureti ile oluşturulur.

Televizyonda futbol maçlarını, yeni çıkan videolarda sanat filmlerini ve Boğaz'dan geçen gemileri dalgın dalgın seyrettim. (OP) (aynı kelimelerin tekrarı)

Sağ salim çıkıp gidebileceksiniz. (OT) (yakın anlamlı kelimeler)²⁴⁵

uzak yakın vatanlar (İP) (zıt anlamlı kelimeler)

Para mara. Boş laf! (pekiştirme ile oluşan tekrar grubu)

Tekrar grubu cümlede özne görevinde kullanılabilir, ancak tekrar grubu cümlede özne görevinde nadir kullanılan bir kelime grubudur. Özneyi oluşturan tekrar grupları genellikle isimlerden oluşurlar, sıfat, zarf, isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil ve ünlemlerden oluşmuş tekrar grupları özneyi oluşturamazlar.

1. Tekrar grupları cümlede özneyi oluşturabilir.

Çarşafli, genç yaşlı bir sürü kadın, çoluk çocuk kurallarını çoktan kavradıkları olgunun gidişatına uygun olarak deniz gibi dalgalanıyor. (NB)

Anne kız panik hâlde alelacele çıktılar evden. (EŞHÜK)

Yazları baba oğul bir yandan kendi küçük arazilerini, zeytinliğini işliyorlardı. (MK)

*Dağ taş yeşerir*²⁴⁶.

Eldeki avuçtaki bitti. (MK)

2. Yakın anlamlı kelimelerden oluşan tekrar grupları özneyi oluşturabilir:

Çarşafli, genç yaşlı bir sürü kadın, çoluk çocuk kurallarını çoktan kavradıkları olgunun gidişatına uygun olarak deniz gibi dalgalanıyor. (NB) (yakın anlamlı kelimelerden oluşan tekrar grubu)

Malk mülk yerinde. (AÜ) (yakın anlamlı kelimelerden oluşan tekrar grubu)

²⁴⁵ Safa'dan Özkan, age. , s.48.

²⁴⁶ Külebi'den Özmen, age. , s.80.

3. Unsurlarından biri ya da ikisi çekim eki almış tekrar grupları özneyi oluşturabilir:
*Bir dakika sonra **sağır dilsizler** içeri girdi.* (EŞ) (unsurlarından biri çekim eki almış tekrar grubu)

***Analar babalar** umudu kesti.* (Çanakkale İçinde Türküsü) (unsurlarından biri çekim eki almış tekrar grubu)

***Analar babalar** şimdi ne yapacak* ²⁴⁷. (unsurlarından biri çekim eki almış tekrar grubu)

4.1 Unsurları arasında akrabalık ilişkisi olan tekrar grupları özneyi oluşturabilir:

***Baba oğul** durmaksızın kavga ediyordu.* (EŞHÜK) (unsurları arasında akrabalık ilişkisi olan tekrar grubu)

***Ana kız** gözyaşları arasında sarmaşır, tek vücut olurlar.* (MK) (unsurları arasında akrabalık ilişkisi olan tekrar grubu)

***Karı koca** ilgiyle onu dinliyordu.* (İO) (unsurları arasında akrabalık ilişkisi olan tekrar grubu)

***Karı koca** kandilleştiler.* (HEA) (unsurları arasında akrabalık ilişkisi olan tekrar grubu)

***Baba oğul** o gün o kadar tartışmışlar ki sonunda Yunus oğlunun Allah'a da inanmadığını anlayıp kahrolmuş.* (İPOD) (unsurları arasında akrabalık ilişkisi olan tekrar grubu)

***Baba oğul** sarıldılar.* (SY) (unsurları arasında akrabalık ilişkisi olan tekrar grubu)

***Anne oğul** el ele yürüdüler.* (SY) (unsurları arasında akrabalık ilişkisi olan tekrar grubu)

4.2 Unsurlarından bir tanesi akrabalık ifade eden tekrar grupları cümlede özneyi oluşturabilir.

***Yenge filan** yok tamam mı?* (AÜ) (ekleme ve pekiştirme yolu ile yapılan tekrar grubu)

5. Unsurları sıfat fiil olan tekrar grupları cümlede özneyi oluşturabilir.

***Gelen geçen** içine birkaç kuruş atıyor.* (NB) (unsurları sıfat fiil olan tekrar grubu)

²⁴⁷ Dağlarca'dan, Küçük, age. , s.290.

6. Ekleme ve pekiştirme yolu ile yapılan tekrar grupları cümlede özneyi oluşturabilir.
Okul mokul hak getire. (AÜ) (ekleme ve pekiştirme yolu ile yapılan tekrar grubu)
Hırsızlık filan yok. (AÜ) (ekleme ve pekiştirme yolu ile yapılan tekrar grubu)
Yenge filan yok tamam mı? (AÜ) (ekleme ve pekiştirme yolu ile yapılan tekrar grubu)

2.10 Sayı Grubu

Sayı grubu basamak sistemine göre sıralanmış, en az iki sayı isminin oluşturduğu kelime grubudur. Sayı grubunda sayılar eksiz olarak büyükten küçüğe doğru sıralanır. Sayı grubunda sayı isimleri ayrı yazılır.

on yedi

bin yetmiş sekiz

iki milyar sekiz yüz on yedi

Sayı grupları içerisinde sıfat tamlamaları ve başka sayı grupları olabilir. Sıfat tamlaması yapısındaki kelime gruplarında sayıların önüne genellikle yüz, bin, milyon, milyar vb. kelimeler gelir.

beş yüz seksen bir= sayı grubu (beş yüz= sıfat tamlaması, seksen bir= sayı grubu)
altı milyar dört yüz yirmi sekiz (altı milyar= sıfat tamlaması, dört yüz = sıfat tamlaması, yirmi sekiz= sayı grubu)

Sayı grupları cümlede isim ve sıfat görevinde kullanılır.

Ayrılıp hoş geçen bu rüyadan

*Uğradık **bin dokuz yüz on dörde**²⁴⁸. (isim)*

*Mehmet Han'ı görür görmez **yirmi bir** yaşındaki genç sultanın içinde bulunduğu durumun yüzüne çizdiği derin ve bulanık renklerden huzursuzluk duydu Ak şeyh. (OT)*
(sıfat)

²⁴⁸ Beyatlı'dan Özkan, age. , s.99.

Sayı grubu cümlede özneyi oluşturabilir, ancak sayı grupları cümlede özne görevinde nadir kullanılan bir kelime grubudur. Eser incelemelerinde cümlede özne görevinde kullanılan sayı grubuna pek rastlanılmamıştır.

On iki yirmi dördün yarısıdır.

Elli sekiz babasının yaşıydı.

Bin dokuz yüz on dokuz, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı'nı başlattığı yıldır.

2.11. Aitlik Grubu

Aitlik grubu, aitlik ekinin bir kelime grubuna eklenmesi ile oluşan kelime grubudur.

okulun bahçesindeki (isim tamlaması + ki)

sarı saçlı kızınki (sıfat tamlaması + ki)

öğleden sonraki (Uzaklaşma grubu+ki)

Aitlik grubu cümlede zamir ve sıfat görevinde kullanılır.

Fındık bahçesindekini getirin. (zamidir)

Sisin içindeki bebek yeniden kayarcasına geçti Peri'nin önünden. (EŞHÜK) (sıfat)

Aitlik grubu cümlede özne görevinde kullanılabilir, ancak aitlik grubu cümlede özne görevinde nadir kullanılan bir kelime grubudur. Eser incelemelerinde cümlede özne görevinde kullanılan sayı grubuna yaygın pek rastlanılmamıştır.

Okulun bahçesindekiler sınıfa çıktı.

Mavi gözlü kızınki çok güzeldi.

Vedia'nın çok taliplisi var. Bu seferki İstanbul'danmış. (OPKBT)

Bu evi sizden öncekiler bu hâle getirmişler²⁴⁹

²⁴⁹ Yahya Kemal'den Özkan, age. , s.50.

3. ÖZNEYİ OLUŞTURAN KISALTMA GRUBU YAPISINDAKİ KELİME GRUPLARI

3.1.İsnat Grubu

İsnat grubu, biri diğerine isnat edilen iki isimden oluşan kelime grubudur. İsnat gruplarında bir isim diğer isme dayandırılır. İsnat grupları bir bakıma ters dönmüş sıfat tamlamasına benzer. Sıfat tamlamasından farklı olarak önce isnat olunan isim, sonra o isme isnat edilen isim gelir.

gözü tok (isnat olunan isim + isnat edilen isim)

ayak kalın (isnat olunan isim + isnat edilen isim)

saçı uzun, aklı kısa (isnat olunan isim + isnat edilen isim)

İsnat grubunda isnat olunan isim iyelik eki alabilir.

*Seni bekliyorum, göğsüm açık, bağıım açık*²⁵⁰.

*Yüzü asık gelmişse ne o anlatmak isterdi ne de ben onu daha da üzecek şeyler söyledim*²⁵¹.

İsnat grubu cümlede isim, sıfat, zarf görevinde kullanılır.

*Dostların sırtı pek, elin karnı tok.*²⁵²(isim)

*Fukara üstleri yırtık pırtık yavrulardı.*²⁵³ (sıfat)

*Bekir önce anlamadı, ağzı açık bir süre bekledi.*²⁵⁴ (zarf)

İsnat grubu cümlede özne görevinde kullanılabilir, ancak isnat grubu cümlede özne görevinde nadir kullanılan bir kelime grubudur. Eser incelemelerinde cümlede özne görevinde kullanılan isnat grubuna pek rastlanılmamıştır.

*Nazmi rahmetli yirmi ikisindeydi 31 Mart'ta*²⁵⁵.

Babam rahmetli ne derdi buna? (OP)

Baban rahmetli başı önünde uzun uzun düşündü kaldı. (BÖ)

²⁵⁰ Çamlıbel'den Özkan, age. , s.110.

²⁵¹ Başar'dan Özkan, age. , s.110.

²⁵² Onan'dan Özkan, age. , s.110.

²⁵³ Abasıyanık'tan Özmen, age. , s.109.

²⁵⁴ Adıvar'dan Karahan, age. , s.40.

²⁵⁵ Tahir'den Özmen, age. , s.109.

IV. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye Türkçesinde yazılı kaynaklarda özne kavramı ve özne tanımı üzerinde genel hatları ile çoğunlukla uzlaşılmıştır. “Özne cümlede yargıyı gerçekleştiren ya da oluşun, durumun içinde olan, kendisinden bahsedilen kavram veya varlıktır.” tanımı üzerinde uzlaşılmıştır. Ancak bu tanım yeterli ve net olmadığından öznenin özellikleri tam olarak anlaşılmamış, çeşitli özne türleri ortaya çıkmıştır.

Özne; cümlede derin yapıda her zaman, fakat yüzey yapıda çoğu zaman olan, cümledeki yargıyı gerçekleştiren ya da oluşun durumun içinde olan, kendisinden bahsedilen, yargıya konu olan, sözcük ya da sözcük grubu olabildiği gibi sadece yüklemdeki kişi/şahıs ekinden de anlaşılabilen kavram veya varlık olarak tanımlanabilir.

Özne, bir cümlede birden fazla varlık veya kavram olabilir. İsim görevinde bir sözcük ya da sözcük grubu olarak söz diziminde yer alabilir. Bazı cümlelerde ise sözcük ya da sözcük grubu olarak söz diziminde yer almaz, yüklemdeki kişi/şahıs ekinden anlaşılır. Yalın hâlde bulunur, çokluk ve iyelik eklerini alabilir. Açıklayıcısı ile birlikte kullanılabilir, “de, bile” gibi bağlaçlarla ve dönüşlülük zamiri ile vurgulanabilir. Sıralı ve bağlı cümlelerde ortak olabilir.

Edilgen-geçişli ve edilgen-geçişsiz fiillerin yüklem olduğu cümlelerde, kalıplaşmış ifadelerden oluşan bazı cümlelerde ve bünyesinde özne barındıran *anlamca kaynaşmış birleşik* fiiller ile kurulan cümlelerde özne bulunmaz. Bu tür cümleler öznesiz cümleler olarak adlandırılır. Öznesiz cümle olarak nitelendirilen cümlelerde söz diziminde özne yer almaz. Bu cümlelere anlam bilimsel açıdan bakıldığında derin yapılarında mutlaka bir özneleri olduğu fakat konuşurun/ yazarın derin yapıda olan bu özneleri yüzey yapıya özne olarak çıkarmadığı görülmektedir. Dolayısıyla yüzey yapıda/söz diziminde olmayan bir ögeyi/unsuru cümle çözümlemelerinde göstermek mümkün değildir.

Türkiye Türkçesinde özne yüzey yapıda ya vardır ya da yoktur. Dolayısıyla *sözde özne, örtülü özne, belirsiz özne, derin özne, gizli özne* gibi özne türleri de yoktur. Sözde özne olarak adlandırılan öge/unsur cümlenin nesnesi, örtülü özne olarak adlandırılan öge/unsur ise cümlenin zarf tümlecidir; bir öge/unsur aynı anda iki öge/unsur olamayacağına göre bu tür öznelerin varlığından söz etmek mümkün değildir.

Dilcilerin *açıklayıcıdan özne, pekiştirmeli özne, bağlaçlı özne, ortak özne* vb. olarak sınıflandırdıkları özne türleri ise ayrı bir özne türü değil, öznenin yapısal özellikleridir. Öznenin özelliklerinin ayrı ayrı birer özne türü olarak ele alınması ise öznenin net olarak anlaşılmasını güçleştirmekte ve terim karmaşasına neden olmaktadır.

Dönük kimse/ dönüşlü özne/ karşılıklı kimseler/ ortaklaşa kimse/ işteş özne/ettiren kimse/ettirgen özne/olduran kimse terimleri ile adlandırılan özneler de ayrı birer özne çeşidi değil, fiil çatısına göre öznenin özellikleridir.

Türkiye Türkçesinde tek bir özne vardır. Onu da gerçek özne adıyla nitelendirmeye gerek yoktur. Bir cümlede özne, yüklem ile kişi yönünden ve teklik-çokluk yönünden uyumludur. Özne özellikleri, ayrıntıları ve nitelikleri ile birlikte verilmek istenirse kelime grubu olabilir.

Teorik nitelikteki bu çalışmada Türkiye Türkçesinde öznenin tamlama yapısında isim tamlamaları ve sıfat tamlamasından oluştuğu, unvan grubu, birleşik isim grubunun yanı sıra fiilimsi gruplarından isim-fiil grubu ve sıfat-fiil grubundan oluştuğu, ek olarak tekrar grubu, aitlik grubu ve kısaltma grupları içerisinde isnat grubundan oluştuğu tespit edilmiştir. Özneyi oluşturan kelime gruplarından en sık kullanılanı isim tamlamaları ve sıfat tamlaması; en nadir kullanılanı sayı grubu, aitlik grubu ve isnat grubudur.

Türkiye Türkçesinde kelime gruplarından birleşik fiiller, edat grubu; fiilimsi gruplarından zarf fiil grubu; kısaltma gruplarından yönelme grubu, bulunma grubu, uzaklaşma grubu, yükleme grubu, vasıta grubu, ilgi grubu ve eşitlik grubu cümlede isim görevinde kullanılmadıkları için özneyi oluşturamazlar. Bir kelime ya da kelime grubunun cümlede özneyi oluşturabilmesi için isim görevinde olması gerekir. Türkiye Türkçesinde kelime gruplarından ünlem grubu cümle dışı unsur kabul edildiğinden özneyi oluşturamaz.

Türkiye Türkçesinde özne kavramı, öznenin özellikleri, özne türleri ile ilgili değişik görüşler mümkün olduğunca bir araya getirilip ayrıntılı olarak incelenmeli, özneyi oluşturan kelime grupları ve bu kelime gruplarının özellikleri mevcut cümle örnekleri üzerinden hareket edilerek değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Aksan, Doğan, **Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.
- Aksan, Doğan, **Türkiye Türkçesinin Dünü, Bugünü, Yarını**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2007.
- Altun, Mustafa, **Türkçede Kelime Grupları Çözümlemeleri Türk Romanlarından Örneklerle**, MVT Yayıncılık, İstanbul, 2011.
- Atabay, Neşe, Özel, Sevgi ve Çam, Ayfer, **Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi**, Papatya Yayıncılık, İstanbul, 2003.
- Banguoğlu, Tahsin, **Türkçenin Grameri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2015.
- Bilgegil, M. Kaya, **Türkçe Dilbilgisi**, Salkımsöğüt Yayınevi, Konya, 2014.
- Bilgin, Muhittin, **Anlamdan Anlatıma Türkçemiz**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.
- Bozkurt, Fuat, **Türkiye Türkçesi**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995.
- Delice, H. İbrahim, **Türkçe Sözdizimi**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2012.
- Demir, Nurettin ve Yılmaz, Emine, **Türk Dili El Kitabı**, Grafiker Yayınları, Ankara, 2014.
- Demir, Tufan, **Türkçe Dilbilgisi**, Kurmay Yayınevi, Ankara, 2004.
- Ediskun, Haydar, **Türk Dilbilgisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005.
- Ergin, Muharrem, **Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri için Türk Dil Bilgisi**, Bayrak Basım Yayınları, İstanbul, 1990.
- Gülensoy, Tuncer, **Türkçe El Kitabı**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2010.
- Hatiboğlu, Vecihe, **Türkçenin Sözdizimi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1972.
- Hengirmen, Mehmet, **Türkçe Dilbilgisi**, Engin Yayınevi, Ankara, 2002.
- Karaağaç, Günay, **Dil Bilgisi ve Anlam Bilgisi Çözümlemeleri**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2015.
- Karaağaç, Günay, **Türkçenin Söz Dizimi**, Kesit Yayınları, İstanbul, 2011.
- Karahan, Leyla, **Türkçede Söz Dizimi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1993.
- Karaörs, M. Metin, **Karşılaştırmalı Şekil ve Cümle Bilgisi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005.

- Koç, Nurettin, **Yeni Dilbilgisi**, İnkılâp Kitapevi, İstanbul, 1990.
- Küçük, Salim, **Yazılı Anlatım ve Yaratıcılık**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yayınları, Samsun, 2007.
- Kükey, Mazhar, **Türkçenin Dilbilgisi 2**, Cem Ofset Yayıncılık, Samsun, 2005.
- Odacı, Serdar, **Dil ve Anlatım**, Tablet Yayınları, Konya, 2008.
- Özkan, Mustafa ve Sevinçli, Veysi, **Türkiye Türkçesi Söz Dizimi**, Akademik Kitaplar, İstanbul, 2015.
- Özmen, Mehmet, **Türkçenin Sözdizimi**, Karahan Kitabevi, Adana, 2013.
- Uzun, Nadir Engin, **Anaçizgileriyle Evrensel Dilbilgisi ve Türkçe**, İstanbul, 2000.
- Yörük, Yaşar, **Tümce Bilgisi “Sözdizimi”**, Eğitim Yayınları, Ankara, 1978.

MAKALELER

- Baydar, Turgut, **“Pekiştirilmiş/ Pekiştirmeli Özne Üzerine”**, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 2014, s. 21-32.
- Boz, Erdoğan, **“Adın Yükleme (Nesne) Durumu ve Tümcenin Nesne Ögesi Üzerine”**, Turkish Studies/ Türkoloji Araştırmaları, 2007.
- Boz, Erdoğan, **“Türkiye Türkçesinde Özne Durum Biçimbirimi Alabilir mi?”**, Turkish Studies, 2009, s. 2371-2377.
- Bulak, Şahap, **“Özne Türleri Üzerine”**, Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 2013, s.1101-1127.
- Delice, H. İbrahim, **“Yüklemın Özne ve Nesne İlişkisi”**, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 2007, s.141-145.
- Demirci, Kerim, **“Derin Yapı ve Yüzey Yapı Kavramlarından Ne Anlıyoruz?”**, Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 2010, s. 291-304.
- Doğan, Nuh, **“Türkçede Özne Seçme Hiyerarşisi”**, Dil Araştırmaları, 2015, s. 159-177.
- Doğan, Nuh, **“Türkiye Türkçesi Söz Diziminde Özne Sorunu- Dil Bilimsel Bir Yaklaşım”**, Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 2015, s. 295-314.
- Emre, Ahmet Cevat, **“Türkçede Cümle”**, TDAY Belleten, 1954, s.105-180.

Ercan, G. Songül ve Bakırlı Özge Can, **“Türkçede Özne Belirtme ve Özne Yükleme: İşlevsel Dilbilgisi Çerçevesinde Bir Çalışma”**, Dil Dergisi, 2009, S.143, s.42-58.

Gülsevin, Selma, **“Öznesi Gösterilmeyen Bir Cümle Tipi Daha”**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2001, S.2, s.197-204.

Gülsevin, Selma, **“Geçişli Fiillerle Kurulmuş Deyimleşmiş Birleşik Fiillerin Yükleme Olduğu Cümlelerde Nesne Meselesi”**, Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 2011, s.1150-1154.

Hatiboğlu, Vecibe, **“Kelime Grupları ve Kuralları”**, TDAY-Belleten, 1963, s.203-244.

Kerimoğlu, Caner, **“Türkçe Dil Bilgisi Öğretiminde Söz Dizimi İle İlgili Kabuller Üzerine II (Cümlelerin Öğeleri)”**, Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 2006, s. 119-129.

Koç, Nurettin, **“Özneyle İlgili Sorunlar”**, Türk Dili, Ankara, 1996, S.529, s.7-15.

Tarıktaroğlu, Abdurrahman, **“Türkçede Özne Sorunu”**, Türk Dili, 1996, S.536, s.192-194.

Turan, Zikri, **“Öznenin Cümledeki Kimlik Problemi”**, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Erzurum, 1999, S.13, s.73-85.

Usta, Çiğdem, **“Özne Türlerinin Tasnifine Dair Bir Öneri”**, Karadeniz Araştırmaları, 2014, S.40, s.159-169.

Usta, Halil İbrahim, **“Türkiye Türkçesinde Kelime Grupları İle İlgili Bir Sınıflandırma”**, Türk Dili, 2000, S.579, s.209-216.

Üstünova, Kerime, **“Türkçede Asıl Unsurlar: Özne ve Yükleme”**, Türk Dili, 2000, S. 582, s.489-497.

Üstünova, Kerime, **“Yükleme, Yalnız Özneyi mi İçinde Taşır?”**, Uludağ Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2006, S.11, s.241-250.

TEZLER

Ertürksoy, Alpaslan, **Türkiye Türkçesinde Cümlede Özne**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

Mıh, Nazan, **Sait Faik Abasıyanık'ın “ Havada Bulut” Adlı Hikâye Kitabındaki Hikâyelerin Kelime Grupları Bakımından İncelenmesi ve Türkçe Eğitime Katkısı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2011.

SÖZLÜKLER

Hengirmen, Mehmet, **Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, Engin Yayınevi, Ankara, 1999.

<http://www.tdk.gov.tr>. Güncel Türkçe Sözlük

<http://www.tdk.gov.tr>. Dilbilim Terimleri Sözlüğü 1949

<http://www.tdk.gov.tr>. Gramer Terimleri Sözlüğü 2003

<http://www.tdk.gov.tr>. Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü 1972

ÖRNEKLERİN ALINDIĞI ESERLER

- Abasıyanık, Sait Faik, **Kayıp Aranıyor**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2016.
- Atılğan, Yusuf, **Anayurt Otel**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004.
- Yağmur, Sinan, **Aşkın Meali II İbrahim ve Hacer**, Karatay Akademi Yayınları, Konya, 2013.
- Adıvar, Halide Edip, **Sinekli Bakkal**, Atlas Kitapevi, İstanbul, 1996.
- Bekiroğlu, Nazan, **Nar Ağacı**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012.
- Demirel, Arzu ve Özbay, Vicdan, **8. Sınıf Türkçe Dersi Öğretmen Kılavuz Kitabı**, Dikey Yayıncılık, Ankara, 2016.
- Erdal, Nihat, **6. Sınıf Türkçe Dersi Öğretmen Kılavuz Kitabı**, Dörtel Yayıncılık, Ankara, 2016.
- Küçük, Salim, **Yazılı Anlatım ve Yaratıcılık**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yayınları, Samsun, 2007.
- Kutlu, Mustafa, **Kapıları Açmak**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2013.
- Ongun, İpek, **Kamp Arkadaşları**, Altın Çocuk Kitapları, İstanbul, 1999.
- Özkişi, Bahaeddin **Sokakta**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1998.
- Pala, İskender, **İstanbulcunun Sandığı**, Kapı Yayınları, İstanbul, 2014.
- Pala, İskender, **Kırk Güzeller Çeşmesi**, Kapı Yayınları, İstanbul, 2004.
- Pala, İskender, **Od**, Kapı Yayınları, İstanbul, 2011.
- Pamuk, Orhan, **Kafamda Bir Tuhafılık**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014.
- Pamuk, Orhan, **Kırmızı Saçlı Kadın**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016.
- Şafak, Elif, **Havva'nın Üç Kızı**, Doğan Kitap, İstanbul, 2016.
- Şafak, Elif, **Ustam ve Ben**, Doğan Kitap, İstanbul, 2013.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, **Beş Şehir**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2014.
- Tiryakioğlu, Okay, **Fatih Sultan Mehmet Han**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2015.
- Ümit, Ahmet, **Beyoğlu'nun En Güzel Abisi**, Everest Yayınları, İstanbul, 2013.
- Uzuner, Buket, **Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları Toprak**, Everest Yayınları, İstanbul, 2015.